

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Науково-практичний журнал

2 (100) ' 2018

ISSN 2308-0361

УДК 347.(77+78)

ЗАСНОВНИК

*Науково-дослідний інститут
інтелектуальної власності
Національної академії
правових наук України*

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 10573 від 07.11.2005 р.

Рекомендовано до друку вченою
радою НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України
(протокол № 3 від 27.03.2018 р.).

Редакція:

Орлюк О. П. — головний редактор,
Петренко С. А. — заступник головного
редактора,
Федорова Н. В. — відповідальний
секретар,
Якуша С. С. — редактор,
Осипова А. О. — літературний
редактор.

Адреса редакції:

03150, м. Київ-150,
вул. Казимира Малевича, 11,
корп. 4
Тел.: 228-21-37, 228-22-16
Тел./факс: 200-08-76
www.inprojournal.org
e-mail: intprop.ua@ukr.net,
letter@i.kiev.ua

Надруковано з оригінал-макета
в ТОВ «НВП «Інтерсервіс»,
вул. Бориспільська, 9, м. Київ.
Свідоцтво: серія ДК № 3534
від 24.07.2009 р.

Здано до набору 12.04.2018 р. Підписано
до друку 04.05.2018 р. Формат 70x108/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 300 примірників.

ЗМІСТ

Авторське право та суміжні права

Дроб'язко В. Законодавчі акти СРСР про
авторське право 20-х рр. XX ст..... 5

Улігіна О. Фан-арт і авторське право..... 12

Захист прав інтелектуальної власності

Штефан А. Висновок експерта
у цивільному судочинстві..... 16

Право промислової власності

Зайківський О., Оністрат О. Питання
інтелектуальної власності в дослідженнях
проблем національної безпеки..... 29

Гордейчук В. Проблематика визначення
позитивних умов охороноздатності
торговельних марок..... 41

Економіка інтелектуальної власності

Бутнік-Сіверський О. Інноваційність
цілісних науково-виробничих формувань
в умовах поступу до неоекономіки..... 49

Право та інновації

Ревуцький С. Пріоритети й інноваційні
прориви в розвитку неоекономіки
наприкінці XX – у першій половині XXI ст.... 59

Наукова рада журналу:

Довгерт А. С., чл.-кор. НАПрНУ,
д. ю. н., проф; Кузнецова Н. С., акад.
НАПрНУ, д. ю. н., проф.;
Копилекно О. Л., акад. НАПрНУ,
д. ю. н., проф.;
Майданик Р. А., акад. НАПрНУ,
д. ю. н., проф.; Малишева Н. Р.,
д. ю. н., проф.; Патон Б. Є., прези-
дент НАНУ, д. т. н.; Петришин О. В.,
д. ю. н., професор, акад. НАПрНУ,
президент НАПрНУ; Притика Д. М.,
акад. НАПрНУ, д. ю. н.;
Стефанчук Р. О., чл.-кор. НАПрНУ,
д. ю. н.; Тацій В. Я., почесний прези-
дент НАПрНУ, д. ю. н., акад. НАНУ;
Шемпученко Ю. С., акад. НАНУ, акад.
НАПрНУ, д. ю. н.

Редакційна колегія журналу:

Мироненко Н. М., д. ю. н., голова
редакційної колегії;
Дорошенко О. Ф., к. ю. н., заступник
голови редакційної колегії;
Андрощук Г. О., к. е. н.;
Атаманова Ю. Є., д. ю. н.; Бутнік-
Сіверський О. Б., д. е. н.;
Васильєва В. А., д. ю. н.;
Васильченко О. О., д. ю. н.;
Гаврилюк Р. С., д. ю. н.; Галиця І. О.,
д. е. н.; Гетманцев Д. О., д. ю. н.;
Дроб'язко В. С., к. філол. н.;
Еннан Р. С., к. ю. н.; Захарченко Т. Г.,
заслужений юрист України;
Заярний О. Л., к. ю. н.;
Логюк О. С., д. ю. н.;
Канзафарова І. С., д. ю. н.;
Кодинець А. О., д. ю. н.; Коваль І. Ф.,
д. ю. н.; Комзюк Л. Т., к. ю. н.;
Коссаєв В. М., д. ю. н.; Крупчан О. Д.,
д. ю. н.; Москаленко В. С., заслуже-
ний юрист України; Музика-
Стефанчук О. П., д. ю. н.;
Падучак Б. М., к. ю. н.;
Панов М. І., д. ю. н.; Пічкур О. В.,
пр. наук. співроб.; Потоцький М. Ю.,
д. ю. н.; Сімсон О. Е., д. ю. н.;
Смокович М. І., д. ю. н.;
Солощук М. М., к. т. н.; Тихий В. П.,
д. ю. н.; Штефан О. О., д. ю. н.

Іноземні члени редколегії:

Армаза-Армаза Е. Х., PhD, (Іспанія);
Куадрадо Руїз М. А., (Іспанія);
Маркевич Р., PhD hab. (Польща);
Невенгловскі А., д. права (Польща);
Пеліова Я., PhD (Словаччина);
Рамальхо А., PhD (Нідерланди);
Телец І., JUDr. (Чехія);
Цвікла Л., PhD hab. (Польща);
Шакель Н., к. ю. н. (Білорусь).

Журнал засновано в лютому 2002 року,
перейменовано у листопаді 2005 року,
внесено до переліку фахових видань
ВАК України з юридичних наук

Погляд науковця

Коваль І. Щодо розвитку національної
системи юридичної освіти у сфері
інтелектуальної власності..... 65

Постригань Т. Технологічні парки на базі
університетів Франції: питання правового
регулювання..... 73

Волинець І. Правове регулювання
генериків в Україні та США:
порівняльно-правовий аспект..... 79

До відома

Орієнтовний план заходів Науково-дослідного
інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
присвячених XII Всеукраїнському
фестивалю науки..... 90

*Журнал внесено до бази даних
Index Copernicus Journals MasterList.
ICV Index 2016: 56.42*

THEORY AND PRACTICE OF INTELLECTUAL PROPERTY

Scientific and practical journal

2 (100) '2018

ISSN 2308-0361

UDC 347.(77+78)

FOUNDER

*The Scientific and Research
Institute of Intellectual Property
of the NALS of Ukraine*

Certificate of state registration
KV № 10573 issued 07.11.2005.

The issue is recommended by the
Scientific Council of the S&R IIP
of the NALS of Ukraine (Minutes
№ 3 of the 27.03.2018).

Editorial group:

O. Orlyuk — Chief Editor,
S. Petrenko — Deputy Chief Editor,
N. Fedorova — Administrative
Sekretary,
Y. Yakusha — Editor
and Layout Designer,
A. Osypova — Proofreader.

Editorial address:

11 Kazimira Malevicha Str.,
13th floor,
Kyiv, Ukraine, 03150
Tel./fax: 200-08-76
Tel.: 228-21-36
www.inprojournal.org
e-mail: intprop.ua@ukr.net,
letter@i.kiev.ua

Printed at "Interservis".
9 Boryspilska Str., Kyiv.
Certificate DK № 3534 issued
24.07.2009.

Sended to the printer 12.04.2018.
Passed for printing 04.05.2018.
Format 70x108/16. Offset paper.
Offset printing.
Circulaion 300 ex.

CONTENT

Copyright and related right

Drobyazko V. Legislative acts of USSR about
copyright 20 years of XX century..... 5

Ulitina O. Fan art and copyright..... 12

Defence of intellectual property

Shtefan A. Statement of expert in civil
proceedings..... 16

Industrial property law

Zaykivskiy O., Onistrat O. Intellectual
property question in national security
issues researches..... 29

Gordeichuk V. The problematic issues
of the definition of positive conditions
of a trademark protectability..... 41

Ekonomics of intellectual property

Butnik-Siversky O. Innovativeness of integral
scientificand production formations in conditions
of progress to the neo-economy..... 49

Law and innovations

Revutsky S. Priorities and innovative
breakthroughs in the development of neo-economic-
sat the end of the twentiethfirst half of the XXI
century..... 59

Scientific council:

A. Dovgert, associate member of the NALSU, PhD hab., prof.;
 N. Kuznetsova, academician of the NALSU, PhD hab., prof.;
 O. Kopilenko, academician of the NALSU, PhD hab., prof.;
 R. Maydanyk, academician of the NALSU, PhD hab., prof.;
 N. Malysheva, PhD hab., prof.;
 B. Paton, the President of NASU, PhD hab.; O. Petryshyn, PhD hab., academician of the NALSU, President of the NALSU; D. Prytyka, academician of the NALSU, PhD hab.; R. Stefanchuk, associate member of the NALSU, PhD hab.; V. Tatsii, the Honorary President of the NALSU, academician of the NANU, PhD hab.; Y. Shemshuchenko, academician of the NANU and NALSU, PhD hab.

Editorial board:

N. Myronenko, PhD hab. (head of the editorial board); O. Doroshenko, PhD (deputy of the head of the editorial board); H. Androshchuk, PhD; Yu. Atamanova, PhD hab.; O. Butnik-Siverskyi, PhD hab.; V. Vasylyeva, PhD hab.; O. Vasulchenko, PhD hab.; I. Halytsya, PhD hab.; R. Havriluk, PhD hab.; I. Halutsya, PhD hab.; D. Hetmantsev, PhD hab.; V. Drobyazko, PhD; R. Ennan, PhD hab.; T. Zakharchenko, honored lawyer of Ukraine; O. Zayarniy, PhD hab.; O. Lotuk, PhD hab.; I. Kanzafarova, PhD hab.; A. Kodynets, PhD hab.; I. Koval, PhD hab.; L. Komziuk, PhD; O. Kopylenko, PhD hab.; V. Kossak, PhD hab.; O. Krupchan, PhD hab.; V. Moskalenko, honored lawyer of Ukraine; O. Muzika-Stefanchuk, PhD hab.; B. Paduchak, PhD hab.; M. Panov, PhD hab.; O. Pichkur; M. Pototskyi, PhD hab.; O. Simson, PhD hab.; M. Smokovych, PhD hab.; M. Soloshchuk, PhD; B. Tykhyi, PhD hab., O. Shtefan, PhD hab.

Foreign members:

E. J. Armaza-Armaza, PhD, (*Spain*);
 M. A. Cuadrado Ruiz (*Spain*);
 R. Markiewicz, Dr hab. (*Poland*).
 A. Niewęglowski, Dr. adiunkt. (*Poland*);
 I. J. Péliová, PhD (*Slovak Republic*);
 A. Ramalho, PhD (*the Netherlands*);
 I. Telec, JUDr. (*Czech Republic*);
 L. Ćwikła, PhD hab. (*Poland*);
 N. Shakel, PhD (*Belarus*).

The magazine is founded in February 2002,
 renamed in November 2005,
 included in the list of specialized publica-
 tions on legal sciences of HAC of Ukraine

Scientist's view

Koval I. About development of the national system of legal education in the field of intellectual property..... 65

Postrygan T. Technological parks at the universities of France: issues of legal regulation.....73

Volynets I. Legislative regulation of generics in Ukraine and the USA: comparative and legal analyses..... 79

For information

Tentative plan of activities of the Research Institute of Intellectual Property National Academy of Legal Sciences of Ukraine, devoted to the XII All-Ukrainian festival of science..... 90

ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ СРСР ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО 20-Х РР. ХХ СТ.

Володимир Дроб'язко,
*старший науковий співробітник НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат філологічних наук*

Стаття присвячена розгляду положень Основ авторського права СРСР 1925 і 1928 рр., їх порівняльному аналізу. Відповідно до зазначених актів за всіма авторами визнавалося виключне право на створені ними твори, що за законом 1925 р. мало чинність протягом 25 років від моменту першого видання або першого виконання твору, а від 1928 р. стало для більшості творів довічним правом. Порівняно з періодом «воєнного комунізму», цей етап є періодом поступового відновлення та розширення авторських прав.

Ключові слова: авторське право, основи авторського права, об'єкти авторського права, викуп авторського права

30.12.1925 р. 1-й з'їзд рад СРСР ухвалив Декларацію про утворення СРСР і Договір про утворення СРСР. 31.01.1924 р. 2-й з'їзд рад СРСР затвердив Конституцію СРСР, основою якої стали названі Декларація та Договір. До складу союзної держави увійшли союзні республіки, серед яких і Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР). Радянська конституційна доктрина визначала СРСР як союзню державу, утворену на основі добровільного об'єднання рівноправних соціалістичних республік. Союзним і автономним республікам надавався характер державних утворень (наявність конституції). Керівниками державними органами СРСР були з'їзд рад СРСР і центральний Виконавчий Комітет СРСР (ЦВК СРСР), який складався з двох палат: Ради Союзу та Ради Національностей. Виконавчим органом була Рада народних комісарів СРСР (Раднарком), до складу якого входили загальносоюзні народні комісаріати. У союзних рес-

публіках діяли свої комісаріати з обмеженою компетенцією. Вищим судовим органом був Верховний суд СРСР. Законодавство СРСР було уніфікованим, але допускало дію республіканських кодексів щодо певних груп суспільних відносин.

Перебуваючи у складі СРСР, Українська радянська держава формально зберігала свій державний суверенітет і мала право виходу із Союзу. У період 1923–1930 рр. антиконституційному розширенню повноважень союзного центру запобігала практика конституційних протестів УСРР, проте надалі сталося звуження суверенних прав союзних республік і фактичне перетворення СРСР на унітарну державу.

Зі створенням СРСР постало питання законодавчого закріплення положень авторського права. РНК СРСР 04.09.1924 р. прийняла постанову про необхідність розробити декрет про основи авторського права [1, 45]. Проект декрета в редакції Комісії законодав-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

чих пропозицій було винесено на розгляд РНК СРСР. На засіданні РНК СРСР 06.01.1925 р. проект постанови «Про основи авторського права» був прийнятий РНК СРСР з 11 поправками, а проект закону «Про введення в дію постанови про основи авторського права» — без змін, після чого вони надійшли на затвердження ЦВК СРСР. Обидва проекти були розглянуті на засіданні Президії ЦВК СРСР 30.01.1925 р. Перший проект було прийнято з двома поправками, з яких одна мала технічний характер, а друга — принципове значення. Стаття 3 проекту Основ авторського права надавала авторові твору право «всіма можливими способами відтворювати і розповсюджувати його». Президія ЦВК СРСР змінила це формулювання, вказавши, що авторові твору надається право «всіма дозволеними законом способами відтворювати і розповсюджувати його» [1, 46].

Постановою ЦКВ і РНК СРСР від 30.01.1925 р. введено в дію з дня опублікування Основи авторського права (надалі — Основи) [2].

Цей загальносоюзний закон, як випливає з його назви, встановлював лише основні засади нормування авторського права, передбачаючи, що детальні положення будуть встановлені законодавчими актами союзних республік. Цей акт містив систематичний виклад основних положень авторського права у 15 статтях. Ними передбачено широке використання договірної форми відносин автора з видавництвами; в інтересах культурного розвитку суспільства встановлено випадки, коли твір може бути використаний без згоди автора, але з виплатою йому винагороди. Строк авторського права визначався від моменту першого видання чи першого публічного виконання твору.

Згідно з Основами, авторське право на твір як випущений у світ на території СРСР, так і такий, що зберігався за кордоном у формі рукопису, ескізу чи в іншій формі, визнавалось у межах, вста-

новлених угодами СРСР з відповідними державами (ст. 1).

Основи містили приблизний перелік об'єктів авторського права, що поширювалося на будь-який твір літератури, науки та мистецтва, незалежно від способу й форми його вираження, а також його достоїнства та призначення. Приблизний перелік творів розпочинався словами «як-от»: усні твори (промови, лекції, доповіді тощо); письмові твори (книги, статті, збірники та ін.); твори драматичні та музично-драматичні; переклади; твори хореографічні й пантоміми, відносно яких є вказівки, викладені письмово чи іншим способом; кінематографічні сценарії, що мали властивості самостійних творів; музичні твори з текстом або без тексту; рисунки, твори живопису, скульптури, архітектури та графічних мистецтв, ілюстрації, географічні карти; плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються науки, техніки чи для постановки на сцені драматичного або музично-драматичного твору; кінострічки; фотографічні твори чи твори, одержані способами аналогічними, фотографії тощо (ст. 2).

Автор мав виключне право під своїм іменем або під умовним іменем (псевдонімом), або без позначення (анонімно) випустити у світ свій твір і протягом встановленого законом строку всіма дозволеними законом способами відтворювати та розповсюджувати його, а також одержувати всіма законними способами майнові вигоди зі свого виключного права (ст. 3).

Не вважались порушенням авторського права:

- переклад чужого твору іншою мовою;
- користування чужим твором для створення нового твору, суттєво від нього відмінного;
- вміщення невеликих уривків і навіть повний передрук незначних за розміром творів, знімків тощо в наукових, політико-освітніх і навчальних збірниках з обов'язковим

- зазначенням автора та джерела за-
позичення;
- вміщення звітів про випущені у світ твори усні та письмові в галузі літератури, науки й мистецтва, що передають суть твору в самостійній формі або з відтворенням оригіналу за необхідності;
  - вміщення у звітах періодичних видань промов, виголошених під час публічних засідань;
  - передрук періодичними виданнями сповіщень із газет, а також статей небелетристичного характеру не раніше, ніж на другий день після їх опублікування; у передрукованих статтях обов'язкове зазначення джерела запозичення й імені автора;
  - використання композитором для свого музичного твору тексту, запозиченого з чужого літературного твору, за відсутності на це заборони, зазначеної автором останнього на кожному примірнику свого твору;
  - публічне виконання чужих драматичних, музичних, музично-драматичних, кінематографічних та інших творів у червоноармійських і робітничих клубах, а також в інших місцях за умови нестягнення плати з відвідувачів;
  - використання художніх і фотографічних творів у виробах заводської та ремісничої промисловості;
  - зображення творів живопису засобами різьблення та, навпаки, творів різьблення засобами живопису;
  - відтворення художніх творів, розміщених на вулицях і в публічних музеях;
  - зведення будівель і споруд за опублікованим автором планом, кресленнями та рисунками, якщо автор при опублікуванні не застеріг, що таке право зберігає за собою;
  - зняття копії з чужого твору виключно для особистого користування й без вміщення на копії художнього або фотографічного твору підпису чи монограми автора оригіналу (ст. 4).

Авторові випущеного у світ драматичного, музичного, музично-драматичного, пантомімного та хореографічного твору належало виключне право на виконання свого твору. Автор не мав права забороняти виконання випущеного ним у світ твору, але мав право, крім випадку, передбаченого ст. 4 (3), на виплату йому авторського гонорару. Право композитора на одержання гонорару за публічне виконання публічного твору зберігалось лише в тому разі, якщо ним на кожному примірнику твору було зазначено, що композитор лишив за собою це право (ст. 5).

Авторське право, за винятками, встановленими ст. 7, 8, 9, належало авторові протягом 25 років від часу появи його твору у світ (ст. 6).

Видавці газет, журналів та інших періодичних видань, а також енциклопедичних словників володіли авторським правом на ці видання протягом 10 років від часу появи цих творців у світ. Співробітники зазначених видань зберігали авторське право на свої окремі твори, якщо інше не встановлено договором (ст. 7).

Строк користування авторським правом на хореографічні твори, пантоміми, кінематографічні сценарії та кінострічки становив 10 років (ст. 8).

Строк користування авторським правом на фотографічні твори становив для окремих знімків 3 роки, для зібрання знімків — 5 років. Для збереження за фотографом авторського права на фотографічне зображення вимагалось зазначення на кожному примірнику:

- фірми чи імені, прізвища та місця проживання фотографа;
- року випуску у світ фотографічного твору (ст. 9).

Будь-який твір вважався випущеним у світ 1 січня того року, протягом якого він був уперше правомірно виданий відповідним технічним способом. До видання прирівнювалося: публічний показ драматичного або музично-драматичного твору, публічне виконання музичного твору, публічне виставлення

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

В. Дробязко

творів образотворчого мистецтва, зведення творів архітектури (ст. 10).

Якщо до 1 січня року, в якому помер автор, не спливав зазначений вище строк користування авторським правом на випущений у світ твір, авторське право переходило до спадкоємців автора на час, який залишився до закінчення зазначеного строку, проте не більше ніж на 15 років, рахуючи з 1 січня року смерті автора. Авторське право на твори, не випущені у світ до дня смерті автора, переходило до його спадкоємців на 15-річний або коротший, зазначений у ст. 7, 8, 9 строк, рахуючи з 1 січня року смерті автора. Після смерті спадкоємця чи кожного зі спадкоємців автора, якщо їх було кілька, авторське право подальшому переходу у спадщину не підлягало. Грошова оцінка авторського права, що переходило до спадкоємців автора, не враховувалося до загальної оцінки успадкованого майна при застосуванні законів, які обмежують спадкування (ст. 11).

Авторське право частково або цілком могло бути відчужено видавничим договором або іншим законним способом; характер використання авторського права мав бути чітко визначений договором. Договори про перевідступлення авторського права повинні бути, під страхом недійсності, укладені в письмовій формі, крім творів, друкованих у періодичних виданнях (ст. 12).

Видавець не мав права на свій розсуд, без згоди автора або його спадкоємців, вносити будь-які доповнення, скорочення та взагалі зміни ні до твору, ні до його заголовка, ні до позначення на ньому імені автора. Видавець також не мав права без згоди автора чи його спадкоємців додавати до твору ілюстрації (ст. 13).

Збитки, завдані порушенням авторського права, підлягали відшкодуванню згідно із законодавством союзних республік (ст. 14).

Авторське право на будь-який твір могло бути викуплене в примусовому порядку урядом СРСР або урядом тієї союзної республіки, на території якої твір

уперше випущений у світ або зберігався у формі рукопису, ескізу чи в іншій об'єктивній формі (ст. 15).

Основи авторського права від 30.01.1925 р. мали кілька прогалин і недостатньо відображали інтереси авторів як щодо строку використання авторських прав, так і щодо здійснення та охорони прав.

30.11.1926 р. РНК СРСР утворила під головуванням Г. Кржижановського комісію для розгляду заходів щодо поліпшення правового та побутового стану літераторів. Комісія, разом з іншими пропозиціями, розробила проект нового Закону «Основи авторського права».

Проект повніше регламентував порядок реалізації авторських прав, передбачав співавторство, врегулював порядок переробки творів з однієї форми в іншу, подовжив строк авторського права для авторів і спадкоємців, визначив компетенцію союзних республік у галузі законодавства про авторське право тощо.

Проект Закону «Основи авторського права» первинно було внесено РНК РРФСР до Президії ВЦВК. Остання розглянула цей проект на засіданні 23.01.1928 р. (протокол № 40), внесла 7 поправок переважно редакційного характеру, схвалила його та подала на затвердження Президії ЦВК СРСР.

При обговоренні проекту Основ 1928 р. в РНК СРСР Рада з'їздів державної промисловості і торгівлі, підтримана Вищою Радою народного господарства СРСР, заперечувала проти встановлення межових тиражів і мінімального розміру авторського гонорару, вважаючи, що це призведе до зниження тиражів і подорожчання книг, але РНК СРСР ці докази відкинула [1, 55].

Проекти законів «Про введення в дію Основ авторського права в новій редакції» й «Основи авторського права», внесені РНК СРСР, були прийняті без змін ЦВК СРСР 16.05.1928 р.

Відповідно до Закону «Про введення в дію Основ авторського права в новій редакції» [3], Основи вводилися в дію протягом 2-х строків після їх опубліку-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

вання. Спори, що виникли до опублікування Основ, підлягали вирішенню згідно з раніше чинним законодавством. Центральним виконавчим комітетом союзних республік пропонувалося:

- внести протягом 2-х строку до законодавства союзних республік зміни та доповнення, що впливають з Основ авторського права 1928 р.;
- доповнити цивільні процесуальні кодекси правилами, що прирівнюють порядок стягнення винагороди, належної авторам за повне або часткове відчуження свого авторського права, до порядку стягнення заробітної плати;
- доповнити цивільні процесуальні кодекси правилами, що прирівнюють порядок повернення стягнення на винагороду, одержувану автором за відчуження його твору чи за порушення авторського права, до порядку стягнення, встановленого для заробітної плати;
- доповнити цивільні процесуальні кодекси правилами, що забороняють повернення судових стягнень на авторське право та допускають повернення таких стягнень лише на доходи, одержані при здійсненні зазначеного права;
- передбачити в кримінальних кодексах заходи соціального захисту проти порушень авторського права [4, 122].

Закон «Основи авторського права» 1928 р. складався з 20 статей.

Основи 1928 р., подібно до Основ 1925 р., визнавали авторське право за автором або його правонаступниками незалежно від їхнього громадянства авторське право на твір, який з'явився на території СРСР чи перебував на території останнього у формі рукопису, ескізи чи в іншій об'єктивній формі (ст. 1). Якщо ж твір вийшов у світ за кордоном або перебував там у будь-якій об'єктивній формі, авторське право визнавалося за автором тільки за наявності спеціальних угод з відповідними державами (ст. 2).

До цих положень в Основах 1928 р. додано, що автор — громадянин СРСР і його спадкоємці (але не інші правонаступники автора) користувалися захистом авторського права на території СРСР щодо твору, що з'явився у світ в іноземній державі чи перебував там у будь-якій об'єктивній формі (ст. 3).

Основи 1928 р. повторили перелік об'єктів авторського права, наведений у Основах 1925 р. (ст. 4).

Основами 1928 р. передбачено співавторство у двох формах:

- 1) коли твір становить нерозривне ціле без виділення створеного кожним зі співавторів; у цьому разі співавторам належить авторське право на твір спільно;
- 2) якщо твір складається з розділів (частин), які мають самостійне значення; у такому разі кожний співавтор володіє авторським правом на виконану ним частину твору, а всі співавтори спільно — авторським правом на твір в цілому (ст. 5).

Основами 1928 р. надано авторське право упорядникам збірників чужих творів. Якщо останні не є предметом будь-якого авторського права (твори, на які спливали строки охорони; твори народної творчості; офіційні документи тощо), упорядник збірника користувався авторським правом за умови самостійної обробки творів і матеріалів. Якщо ж збірник складено із творів, які були предметом чийогось авторського права, упорядникові збірника належало авторське право за умови дотримання прав авторів творів, які увійшли до збірника (ст. 6).

Основи 1928 р., подібно до Основ 1925 р., надавали авторові виключне право випускати у світ свій твір під своїм іменем, під псевдонімом або анонімно й усіма дозволеними законом способами відтворювати, розповсюджувати його та одержувати майнову вигоду (ст. 7).

Основи 1928 р. зберегли передбачене Основами 1925 р. виключне право автора на публічне виконання невиданих творів, однак Основи 1928 р. ввели засте-

реження: якщо невиданий твір був хоча б одного разу публічно виконаний, наркомосвіти республік мали право дозволяти його публічне виконання без згоди автора, але з виплатою йому винагороди. Автор не мав права забороняти публічне виконання вже виданих творів, маючи право на одержання винагороди (ст. 8).

Основи 1928 р. зберегли перелік випадків, коли Основами 1925 р. допускалося використання чужого твору без згоди його автора, проте внесли суттєві доповнення та зміни до цього переліку. Зокрема, переробки розповідних творів у драматичні та кіносценарії і навпаки, а також драматичних творів у кіносценарії і навпаки допускались Основами 1928 р. лише за згодою автора чи його правонаступників. Право передруку періодичними виданнями газетних повідомлень і статей небелетристичного характеру поширено й на репродукції з творів образотворчого мистецтва, рисунків, ілюстрацій, фотографій і креслень. Дозволене Основами 1925 р. право використання художніх і фотографічних творів у промислових виробках доповнене в основах 1928 р. застереженням «за умови виплати автору гонорару» (ст. 9).

Суттєвої зміни в Основах 1928 р. зазнали загальні строки охорони авторського права, вони встановлені для автора довічно, для спадкоємців — на 15 років (ст. 10). Скорочені строки охорони авторського права, як і порядок їх обчислення, передбачені Основами 1925 р., переважно залишилися без змін (ст. 11, 13), за винятком фотографій: охорона окремих фотографій збільшена до 5 років, зібрань фотографій — до 10 років (ст. 12).

Основами 1928 р. встановлено розмежування компетенції СРСР і союзних республік у галузі законодавства про авторське право.

Законодавством союзних республік встановлювалися:

- норми, що регулюють видавничий договір на літературні твори, зокрема: обов'язковий зміст договору, граничний строк його чинності, мінімальний розмір гонорару за певного

тиражу, а також граничний строк, протягом якого повинно бути випущено все обумовлене договором видання (одночасно або частинами);

- обов'язковий зміст видавничого договору на музичні твори, а також твори образотворчих мистецтв, фотографії;
- норми, що регулюють норми про відступлення прав на публічне виконання творів, зокрема: обов'язковий зміст договору, граничний строк чинності договору про відступлення прав на публічне виконання драматичного, музичного та музично-драматичного твору, межа кількості допустимих за одним договором публічних виконань і граничний строк, протягом якого повинна бути здійснена постановка.

Основи 1928 р. повторюють правила, визначені в Основах 1925 р., про право відчужувати авторське право в цілому або частково, про письмову форму видавничого договору (ст. 16); про заборону вносити будь-які зміни до твору, заголовка, позначення імені автора, а також додавати до твору ілюстрації без згоди автора (ст. 18); примусовий викуп авторського права урядом СРСР або союзної республіки (ст. 20).

У решті випадків між Основами 1928 р. й Основами 1925 р. суттєвих відмінностей не було.

Отже, Основи авторського права 1925 р. й Основи авторського права 1928 р. цілком відповідали духу свого часу. Звісно, коло надаваних авторам прав не витримувало порівняння з правами, що гарантувалися авторам держав-учасниць Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Проте, порівняно з періодом «воєнного комунізму», таке становище розглядають як період поступового відновлення та розширення авторських прав. Юридико-технічні характеристики Основ 1928 р. були досить високі: не випадково багато їхніх правил були перенесені практично без змін до подальшого законодавства. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. *Корецкий В. И. Авторские правоотношения в СССР. Сталинабад, 1959. 372 с.*
2. *Основы авторского права // Известия. 4 февраля 1925 г. и Собрание законов СССР. 1925. № 7. Ст. 67.*
3. *Собрание законов СССР. 1928. № 28. Ст. 246.*
4. *Авторское право на литературные произведения: сборник официальных материалов/сост. Л. М. Азов, С. А. Шаццлло. М, 1953. 136 с.*
5. *Основы авторского права // Известия. 17 мая 1928 г. № 113.*

1. *Koreckij V. I. Avtorskie pravootnoshenija v SSSR. Stalinabad, 1959. 372 s.*
2. *Osnovy avtorskoho prava [in] Sobranje zakonov SSSR. 1925. № 7. St. 67.*
3. *Sobranie zakonov SSSR. 1928. № 28. St. 246.*
4. *Avtorskoe pravo na literaturnye proizvedenija: sbornik oficial'nyh materialov / sost. L. M. Azov, S. A. Shacillo. M, 1953. 136 s.*
5. *Osnovy avtorskoho prava // [in] Yzvestyia. 17 maja 1928 g. № 113.*

Надійшла до редакції 20.03.2018 р.

Дробязко В. Законодательные акты СССР об авторском праве 20-х гг. XX в.

Статья посвящена рассмотрению положений Основ авторского права СССР 1925 и 1928 гг., их сравнительному анализу. Согласно указанным актам за всеми авторами признавалось исключительное право на созданные ими произведения, которое по закону 1925 г. именло силу в течение 25 лет с момента первого издания или первого исполнения произведения, а с 1928 г. стало относительно большинства произведений пожизненным правом. По сравнению с периодом «военного коммунизма» данный этап является периодом постепенного восстановления и расширения авторских прав.

Ключевые слова: авторское право, основы авторского права, объекты авторского права, выкуп авторского права

Drobzyazko V. Legislative acts of USSR about copyright 20 years of XX century. This article is dedicated to the development of Fundamentals of copyright of The USSR from 1925 and 1928 y., and theirs comparative analysis. Respectively to the specified acts, all authors recognized copyright on the works created by them, which dedicated to laws at 1925 and has been valid for 25 years from moment, when the author first appeared with his work or from time, when his work was firstly published. And from 1928 the majority of author's works had lifetime copyright. Author's copyright could go to heirs for a period of 15 years after authors death. Author could use the work according to contracts between authors, which were regulated by law. Fundamentals of copyright contained a fairly wide range of inventions, which could be used without rights. Translation of the work was not a violation of copyright, use someone else's work to create your own work, which is very different from the original, public performance someone else's work with free for author. Comparatively with period of «military communism» that period was «period of gradual recovery and copyright expansion».

Keywords: copyright, basics of copyright, objects of copyright, purchase of copyright

ФАН-АРТ І АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Ольга Улітіна,

старший науковий співробітник НДІ

інтелектуальної власності НАПрН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0230-9477>

Стаття розглядає питання правової природи фан-арту. Досліджуються основні ознаки фан-арту та його співвідношення з авторським правом на твори, на основі яких він створюється. Розглянуті можливі порушення авторського права при створенні твору фан-арту відповідно до національного законодавства.

Ключові слова: авторське право, фан-арт, похідний твір, порушення авторського права

Одним з пріоритетних напрямів розвитку України сьогодні є інтелектуальна власність, зокрема й і, авторське право. Найважливішим рушієм змін у галузі охорони та захисту авторського права є творчість людини, що постійно змінюється під впливом технічного та культурного розвитку людства.

Сучасні культура та мистецтво значно ближчі до звичайних людей, ніж раніше. Сьогодні проявити свою індивідуальність у творчості значно простіше та дешевше. Саме тому все частіше виникають специфічні творчі об'єкти, що в той або той спосіб перетинаються з основними базовими принципами авторського права.

У світлі цього останнім часом великої популярності здобув, так званий, фан-арт, більшість сучасних художників мають такі роботи, а деякі починають свій творчий шлях саме з фан-арту.

Фан-арт (від англ. *fan* — фанат, *art* — мистецтво) — це твір образотворчого мистецтва, що був створений на основі оригінального твору (літературного, кінематографічного, серіалу, коміксу, гри та ін.). У фан-арті використовуються персонажі, певні ситуації, частини все-

світу з оригінального твору. Тобто автор фан-фарту створює нове зображення, запозичаючи певні елементи іншого твору, зазвичай, такого, що охороняється авторським правом.

Основними ознаками фан-арт твору є:

- це твір образотворчого мистецтва;
- твір створений на основі іншого оригінального твору;
- має певні ознаки оригінальності;
- у більшості випадків створюється не для отримання прибутку.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», твір образотворчого мистецтва — це скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього (зокрема і сценічного) дизайну тощо [1]. Фан-артом може бути як звичайний малюнок, так і цифровий, а також 3D-моделі.

Основним спірним питанням, щодо визначення правового статусу фан-арту, є використання для його створення іншого оригінального твору, на який поширюється авторське право. Очевидно, що фан-арт може існувати лише завдяки іншому оригінальному твору, без цієї умови такий твір не буде

вважатися фан-артом, а буде звичайним класичним художнім твором. Оскільки фан-арт не має ознак оригінальності, можна говорити про те, що такі твори є похідними.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», похідним твором визнається твір, що є творчою переробкою іншого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів) [1]. Так, фан-арт є певною мірою переробкою оригінального твору, проте здебільшого художники, котрі малюють «фанатські твори» не отримують дозволу на використання оригінального твору, а отже, фактично фан-арт не можна називати похідним твором, правильніше говорити про порушення авторського права. Відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право на похідні твори виникають у їхніх авторів за умови дотримання прав автора, твір якого зазнав переробки [1].

Існує думка, що якщо автор при створенні фан-арту не мав на меті отримання прибутку та розповсюджує свій твір безоплатно, то порушення прав автора оригінального твору немає. Це припущення ґрунтується на нормі ст. 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права», котра вказує, що допускається без дозволу автора та без виплати авторської винагороди відтворювати виключно в особистих цілях або для кола сім'ї попередньо правомірно оприлюднені твори [1]. Однак поширення фан-арту в мережі Інтернет не може вважатися відтворенням в особистих цілях. Так, п. 31 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про застосування суда-

ми норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» вказує, що «розміщення творів у мережі Інтернет у вигляді доступному для публічного використання, є поданням творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором, тобто таке розміщення є правомірним лише з дозволу автора чи іншої особи, яка має авторське право» [2]. Автори фан-арту часто не вказують імені автора оригінального твору.

Фан-арт не завжди може розглядатися як порушення авторського права, в Законі України «Про авторське право і суміжні права» передбачені винятки, коли оригінальний твір може бути використаний без згоди автора, але із зазначенням його імені. Так, якщо створений на основі оригінального твору фан-арт має критичний, полемічний, науковий або інформаційний характер, використовується з навчальною метою, або якщо фан-арт є пародією, попури чи карикатурою, а також за умови зазначення автора оригінального твору таке запозичення вважається прийнятним відповідно до закону.

Крім того, для створення фан-арту можна використовувати будь-які об'єкти чи твори, що не охороняються законом, або які перейшли до суспільного надбання. Та, оскільки немайнові права автора є безстроковими, то навіть у разі використання таких об'єктів, необхідно вказувати ім'я автора оригінального твору [3, 484].

Для того, щоб фанатський твір не вважався просто плагіатом, він повинен мати певну оригінальність, тобто становити інтелектуальний витвір автора, бути продуктом його творчої діяльності. З огляду на це потрібно зазначити, що не кожне зображення, створене фанатами, можна вважати окремим об'єктом авторського права, навіть у разі, коли дозвіл на використання оригінального

твору не було отримано. Просто перемальований персонаж чи будь-яке зображення буде вважатися порушенням, тобто плагіатом.

Доходимо висновку, що для того, що би фан-арт не порушував жодних авторських прав інших осіб, він повинен мати творчі ознаки оригінальності, для його створення необхідно отримати дозвіл автора первинного твору, а також вказати ім'я останнього.

Якщо говорити про запозичення для створення фан-арту літературних творів, то тут ситуація дещо складніша та цікавіша. З одного боку, ідеї законом не охороняються [4], з другого боку, права на персонажа належать авторів літературного твору, тому що його опис є частиною твору, що охороняється законом [1]. Тож права на зображення, котре створює фанат, належать йому, проте тут наявне використання частини літературного твору, права на який належать іншій особі. Отже, в будь-якому разі в цій ситуації необхідно отримати дозвіл на таке використання, навіть якщо запозичення в цій ситуації не таке явне, як при використанні персонажів фільмів або мультфільмів.

Що стосується використання для створення фан-арту персонажів з оригінального твору, то варто зазначити, що не будь-який персонаж охороняється авторським правом. Так, «звичайні персонажі», архетипи, амплуа (англ. *stock character*) авторським правом охоронятися не можуть. Ці персонажі не мають чітко вираженої власної оригінальності, вони є загальновідомими, у них немає незвичних характеристик, які б відрізняли їх від інших подібних. До таких персонажів можна віднести

образи злої королеви, тендітної дівчини в біді та ін. [5, 243].

Наразі в Україні відсутня судова практика щодо порушень авторського права при створенні фан-арту, тобто простежити, як до таких випадків ставляться правоволодільці, а також виокремити позицію суду неможливо. Проте можна звернутися до позиції правоволодільців з іноземних держав.

Так, у США є досить поширена практика, коли правоволодільці помічають талановитих фанатів, які створюють цікаві твори, та запрошуюють їх до співпраці чи наймають на роботу [6]. Отже, в ситуаціях, коли комерційні інтереси правоволодільця не зачіпаються створеним фан-артом, немає потреби в захисті порушених прав у судовому порядку, правоволодільці здебільшого схильні захочувати талановитих людей, даючи їм шанс створювати художні твори, не порушуючи при цьому авторських прав інших осіб.

Отже, фан-арт загалом можна розглядати як похідні твори, що часто створюються з порушенням авторського права авторів оригінальних творів. Створення фан-арту без порушень можливе лише за умови дотримання всіх вимог законодавства щодо цього. Найперше необхідно отримати дозвіл автора на створення такого твору, а також подбати про те, щоб твір був оригінальним, тобто не копіював повністю жоден інший твір. Також відповідно до законодавства України можливе створення фан-арту без дозволу автора, проте в цьому випадку все одно необхідно вказати ім'я автора оригінального твору, на основі якого створюється фан-арт. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 13. Ст. 64.
2. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 р. № 5.

3. Ульянова Г. О. *Порушення авторських прав під час створення похідних творів // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої ювілею академіка С. В. Ківалова (16–17.05.2014 р., м. Одеса) у 2 т. Т.1 / відп. ред. В. М. Дрьомін. Одеса: Юридична література, 2014. С. 483–485.*
4. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40–44. Ст. 356.*
5. *Artists explain how fanart kickstarted their careers. URL: <https://www.dailydot.com/parsec/professional-fanart-hashtag-fanartgotmepaid>.*
1. *Zakon Ukrainy «Pro avtorske pravo i sumizhni prava» vid 23.12.1993 r. № 3792-XII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 1994. № 13. St. 64.*
2. *Postanova Plenumu Verkhovnoho sudu Ukrainy «Pro zastosuvannia sudamy norm zakonodavstva u spravakh pro zakhyst avtorskoho prava i sumizhnykh prav» vid 04.06.2010 r. № 5.*
3. *Ulianova H. O. Porushennia avtorskykh prav pid chas stvorennia pokhidnykh tvoriv [in] Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviachenaoyi yuvileiu akademika S. V. Kivalova (16–17.05.2014 r., m. Odesa) u 2 t. T.1 / vidp. red. V. M. Dromin. Odesa: Yurydychna literatura, 2014. S. 483–485.*
4. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 2003. №№ 40–44. St. 356.*
5. *Artists explain how fanart kickstarted their careers. URL: <https://www.dailydot.com/parsec/professional-fanart-hashtag-fanartgotmepaid>.*

Надійшла до редакції 20.03.2018 р.

Улітіна О. Фан-арт и авторское право. Стаття рассматривает правовую природу фан-арта. Исследуются основные признаки фан-арта и его соотношение с авторским правом на произведения, на основе которых он создается. Рассмотрены возможные нарушения авторского права при создании фан-арта в соответствии с национальным законодательством.

Ключевые слова: авторское право, фан-арт, производное произведение, нарушение авторского права

Ulitina O. Fan art and copyright. Contemporary art provides much more opportunities for realization of the creative potential than ever before. Therefore, there are many new types of art that intersect with the other objects of copyright. Today fan art is one of the most popular kinds of visual art. A lot of nowadays artists create fan art works, and some of them some start their creative path making fan art.

The article is dedicated to the problem of correlation of fan art and copyright. This issue today remains one of the most interesting and not fully developed problems in modern art.

The article deals with issues related to the possible copyright infringements, which may appear during the use of the original work in creating fan art. It analyses the legal nature of fan art.

The article contains the analysis of existing Ukrainian legislation in this field, which regulates copyright questions concerning fan art works. The analysis of fan art as derivative work is made.

The article identifies the main characteristics of fan art, which are important for establishing its legal nature.

Key-words: copyright, fan art, derivative work, copyright infringement

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ*

Анна Штефан,

*завідувач відділу авторського права і суміжних прав НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат юридичних наук*

ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2382-4849>

Стаття містить дослідження правової природи висновку експерта, порівняльну характеристику цього засобу доказування з консультаціями спеціаліста і висновком експерта в галузі права, аналіз особливостей та процесуальних наслідків їх використання у цивільному судочинстві. Розглянуто поняття спеціальних знань, вимоги, яким має задовольняти експертне дослідження, подано пропозиції з удосконалення норм цивільного процесуального законодавства.

Ключові слова: висновок експерта, консультації спеціаліста, висновок експерта в галузі права

Вступ. Відповідно до ч. 1 ст. 102 ЦПК висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. Це засіб доказування, в якому закріплено інформацію особливого роду, яку одержують визначеним цивільним процесуальним законом способом від спеціального суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин у визначеній законом процесуальній формі [1, 77].

Окрім висновку експерта, у ЦПК передбачено ще дві форми використання спеціальних знань: консультації спеціаліста і висновок експерта в галузі права, який є абсолютною новелою для вітчизняної правової системи. Між всіма цими категоріями існує істотна різниця, мета і значення їх використання є різними, що зумовлює необхідність проведення їх по-

рівняльного аналізу. Ще одна новела ЦПК — можливість проведення судової експертизи за замовленням учасника справи до відкриття у ній провадження — також потребує детального розгляду. Відтак, актуальність досліджень використання висновку експерта у цивільному судочинстві зростає в умовах нового процесуально-правового регулювання.

Літературний огляд. Проблеми висновку експерта як засобу доказування у цивільному судочинстві неодноразово ставали предметом наукових досліджень. Результати цих досліджень відображено, зокрема, у дисертаціях О. Дорошенка (Україна, 2007 р.), Ж. Васильєвої-Шаламової (Україна, 2009 р.), М. Чернової (2015, Російська Федерація), працях навчального і наукового характеру багатьох українських процесуалістів. Співвідношенню висновку експерта з консультаціями спеціаліста присвячені наукові статті Н. Кіреєвої,

* Стаття друкується в авторській редакції

Т. Кучер, інших вчених. Особливості використання висновку експерта з питань права розглянули О. Кармаза, Д. Кушерець, Ю. Рябченко. Проте наукової праці, яка об'єднувала б розгляд підстав і умов використання в цивільному судочинстві всіх форм спеціальних знань, поки що не було.

Мета та задачі дослідження. Метою цього дослідження є аналіз характерних рис висновку експерта; його розмежування з консультаціями спеціаліста і висновком експерта у галузі права; встановлення сутності спеціальних знань; розгляд умов, яким має задовольняти висновок експерта; вироблення пропозицій з удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Сутність спеціальних знань експерта. Висновок експерта є результатом застосування спеціальних знань. В науці цивільного процесуального права вже стало аксіоматичним твердження про те, що судді мають знання права та елементарні знання, в тому числі, знання загальновідомих фактів. З цих аспектів судді вправі самостійно будувати судження, однак при виникненні в процесі розгляду справи питань, що потребують спеціальних знань в різних областях науки, техніки, мистецтва й ремесла, суд призначає експертизу [2, 199]. В умовах сучасного процесуально-правового регулювання судова експертиза може проводитися не лише на підставі ухвали суду, а й за ініціативою майбутнього учасника справи до відкриття у ній провадження, однак у кожному разі формою використання спеціальних знань у цивільному судочинстві є висновок експерта.

При розкритті сутності спеціальних знань зазвичай вказується на дві ознаки, першою з яких є відсутність широкого поширення таких знань. Вони не мають загальновідомого, загальнодоступного, тобто масового за охопленням характеру [3, 644], не належать до загальновідомих узагальнень, що впливають з досвіду людей [4, 307]. Це знан-

ня, які виходять за межі загальнодоступних знань, очевидних та широко відомих відомостей, знань загальноосвітньої підготовки та життєвого досвіду [5, 78]. Це не побутові повсякденні висновки і підсумки, які може зробити будь-яка людина, а знання, що здобуваються в процесі теоретичної підготовки і практичної діяльності у певній сфері науки, техніки, мистецтва, ремесла.

У доктрині підкреслюється, що слід чітко відмежовувати в функціональному сенсі спеціальні знання як результат професійної підготовки і певну спеціалізовану освіченість окремих людей від передбачених процесуальними законами спеціальних знань, які, маючи за своїм змістом повну тотожність з першими, можуть використовуватись у точно встановлених законом формах і межах. Тобто є повністю індиферентними до становища носія цих знань і їх споживачів, перетворюючись на процесуально-правову категорію, використання якої передбачено лише визначеними суб'єктами і у встановлених процедурах, що у кожному випадку їх застосування вимагає наявності одного з передбачених суб'єктів, засвідчення його компетентності, а також узаконених шляхів одержання бажаного результату. Спеціальними знаннями в адміністративному, господарському, кримінальному та цивільному судочинстві є знання і навички, одержані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які використовуються визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для вирішення за певною процедурою процесуальних завдань [6, 8].

Другою ознакою спеціальних знань традиційно називають їх відмежування від знань у сфері права. Як зазначає М. К. Треушніков, знання у галузі права не відносяться до спеціальних знань, на основі яких проводиться експертиза. У цивільному процесі не можна признача-

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ти експертизу для вирішення правових питань, в тому числі тих, що стосуються змісту і порядку застосування норм іноземного права [7, 192–193]. Пряма вказівка на це розмежування міститься у ч. 2 ст. 102 ЦПК, де зазначено, що предметом висновку експерта не можуть бути питання права.

Однак за останні роки в наукових працях з'явилися й інші думки з цього приводу. О. Р. Російская та О. І. Галашина висловлюють переконання, що підхід про виключення знань у сфері права із сфери спеціальних знань є застарілим. Як обґрунтовують дослідниці, в сучасний час судді, як правило, мають знання лише у декількох галузях права і не в змозі в достатній мірі орієнтуватися в усіх тонкощах сучасного законодавства, яке до того ж постійно змінюється і розвивається. Учені стверджують, що назріла необхідність узаконити здійснення правових (чи юридичних) експертиз у тих випадках, коли для встановлення істини у справі необхідні дослідження із застосуванням спеціальних юридичних знань, яких не має суд. Такі експертизи пропонується називати судово-нормативними, а їх предметом будуть фактичні дані, які встановлюються в судочинстві шляхом дослідження з використанням спеціальних знань нормативних і нормативно-технічних актів [8; 10, 14, 19].

Цей підхід розвиває М. В. Жижина, вважаючи, що поняття спеціальних знань повинно включати питання права й питання, що межують з правовими. Як показує судова практика, у цивільному процесі перед експертом іноді ставляться так звані «нормативіські» задачі, при вирішенні яких до об'єкта дослідження входять певні спеціальні нормативи, правила техніки безпеки, правила дорожнього руху тощо. Однак необхідно дуже обережно розмежовувати компетенції суду та експерта при вирішенні правових питань, розрізняючи аспекти матеріального і процесуального права, що складають компетенцію суду, і пра-

вові, але вузько спеціальні, що складають компетенцію експерта [9; 15, 16].

З цього приводу слід зауважити, що дійсно, у цивільних справах може виникати потреба у проведенні такого дослідження, яке матиме зв'язок з аналізом норм права. Невипадково у п. 1.4. п. 2.3. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень передбачено, зокрема, що під час проведення експертиз експертами застосовуються нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР). Тобто, знання у певній галузі права і спеціальні знання — не взаємовиключні категорії, вони можуть доповнювати одна одну, а в ряді випадків таке поєднання спеціальних і правових знань є необхідним для встановлення обставин справи.

Що стосується норми ч. 2 ст. 102 ЦПК, відповідно до якої предметом висновку експерта не можуть бути питання права, це правило слід розуміти так: перед експертом не можуть ставитися питання по суті вирішення позову, задоволення позовних вимог чи залишення їх без задоволення; експерт не може робити висновки про наявність чи відсутність в діях сторони ознак порушення права іншої сторони, не може давати роз'яснення про те, яку норму права слід застосувати до відповідних правовідносин. Питання, вирішення яких відноситься до виключної компетенції суду, не можуть ставитися перед експертом.

Вимоги, що пред'являються до висновку експерта. У висновку експерта спеціальні знання застосовуються у формі дослідження. В широкому розумінні досліджувати означає піддавати що-небудь ретельному науковому розгляду з метою пізнання, виявлення чо-

гось [10, 385]. Висновок експерта спрямований не на констатацію відомих і безспірних фактів, а на пошук певних нових знань, які необхідні для встановлення обставин справи і не можуть бути отримані судом в жодний інший спосіб.

Як відмічається у наукових працях, експерт в своєму висновку фактично синтезує нові знання на основі власних спеціальних знань та досвіду [11, 49], повідомляє суд про факти, встановлені ним на основі використання даних тієї чи іншої галузі науки, техніки, мистецтва [12, 13]. При цьому місія експерта полягає в тому, щоб просвітити суд, і ця місія виключає інтереси сторін [13, 23]. Дослідження із застосуванням спеціальних знань проводиться експертом безвідносно побажань будь-яких осіб, незалежно від змісту їх юридичної заінтересованості в результатах судового розгляду справи, а метою такого дослідження є виявлення певних фактів і вироблення висновків щодо них.

Дослідження, що проводиться експертом, має задовольняти двом вимогам: об'єктивності та обґрунтованості. Ці вимоги впливають з обов'язку експерта дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання (ч. 3 ст. 72 ЦПК).

З метою забезпечення об'єктивності дослідження процесуальним законом передбачені підстави для відводу (самовідводу) експерта. У ст. 36, 38 ЦПК міститься перелік випадків, які виключають можливість участі експерта у цивільній справі. За відсутності таких підстав дотримання вимоги об'єктивності дослідження досягається шляхом встановлення певних обмежень при проведенні судової експертизи, перелік яких наведений у п. 2.3. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Експерту забороняється, зокрема:

- самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відоб-

ражені в наданих йому матеріалах неоднозначно;

- вирішувати питання, які виходять за межі спеціальних знань експерта, і надавати оцінку законності проведення процедур, регламентованих нормативно-правовими актами;
- вступати у не передбачені порядком проведення експертизи контакти з особами, якщо такі особи прямо чи опосередковано заінтересовані в результатах експертизи.

Дотримання вимоги про зазначення у висновку експерта на те, що експерт попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, встановлена у ч. 7 ст. 102 ЦПК України, також слугує меті забезпечення об'єктивності дослідження. Як пояснюється у доктрині, дія цього механізму спрямована на те, щоб поінформувати судового експерта про наявність специфічних обов'язків і можливу кримінальну відповідальність, а також для того, щоб вплинути на його психіку ще до початку проведення судової експертизи, шляхом появи позитивної установки. Фактичне законодавче «заклякування» судового експерта за задумом законодавця має призвести до мінімізації деформації інформації [14, 184].

Обґрунтованість дослідження забезпечується завдяки застосуванню експертом відповідних методів дослідження, методик проведення судової експертизи, вибір яких належить до компетенції експерта (п. 1.4. п. 2.3. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень). Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків (ч. 8 ст. 72 ЦПК), або коли з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань (п. 2 ч. 2 ст. 38 ЦПК), що також спрямовано на забезпечення обґрунтованості дослідження.

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Стосовно останнього положення у наукових працях підкреслюється, що експерт може відмовитися від дачі висновку, якщо не має необхідних спеціальних знань, що означає: а) поставлене питання не відноситься до компетенції експерта; б) поставлене питання в принципі відноситься до сфери знань, в якій експерт є спеціалістом, але сучасний рівень знань та експертології не дозволяє відповісти на нього [15, 61]. На вирішення експертів нерідко виносяться питання, розв'язання яких неможливе у зв'язку з відсутністю науково обґрунтованих методик дослідження. Якщо експертне завдання не може бути розв'язано з указаних причин, і це зрозуміло експерту ще до початку дослідження, і на його рішення не впливають жодні, навіть уявно змодельовані умови, то немає ніяких законних перешкод відмовитися від проведення експертизи [16, 223–224].

Експерт має право включити до висновку свої міркування про обставини, які мають значення для справи і були встановлені під час підготовки висновку, з приводу яких експерту не були поставлені питання (ч. 8 ст. 102 ЦПК). Коли при проведенні дослідження експертом були встановлені обставини чи дані, які виходять за межі поставлених питань, проте висновки щодо цих даних або обставин можуть мати значення для повноти і вичерпності відповідей на поставлені питання, експерт має право навести свої міркування з приводу таких обставин, що також є гарантією обґрунтованості дослідження.

Особливості форми висновку експерта. Висновок експерта складається у формі та в порядку, передбаченому законом. Форма висновку експерта є уніфікованою для всіх видів судових експертиз. Відповідно до ч. 6 ст. 102 ЦПК у висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експерти-

за, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством.

Як роз'яснено в п. 4.14 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номери складання висновку, категорії експертизи (додаткова, повторна, комісійна, комплексна), виду експертизи (за галуззю знань) та трьох частин: вступної, дослідницької та заключної. Інструкцією встановлено вимоги до оформлення кожної з частин висновку експерта. У його вступній частині зазначається, зокрема, про попередження експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за статтею 384 Кримінального кодексу України або за відмову від надання висновку за статтею 385 Кримінального кодексу України. До інших засобів доказування вимога щодо обов'язкової форми, яка повинна дотримуватися у кожному і будь-якому випадку, не висувається. Певні види документів можуть мати юридичну силу лише за умови наявності в них реквізитів, передбачених законом, однак в цілому форма, в якій складаються документи, не є загальнообов'язковою та єдиною для всіх видів документів.

Порядок проведення експертизи має чітку законодавчу регламентацію. Її основні положення викладені в нормах ЦПК та конкретизовані в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, де визначено, зокрема, як повинні оформлятися матеріали для проведення експертиз та здійснюватися організація проведення експертиз і оформлення їх результатів. Інші засоби доказування можуть формуватися в різні способи, як в порядку, передбаченому законом (оформлення і видачі певних довідок, дозволів, ліцензій тощо), так і в довіль-

ному порядку. З-поміж всіх засобів доказування лише висновок експерта характеризується обов'язковим складанням у визначених законом формі та порядку.

Розмежування висновку експерта, консультацій спеціаліста і висновку експерта в галузі права. Особа, яка складає висновок експерта, має особливий статус. Умовою залучення особи як судового експерта є наявність спеціальних знань, що необхідні для з'ясування відповідних обставин справи. Окрім того, для судового експерта встановлені певні обмеження: як визначено у ч. 1 ст. 11 Закону України «Про судову експертизу», не може залучатися до проведення судової експертизи та виконання обов'язків судового експерта особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною, а також та, яка має не зняту або не погашену судимість, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення або дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта.

У цивільній справі можуть брати участь й інші особи, які мають спеціальні знання — спеціаліст та експерт з питань права, однак подібні вимоги до них не висуваються, а мета залучення таких осіб і результати їх участі у справі мають інше, відмінне від висновку експерта значення.

Так, спеціаліст — особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо). Хоча підстави для відводу (самовідводу) спеціаліста є такими ж, як і для експерта, в усьому іншому процесуальний статус цих осіб відрізняється.

Допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта,

що прямо зазначено у ч. 2 ст. 74 ЦПК. Для консультацій спеціаліста не передбачена обов'язкова письмова форма, не встановлені вимоги до змісту документа, який може бути складений спеціалістом в процесі виконання ним своїх функцій.

Деякі дослідники, підтримуючи думку, що консультації і пояснення спеціаліста можуть мати доказове значення, вказують на те, що висновок спеціаліста не є засобом доказування, проте одночасно вважають за необхідне закріпити у ЦПК положення щодо письмової форми висновку спеціаліста, адже суд може покласти цю інформацію в основу мотивувальної частини судового рішення [17, 14, 12]. Теоретично можна змодельовати ситуацію, коли консультація спеціаліста буде викладена у письмовій формі, наприклад, у вигляді запису послідовності дій, які слід вчинити для роботи з певним технічним обладнанням. Проте такого роду записи не є поширеним явищем у судовій практиці, а відтак доцільність їх обов'язкового оформлення у письмовій формі видається сумнівною.

Науці цивільного процесуального права відомі й пропозиції визнати висновок спеціаліста окремим засобом доказування, оскільки суд користується висновком спеціаліста і приєднує його до справи, фактично у змісті цих дій закріплена оцінка, яка компетентним юрисдикційним органом здійснюється лише щодо доказів [18, 34]. Висловлена також думка, що дії, консультації і пояснення спеціаліста, засновані на його спеціальних знаннях та досвіді, допомагають суду й особам, які беруть участь у справі, зрозуміти специфічні питання з області його спеціальних знань, чим вони, безумовно, цінні. На цій підставі видається за можливе використовувати отримані від спеціаліста відомості як письмові докази у справі, коли такі відомості викладені у письмовій формі — у вигляді окремого документа (консультації, висновку, довідки) чи зафіксовані в протоколі судового засідання [11, 22–23].

Однак консультації, що надаються спеціалістом, не містять інформації про обставини справи та не є засобом встановлення таких обставин. Інформація про те, як належить застосовувати певне обладнання для вчинення тієї чи іншої процесуальної дії, не входить до предмета доказування у справі, не здатна підтвердити чи спростувати певні факти. Тому для визнання письмових консультацій спеціаліста письмовими доказами чи окремим засобом доказування немає обґрунтованих підстав. Спеціаліст не є джерелом доказової інформації і залучається до участі у справі не з метою проведення дослідження, а задля надання суду практичної допомоги при застосуванні технічних засобів, використання котрих необхідне для вчинення процесуальних дій.

Участь у справі експерта з питань права — абсолютна новела цивільного процесуального законодавства України, хоча аналогічний інститут під назвою «*amicus curiae*» (дослівний переклад — друг суду), який зародився у XVII столітті у Великобританії, відомий багатьом країнам світу. Використання висновків експертів в галузі права широко поширене в цивільному судочинстві у Великобританії та США і поступово розвивається в інших державах. Зокрема, у 2012 році вже були відомі приклади надання висновків французькими вченими [19, 14].

Як пояснюють зарубіжні дослідники, висновок такого експерта — це документ, який добровільно подається до суду суб'єктом, відмінним від сторони у справі. Він не містить процесуальних елементів і не вказує, яку роль повинен відіграти суд [20, 1654–1655]. Вітчизняна судова практика розгляду справ із залученням експертів у галузі права на сьогодні ще не склалася, в той час як у доктрині вже висловлені певні міркування з цього приводу.

Експертом з питань права може бути особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права (ч. 1 ст. 73 ЦПК). Якщо вимога наявності

наукового ступеня цілком зрозуміла, то наявність визнання як фахівця у галузі права викликає закономірне питання: як саме повинен підтверджуватися факт такого визнання? Що повинно покладатися в основу встановлення того, чи є певна особа визнаним фахівцем? У наукових дослідженнях пропонується брати до уваги такі критерії, як досвід наукової роботи в галузі права; наявність наукових публікацій у фахових виданнях України й іноземних держав, включених до міжнародних наукометричних баз даних, та опублікованих після присудження наукового ступеня; наявність документа, що підтверджує присвоєння вченого звання; ступінь активності участі в конференціях, симпозіумах, круглих столах, яка підтверджується опублікуванням тез його виступу; стажування й навчання за кордоном, які підтверджуються відповідними документами та які легалізовані в порядку, встановленому чинними міжнародними договорами України [21, 33].

Цей перелік можна доповнити й іншими умовами: наявність вищої юридичної освіти; участь в розробці законопроектів; наявність складених висновків наукових експертиз відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу»; індекс цитування наукових праць тощо. Однак заслуговує на увагу думка, що надмірна формалізація критеріїв залучення експерта з питань права може стати на заваді реалізації права особи на надання пояснень суду. Тому вдосконалення критеріїв допуску до участі у справі фахівця у галузі права має відбуватись в напрямку встановлення мінімальних вимог до такої особи, а не максимального їх підвищення [22].

Також слід звернути увагу на вжиття у новій редакції ЦПК двох термінів для позначення однієї і тієї ж особи: експерт з питань права (ст. 73) та експерт у галузі права (ст. 114, 115). В Законі України «Про освіту» вживається конструкція «галузь знань, спеціальностей (професій)» (ч. 2 ст. 8, ч. 1 ст. 17 та ін.), до яких

належить і галузь права. Тому більш вірним є термін «експерт у галузі права» як такий, що позначає сферу спеціальних знань, які має експерт.

Зміст висновку експерта у галузі права обмежений двома напрямками дослідження:

- застосування аналогії закону чи аналогії права;
- зміст норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

Жодні інші питання не можуть розглядатися у такому висновку, а згідно із застереженням, що міститься у ч. 2 ст. 114 ЦПК, висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи. Висновок експерта в галузі права не містить дослідження, яке стосується обставин справи, і є джерелом не доказової інформації, а відомостей, які можуть бути необхідними для кваліфікації судом правовідносин сторін і вибору правової норми, яка підлягає застосуванню, проте не пов'язані із встановленням обставин справи. Висновок експерта у галузі права не має здатності підтвердити чи спростувати яку-небудь обставину, яка входить до предмета доказування у справі. Саме тому цілком вірним є законодавчий підхід про неналежність висновку експерта в галузі права до доказів, про допоміжний (консультативний) характер такого висновку і відсутність його обов'язкового значення для суду (ч. 1 ст. 115 ЦПК).

Однак у зв'язку з цим виникає питання про доцільність розміщення статей 114 і 115 ЦПК у Главі 5, яка регулює докази та доказування. З точки зору законодавчої техніки більш вірним буде об'єднання положень статей 114 і 115 ЦПК в одну норму зі статтею 73.

Отже, на відміну від інших осіб, які мають спеціальні знання, лише експерт

спрямовує свою діяльність безпосередньо на встановлення обставин справи.

Порядок призначення судової експертизи. Висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи. Протягом багатьох десятиліть однією з головних розрізняльних ознак висновку експерта було призначення експертизи виключно судом. В майже кожній науковій праці вказувалося, що результат дослідження, проведеного експертом за межами судових процедур, міг виступати лише письмовим доказом у справі. Проте в умовах чинного процесуально-правового регулювання експерт може як призначатися судом, так і залучатися учасником справи, при цьому порядок проведення експертизи та складення висновку експерта є одним і тим же для обох випадків. Висновок, складений внаслідок проведення експертизи на замовлення учасника справи, та висновок, складений в результаті призначення експертизи судом, мають однакове значення і виступають одним і тим же засобом доказування — висновком експерта.

Призначення експертизи судом обмежується сукупністю двох умов:

- 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо (п. 1 ч. 1 ст. 103 ЦПК). Експертиза призначається лише тоді, коли певні обставини справи не можуть бути встановлені в будь-який інший передбачений законом спосіб, без використання спеціальних знань. Однак, як обґрунтовано вище, знання у сфері права можуть охоплюватися спеціальними знаннями, а застосування експертом нормативно-правових актів і нормативних документів під час проведення дослідження прямо передбачено п. 1.4. п. 2.3. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень.

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Це необхідно врахувати у п. 1) ч. 1 ст. 103 ЦПК;

2) сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань або висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності (п. 2 ч. 1 ст. 103 ЦПК). Відсутність висновку експерта у випадку, коли він необхідний для встановлення обставин справи, фактично відсилає до умови призначення експертизи, що розглянута вище: коли для встановлення обставин справи необхідне використання спеціальних знань, при цьому сторона не забезпечила проведення експертного дослідження, його ініціює суд. З приводу такої підстави, як сумніви у правильності висновку експерта, слід зазначити таке.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду у п. 11 Постанови № 8 від 30 травня 1997 р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», сумніви у правильності висновку експерта можуть бути пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Наявність такого роду зауважень є підставою для проведення повторної експертизи, яка може бути призначена у разі, якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності, а проведення такої експертизи доручається іншому експертові (експертам) (ч. 2 ст. 113 ЦПК). У п. 2 ч. 1 ст. 103 ЦПК фактично йдеться про призначення повторної експертизи, однак наведена лише одна з підстав для її призначення: коли висновок експерта у справі наявний, однак його правильність є не безсумнівною. На практиці цілком вірогідні випадки, коли кожна сторона справи подасть висновок експерта, підготовлений за її замовленням, і між двома чи більше висновками існува-

тимуть розбіжності при дачі відповідей на аналогічні питання. Висновок експерта, наданий стороною у справі, може видаватися недостатньо обґрунтованим, що також може потребувати проведення повторної експертизи. Дублювання у п. 2 ч. 1 ст. 103 ЦПК однієї з підстав призначення повторної експертизи видається зайвим, оскільки у ч. 2 ст. 103 ЦПК зазначається на таку можливість безпосередньо: у разі необхідності суд може призначити декілька експертиз, додаткову чи повторну експертизу.

Окрім того, розглядувана норма не узгоджена з положенням ч. 3 ст. 102 ЦПК, відповідно до якого висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасників справи, коло яких складають не лише сторони, а й треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, у справах позовного провадження, та заявники у справах окремого провадження (ч. 1, 3 ст. 42 ЦПК). Відтак, у п. 2 ч. 1 ст. 103 ЦПК слід виключити положення про сумніви у правильності висновку експерта та привести це положення у відповідність з нормою ч. 3 ст. 102 ЦПК.

У разі призначення експертизи судом останньому надані повноваження стосовно обрання експерта чи експертної установи: якщо сторонами не досягнуто взаємної згоди з цього приводу у встановлений судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд. Окрім того, у ч. 3 ст. 103 ЦПК передбачено право суду з урахуванням обставин справи самостійно визначити експерта чи експертну установу. При цьому перелік умов для реалізації цього права не встановлений, що фактично означає покладення вирішення зазначеного питання на розсуд суду. Така правомочність, не обмежена чіткими підставами, утворює можливість для суду визначити експерта самостійно, навіть без обговорення цього питання зі сторонами у справі. А це звужує дію принципу змагальності, оскільки виходить за межі судового сприяння в реалізації процесуальних прав учасниками процесу. По-

вноваження суду з визначення експерта або експертної установи у разі, коли сторонами з цього приводу не досягнуто згоди між собою, є достатнім для того, щоб вирішити питання про призначення експертизи. Тому видається за доцільне запропонувати виключити з ч. 2 ст. 103 ЦПК друге речення тексту.

Також слід звернути увагу, що в досліджуваній нормі не враховано, що у справах позовного провадження можуть брати участь не лише сторони, а й треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, у справах окремого провадження беруть участь заявники. Всі ці учасники справи можуть заявити клопотання про призначення експертизи і, відповідно, мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких потребує висновку експерта (ч. 5 ст. 103 ЦПК), і взяти участь у виборі експерта чи експертної установи. Виходячи з цього, у ч. 3 ст. 103 ЦПК слід врахувати наведені зауваження.

Результати дослідження та їх обговорення. За результатами проведеного дослідження вважаю за доцільне запропонувати внесення таких змін і доповнень до норм ЦПК України:

1. Статтю 73 викласти у такій редакції:
«Стаття 73. Експерт у галузі права
1. Як експерт у галузі права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта у галузі права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.
2. Учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо:
  - 1) застосування аналогії закону чи аналогії права;
  - 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.
3. Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів,

вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи.

4. Висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду.
  5. Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.
  6. Експерт у галузі права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт у галузі права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.
  7. Експерт у галузі права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду».
2. Друге речення ч. 2 ст. 102 викласти у такій редакції:
«Предметом висновку експерта не можуть бути питання, які стосуються застосування норм права, вирішення заявлених вимог по суті».
  3. Пункт 1) ч. 1 ст. 103 викласти у такій редакції:
«1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання, без яких встановити відповідні обставини неможливо;».
  4. Пункт 2 ч. 1 ст. 103 викласти у такій редакції:
«2) учасником (учасниками) справи не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань».

5. Частина 3 ст. 103 викласти у такій редакції:

«3. При призначенні експертизи судом експерт або експертна установа обирається учасниками справи за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто у встановлений судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд. У разі необхідності може бути призначено декілька експертів для підготовки одного висновку (комісійна або комплексна експертиза)».

6. Статті 114 і 115 — виключити.

Висновки. Здійснений аналіз дозволяє підвести такий підсумок: висно-

вок експерта — це засіб доказування, який формується експертом в результаті проведеного дослідження, заснованого на застосуванні спеціальних знань, на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи і складається у формі та в порядку, передбаченому законом. Норми ЦПК потребують деякого вдосконалення, що сприятиме повноті і чіткості правового регулювання використання висновків експертів у цивільному судочинстві. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Буряк Л. С. Правова природа висновку експерта як засобу доказування в цивільному процесі // *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1. С. 75–80.
Buriak L. S. Pravova pryroda vysnovku eksperta yak zasobu dokazuvannia v tsyvilnomu protsesi // *Kryminalistychnyi visnyk*. 2014. № 1. S. 75–80.
2. Гражданский процесс: Учебник / Под ред. М. А. Вукот. М.: Юристъ, 2005. 480 с.
Hrazhdanskiy protsess: Uchebnyk / Pod red. M. A. Vukot. M.: Yurystъ, 2005. 480 s.
3. Осокина Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть: учебник. 3-е изд., перераб. М.: Норма, ИНФРА-М, 2013. 704 с.
Osokyna H. L. Hrazhdanskiy protsess. Obshchaia chast: uchebnyk. 3-e yzd., pererab. M.: Norma, YNFRA-M, 2013. 704 s.
4. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підруч. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. К.: Ін Юре, 2005. 624 с.
Shtefan M. Y. Tsyvilne protsesualne pravo Ukrainy: Akademichniy kurs: Pidruch. dlia studentiv yuryd. spets. vyshch. navch. zakl. K.: In Yure, 2005. 624 s.
5. Дорошенко О. Ф. Судова експертиза у цивільних справах щодо об'єктів інтелектуальної власності: монографія. К.: Лазурит-Поліграф, 2008. 206 с.
Doroshenko O. F. Sudova ekspertyza u tsyvilnykh spravakh shchodo obiektiv intelektualnoi vlasnosti: monohrafiia. K.: Lazuryt-Polihraf, 2008. 206 s.
6. Експертизи у судочинстві України.. Судова практика. Роз'яснення / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори // *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2015. № 5–6. 506 с.
Ekspertyzy u sudochynstvi Ukrainy.. Sudova praktyka. Roziasnennia / za zah. red. V. H. Honcharenka, I. V. Hory // *Biuleten zakonodavstva i yurydychnoi praktyky Ukrainy*. 2015. № 5–6. 506 s.
7. Треушников М. К. Судебные доказательства. М.: Городец, 2004. 272 с.
Treushnykov M. K. Sudebnye dokazatelstva. M.: Horodets, 2004. 272 s.
8. Российская Е. Р., Галяшина Е. И. Настольная книга судьи: судебная экспертиза. М.: Проспект, 2010. 464 с.
Rossyiskaia E. R., Haliashyna E. Y. Nastolnaia knyha sudy: sudebnaia ekspertyza. M.: Prospekt, 2010. 464 s.

9. Жижица М. В. *Методологические основы использования специальных знаний в гражданском и арбитражном процессе // Теория и практика судебной экспертизы. 2014. № 3 (35). С. 10–18.*
- Zhyzhynа M. V. *Metodolohycheskye osnovy yspolzovanyia spetsyalnykh znanyi v hrzhdanskom y arbytrazhnom protsesse // Teoryia y praktyka sudebnoi ekspertyzy. 2014. № 3 (35). S. 10–18.*
10. *Словник української мови. В 11 т. Т. 2. // І. К. Білодід, А. А. Бурячок та інші. К.: Наукова думка, 1971. 550 с.*
- Slovník ukraínskoi movy. V 11 t. T. 2. // I. K. Bilodid, A. A. Buriachok ta inshi. K.: Naukova dumka, 1971. 550 s.*
11. Чернова М. Н. *Заключение эксперта как доказательство в гражданском и арбитражном процессе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15. М., 2015. 187 с.*
- Chernova M. N. Zakliuchenye eksperta kak dokazatelstvo v hrzhdanskom y arbytrazhnom protsesse: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.15. M., 2015. 187 s.*
12. Васильева-Шаламова Ж. В. *Судова експертиза в цивільному процесі: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2009. 19 с.*
- Vasylieva-Shalamova Zh. V. Sudova ekspertyza v tsyvilnomu protsesi: avtoref. ... dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.03. K., 2009. 19 s.*
13. Jukier R. *The Impact of Legal Traditions on Quebec Procedural Law: Lessons From Quebec's New Code of Civil Procedure // La Revue Du Barreau Canadien. 2015. Vol. 93. P. 1–39.*
14. Шепітько М. В. *Засоби протидії наданню судовим експертом завідомо неправдивого висновку // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2015. Вип. 15. С. 180–188.*
15. Гусаров К. В. *Проблемы гражданской процессуальной правосубъектности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. X., 2000. 201 с.*
- Shepitko M. V. Zasoby protydyii nadanniu sudovym ekspertom zavidomo nepravydovoho vysnovku // Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky. 2015. Vyp. 15. S. 180–188.*
16. Щербаківський М. Г. *Процесуальні та гносеологічні підстави відмови експерта від давання висновку // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2011. Вип. 11. С. 217–225.*
- Shcherbakovskiy M. H. Protsesualni ta hnoseolohichni pidstavy vidmovy eksperta vid davannya vysnovku // Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky. 2011. Vyp. 11. S. 217–225.*
17. Кіреєва Н. О., Скорич О. О. *Співвідношення висновків, що надаються експертом, спеціалістом, органами державної влади та місцевого самоврядування у цивільному процесі України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 37 (2). С. 10–15.*
- Kireieva N. O., Skorych O. O. Spivvidnoshennia vysnovkiv, shcho nadaiutsia ekspertom, spetsialistom, orhanamy derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannya u tsyvilnomu protsesi Ukrainy // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo. 2016. Vyp. 37 (2). S. 10–15.*
18. Кучер Т. М. *Співвідношення висновків експерта та спеціаліста як засобів доказування в цивільному процесі: питання теорії та практики // Вісник Вищої ради юстиції. 2012. № 2 (10). С. 31–40.*
- Kucher T. M. Spivvidnoshennia vysnovkiv eksperta ta spetsialista yak zasobiv dokazuvannya v tsyvilnomu protsesi: pytannia teorii ta praktyky // Visnyk Vyshchoi rady yustyt-sii. 2012. № 2 (10). S. 31–40.*

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

19. *Coslin C., Lapillonne D. France and the concept of amicus curiae: What lies ahead? // Paris International Litigation Bulletin. 2012. No. 4. P. 14-15.*
20. *Kochevar S. Amici Curiae in Civil Law Jurisdictions // The Yale Law Journal. 2013. Vol. 122. P. 1653-1669.*
21. *Кармаза О., Кушерець Д. Експерт із питань права в судовому процесі: новели законодавства України // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С. 32-36.*
- Karmaza O., Kusherets D. Ekspert iz pytan prava v sudovomu protsesi: novelty zakonodavstva Ukrainy // Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2017. № 10. S. 32-36.*
22. *Рябченко Ю. Ю. Цивільний процесуальний статус експерта з питань права: питання вдосконалення правового регулювання // Правова просвіта. 2017. № 11. URL: http://www.pravo.nayka.com.ua/pdf/11_2017/5.pdf (дата звернення 20.02.2018 р.).*
- Riabchenko Yu. Yu. Tsyvilnyi protsesualnyi status eksperta z pytan prava: pytannia vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання // Pravova prosvita. 2017. № 11. URL: http://www.pravo.nayka.com.ua/pdf/11_2017/5.pdf (data zvernennia 20.02.2018 r.).*

Надійшла до редакції 22.03.2018 р.

Штефан А. Заключение эксперта в гражданском судопроизводстве. Статья содержит исследование правовой природы заключения эксперта, сравнительную характеристику этого средства доказывания с консультациями специалиста и заключением эксперта в области права, анализ особенностей и процессуальных последствий их использования в гражданском судопроизводстве. Рассмотрено понятие специальных знаний, требований, которым должно соответствовать экспертное исследование, поданы предложения по усовершенствованию норм гражданского процессуального законодательства.

Ключевые слова: заключение эксперта, консультации специалиста, заключение эксперта в области права

Shtefan A. Statement of expert in civil proceedings. The expert's statement is the result of the application of special knowledge. This knowledge is not conclusions that any person can make; it's obtained in the process of theoretical training and practical activities in a certain area of science, technology, art, crafts.

In the statement of expert special knowledge is used in the form of research which must satisfy two requirements: objectivity and reasonableness. The expert's statement is directed not to the establishment of known and undisputed facts but to the search for certain new knowledge that is necessary to establish the circumstances of the case and cannot be obtained by the court in any other way.

The expert's statement has a special form which is uniform for all types of forensic examinations and should be prepared in the manner prescribed by law. The person who draws up the expert's statement has a special status which is defined in the CPC and the law on judicial expertise. Unlike other people who also have special knowledge (a specialist and an expert field of law) only experts direct their activities directly to establish the circumstances of the case. The expert's statement may be prepared on request of the participant in the case or on the basis of a court order regarding the appointment of an expert examination.

The article deals with conclusions of a theoretical nature and proposes improvement of norms of civil procedural legislation.

Key words: expert's statement, consultations of specialist, expert statement in the field of law

УДК 006.01:623.4

ПИТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРОБЛЕМ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ*

Олександр Зайківський,
*старший науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України*

Розглянуто вплив інтелектуальної власності на забезпечення національної безпеки й оборони України. Звернуто увагу на важливість здійснення заходів щодо безумовного забезпечення охорони інтелектуальної власності, особливо у військово-технічній сфері, для нейтралізації загроз безпеці держави у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: національна безпека й оборона, інтелектуальна власність, оборонна сфера, об'єкти права інтелектуальної власності, озброєння та військова техніка, військово-технічне співробітництво

Досліджуючи питання національної безпеки, науковці висвітлюють також інші актуальні виклики та загрози в різних сферах національної безпеки. Значну увагу звертають на загрози, пов'язані з охороною інтелектуальної власності.

Так О. Шевченко, досліджуючи проблемні питання розвитку науково-технологічного потенціалу оборонно-промислового комплексу (ОПК) України, як основну проблему цього розвитку називає незадовільний стан використання інтелектуального потенціалу [38].

Зокрема, автор зазначає, що не визначено чіткий порядок управління інтелектуальною власністю, а також її правової охорони. Надто багато україн-

ські підприємства й організації витрачають на отримання та підтримання чинності патентів на винаходи: вартість витрат на отримання патентів збільшилась у 18 разів, а на підтримання їхньої чинності — у 20–35 разів. Це призводить до зменшення кількості винаходів підприємствами України, перетікання винаходів до фізичних осіб, для яких встановлені пільги. Не створено ефективні правові й організаційні механізми передавання розробникам і залучення в еконо-

Олександр Оністрат,
*старший науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України, кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник*

* Продовження. Початок у попередньому номері.

ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

мічний обіг прав на результати науково-технологічної діяльності в оборонному секторі економіки, інтелектуальна власність не ставиться на баланс підприємств [38].

Фахівці Національного інституту стратегічних досліджень відзначають, що під час співпраці з іноземними компаніями та транснаціональними корпораціями оборонної промисловості (інвестиції, спільне виробництво, закупівля технологій тощо) також виникають проблеми інтелектуальної власності. Особливо ці проблеми відчуваються при розробках і виробництві озброєння та військової техніки (ОВТ), експорті продукції військового призначення до третіх країн тощо [28].

Доволі обмеженим є перелік країн, з якими Україна уклала двосторонні угоди про військово-технічне співробітництво та про взаємний захист таємної інформації (що заважає будувати нормальні відносини з іноземними оборонними фірмами) [30]. А угоди про взаємну охорону інтелектуальної власності при здійсненні військово-технічного співробітництва укладено взагалі лише з декількома країнами.

Ще в 2001 р. науковці Центру Разумкова зазначали, що в Україні «відсутня достатня ефективність захисту прав інтелектуальної власності» [39]. Мало що змінилося навіть після прийняття нового Цивільного кодексу України, що засвідчує О. Шевченко: «В Україні формування нормативно-правової бази наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності незавершене і позбавлене системного підходу, що підтверджує відсутність цілеспрямованої, послідовної державної політики у цих сферах і стримує створення інноваційної інфраструктури» [38].

Отже у сфері інтелектуальної власності України є певні проблемні питання правового характеру, що потребують дослідження та якнайшвидшого вирішення. До них належить, насамперед, визначення ролі держави у сфері інтелектуальної власності.

Адже об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ) можуть бути подаровані, успадковані державою, а також передані у власність держави за результатами виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) або за рішенням суду. Не виключено, що серед зазначених ОПІВ можуть бути й дуже значні з погляду національної безпеки та оборони.

Проте, як зазначає П. Цибульов, українські закони чітко не визначають кому належать майнові права на ОПІВ, що створені з використанням державних коштів. Унаслідок цього виникають проблеми при комерціалізації цих прав. Розробник не буде зацікавлений у комерціалізації прав, що йому не належать. А держава не має дієвого механізму для їх комерціалізації [40].

А найголовніше, що чинні закони не забезпечують належної правової охорони інтелектуальній власності, що стосується національної безпеки:

- не врегульовані відносини між державними замовниками, виконавцями оборонного замовлення й авторами об'єктів промислової власності стосовно розподілу прав на інтелектуальну власність при виконанні НДДКР військового, спеціального та подвійного призначення;
- не визначено практичній механізм реалізації права держави на інтелектуальну власність та можливості вилучення інтелектуальної власності, що віднесена до державної таємниці, у власність держави;
- не визначений конкретний орган, який від імені держави та в її інтересах може здійснювати права власника ОПІВ;
- не визначений механізм передавання державним органом, уповноваженим управляти державним майном, прав на розпоряджання ОПІВ підприємствам, організаціям та установам;
- відсутній державний облік результатів інтелектуальної діяль-

ності, що стосуються національної безпеки й оборони, зокрема ОПВ;

- система взаємодії та координації діяльності центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) щодо охорони інтелектуальної власності, особливо у військово-технічній сфері, не створена, в державних органах недостатня кількість кваліфікованих фахівців з питань охорони інтелектуальної власності.

За результатами аналізу наукових досліджень і публікацій з питань національної безпеки доходимо таких висновків:

- теорія національної безпеки має комплексний характер, що виводить її на міждисциплінарний рівень і зумовлює її багатомірність. За сучасних умов поняття національної безпеки розширюється із залученням у нього все нових сфер суспільного життя;
- національна безпека неможлива без розгляду інтелектуальної власності як складової частини національної безпеки. Саме інтелектуальна власність є зв'язним елементом у ланцюгу між наукою, що виробляє нові знання й технології, та промисловим виробництвом, де вони впроваджуються;
- інтелектуальна власність відіграє важливу роль у забезпеченні обороноздатності держави, особливо при розробці ОВТ та здійсненні міжнародного військово-технічного співробітництва;
- до актуальних викликів і загроз безпеці в різних сферах національної безпеки фахівці відносять і загрози, пов'язані з охороною інтелектуальної власності, зокрема те, що не визначено чіткий порядок управління інтелектуальною власністю, це також порядок її правової охорони, насамперед, визначення ролі держави у сфері інтелектуальної власності.

Серед пріоритетних завдань держави щодо усунення загроз у сфері націо-

нальної безпеки й оборони визначено, зокрема, необхідність удосконалення державної системи стратегічного планування, створення єдиної системи моніторингу, аналізу, прогнозування та прийняття рішень з метою своєчасного виявлення загроз національній безпеці і запобігання їм [2].

Так для збереження й розвитку науково-технологічного потенціалу, особливо оборонно-промислового комплексу, потрібен взаємопов'язаний комплекс заходів, який охоплює різні сфери діяльності. Досягти необхідних результатів можливо виключно через зміни стратегічних напрямів державної науково-технічної та технологічної політики. Визначальними мають стати: перехід від політики збереження до політики відновлення науково-технологічного потенціалу; від політики пасивного спостереження — до політики активного здобуття передових позицій у світі на основі нових відкриттів, впровадженні ноу-хау, наукових ідей через підтримку відповідних прикладних досліджень та розробок, промислових наукомістких новацій; від моделі витратної науки до моделі реальної комерціалізації наукових знань [38].

Інтелектуальна власність має бути визнана не тільки як основа реального зростання економіки, як зазначає О. Шевченко [38], а й важливим елементом у системі забезпечення національної безпеки й оборони.

З цією метою науковці пропонують вжити різноманітних заходів, серед яких, зокрема, такі:

- створення механізмів капіталізації інтелектуального потенціалу, стимулювання комерціалізації інновацій, постановки на баланс прав на об'єкти інтелектуальної власності як нематеріальні активи [18, 26];
- проведення інвентаризації технологій і можливого розсекречення накопичених ноу-хау оборонного призначення [28, 33, 35, 41];
- визначення перспективних технологій подвійного призначення, ство-

- рення відповідних баз даних для їх використання [28, 33, 35, 41];
- спрощення процедури передання технологій, розроблених за державні кошти [41];
- створення системного механізму впровадження технологій на основі поєднання інтересів усіх учасників інноваційного процесу (патентування, сертифікація, залучення коштів, продаж оборонних технологій і технологій подвійного призначення) від розробки до реалізації [30, 41];
- введення як обов'язкового механізму експертизу технологій та їхніх складових при здійсненні експортно-імпорتنних операцій [26];
- приведення системи патентування військових технологій у відповідність до міжнародних принципів і правових норм, які регламентують цю сферу, забезпечення виконання державної підтримки закордонного патентування ОПІВ для отримання міжнародного захисту на вітчизняні інтелектуальні розробки [26, 33];
- формування щороку державного замовлення на підготовку фахівців у сфері інтелектуальної власності на базі Державного інституту інтелектуальної власності [26].

Ці заходи необхідно здійснювати на рівні вдосконалення законодавства, для чого пропонується:

- розробити концепцію розвитку національної інноваційної системи, що забезпечує створення конкурентоспроможного оборонного сектору досліджень і розробок [41];
- вирішити на законодавчому рівні питання про права інтелектуальної власності на результати наукових досліджень, використаних під час розробок ОВТ [31, 33];
- затвердити на законодавчому рівні порядок здійснення експорту військових технологій [33];
- забезпечити прийняття та реалізацію законопроектів про венчурну

діяльність в інноваційній сфері, венчурні фонди інноваційного розвитку та венчурні інвестиційні компанії [26].

Фахівці Національного інституту стратегічних досліджень теж доходять висновку, що для формування системи прогнозування та планування у сфері національної безпеки необхідне вдосконалення нормативно-правової бази й організаційного забезпечення як на загальнодержавному, так і на відомчому рівнях [3].

На наш погляд, першим кроком у цьому напрямі має стати розробка закону про ОПІВ, що належить до сфери національної безпеки.

Закон має містити:

- визначення ОПІВ, власником яких має бути держава;
- визначення ОПІВ, які належать до сфери національної безпеки й оборони держави, порядок віднесення їх до державної таємниці та відчуження на користь держави;
- визначення механізму реалізації права держави на ОПІВ (порядок відчуження, виплати компенсацій авторам, впровадження);
- визначення органу, що здійснюватиме функції розпорядника правами ОПІВ, належні державі;
- врегулювання питань передачі технологій військового, спеціального та подвійного призначення, зокрема нау-хау.

Також необхідно прийняти закон про ОПІВ, що створені при виконанні службових обов'язків, який має містити положення щодо:

- визначення роботодавця авторів службових ОПІВ — військовослужбовців і державних службовців;
- здійснення права власності на секретні та службові ОПІВ, механізм реалізації цих прав, особливо права авторів;
- підстави та порядок відчуження, конфіскації ОПІВ і виплати компенсації;
- обмеження права власності на сек-

ретні та службові ОПІВ, особливо щодо ОПІВ, які належать до сфери національної безпеки й оборони, їх власника в державі, місця зберігання та порядок володіння ОПІВ та фінансування підтримки чинності після розсекречення об'єктів з грифом секретності.

Законодавство має містити докладно розроблені положення щодо прав автора чи заявника такого ОПІВ на виплату компенсації за збитки, пов'язані із заборонаю вільного використання такого ОПІВ на весь строк заборони. Авторів чи заявників має бути заборонено розкривати суть такого об'єкта третім особам, ініціювати його патентування за кордоном. Також потрібно передбачити санкції щодо осіб, які допустили дії, що призвели до несанкціонованого розкриття суті ОПІВ.

Крім того, необхідно забезпечити доступ фахівців Міністерства оборони України та інших зацікавлених ЦОВВ до реєстру секретних винаходів (корисних моделей) з метою експертизи їх щодо віднесення до ОПІВ, які стосуються національної безпеки й оборони.

Новітні розробки, що мають важливе оборонне чи економічне значення, переважно належать до державної таємниці та підлягають захисту з боку держави. Проте кожна новітня розробка містить ОПІВ, які є її невід'ємною частиною. Тож держава зобов'язана забезпечити та захистити своє право на ОПІВ, пов'язані з розробленням нових зразків ОВТ або їх модернізацією. Особливо це стосується заходів державного оборонного замовлення та державних програм розвитку ОВТ. Саме при виконанні НДДКР і державних програм створюються ОПІВ, які належать до сфери національних інтересів, держава зобов'язана забезпечити їх захист і своє право власності на ці об'єкти. Питання ефективного захисту прав на ОПІВ, пов'язані з розробкою нових зразків ОВТ або їх модернізацією, лежать як у площині забезпечення націо-

нальної безпеки держави, так і в економічній. Це і зменшення вартості розробок, й убезпечення від претензій будь-якого при масовому виробництві для власних потреб та на експорт, і можливість отримання прибутку від торгівлі ліцензіями.

Результати дослідження свідчать, що неефективна державна політика у сфері охорони інтелектуальної власності (чи її відсутність) негативно впливає на забезпечення національної безпеки. За таких умов розробка науково обґрунтованої державної політики щодо охорони інтелектуальної власності є нині важливим завданням. Варто зазначити, що така державна політика має розглядати інтелектуальну власність з позицій не тільки економічних і науково-технічних показників, а й під кутом загроз національній безпеці України.

Продумана та цілеспрямована модернізація сфери інтелектуальної власності здатна стати потужним чинником перетворень в економіці загалом, рушієм переходу до прогресивних технологічних укладів, розвитку нових наукомістких виробництв. З огляду на зазначені особливості, на сучасному етапі підвищується актуальність оптимізації державного управління науковою сферою, стимулювання розвитку інноваційних секторів національної економіки, зміцнення міжнародної співпраці.

Окреслені питання потребують усебічного розгляду фаховою спільнотою та урахування актуальних безпекових аспектів розвитку освіти й науки [18].

Подальші дослідження зазначених питань мають бути спрямовані на вдосконалення концептуальних засад відповідної державної політики України та, зокрема, на розробку єдиного підходу до визначення системи охорони інтелектуальної власності як складової сфери забезпечення національної безпеки й оборони.

Комплексний підхід до вирішення зазначених проблем сприятиме інновацій-

ному розвитку вітчизняної економіки, особливо оборонно-промислового комплексу в напрямі розробки нових технологій світового значення [41].

Розглянуті результати впливу сфери інтелектуальної власності на забезпечення національної безпеки не є вичерпними й однозначними, проте вони дають підстави до висновку про значну залежність національної безпеки від якості державної політики, що регламентує цю сферу відносин. Потрібно зауважити, що негативний вплив на національну безпеку може бути пов'язаний не тільки з недостатньою ефективністю такої державної політики, а й з її відсутністю [30].

Висновки. В Україні відсутні дієві механізми захисту прав на ОПІВ, які належать до сфери національної безпеки й оборони чи створені за рахунок бюджетних коштів.

Тож пошук оптимальної моделі розподілу майнових прав на ОПІВ, які стосуються сфери національної безпеки й оборони чи створені з використанням державних коштів, між авторами, розробниками та державою, а також за-

кріплення її нормами закону є актуальним завданням.

Комплексне дослідження різноманітних підходів до аналізу науково-технічної політики є актуальним з огляду на необхідність утвердження пріоритетної ролі інтелектуальної власності в забезпеченні національної безпеки та національних інтересів Української Держави.

Особливої уваги заслуговує проблема впровадження в законодавство України концепції охорони інтелектуальної власності, що безпосередньо стосується національної безпеки України та захисту інтересів держави при створенні ОПІВ в оборонній сфері, зокрема й на всіх етапах розробки та виробництва ОВТ.

Вирішення визначених питань, які враховують можливості й інтереси всіх суб'єктів інноваційної діяльності, економічні, соціальні та політичні пріоритети, дасть можливість створити умови для забезпечення обороноздатності держави. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Горбулін В. П., Литвиненко О. В. *Національна безпека: український вимір*. К.: Інтертехнологія, 2008. 104 с.
2. *Стратегія національної безпеки України*. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/19521.html>.
3. *Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп.* / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода та ін. К.: НІСД, 2015. 58 с.
4. *Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України: аналіт доп.* Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, за заг. ред К. А. Кононенка. К.: НІСД, 2014. 48 с. (*Національна безпека*, вип. 6).
5. *Фролов Андрей. Украина поставила Китаю средства РЭБ, двигатели для танков и десатных кораблей*. URL: http://vpk.name/news/48576_ukraina_postavila_kitayu_sredstva_reb_dvigateli_dlya_tankov_i_desatnyih_korablei.html.
6. Білій А. І. Тиха М. В. *Передумови розвитку та сучасне становище України в міжнародному обміні технологіями // Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації*. 2013. Т. 2. С. 56–58.

7. Шугурова И. В. Политико-правовые аспекты трансфера российских технологий за рубеж // *Международные процессы*. 2010. № 1. С. 74–81.
8. Василенко И. А. Геополитика современного мира. М.: Гардарики, 2006. С. 223.
9. Про основи національної безпеки України.: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
10. Парахонський Б. О. Національні інтереси України (духовно-інтелектуальний аспект). К.: НІСД, 1993. 43 с.
11. Пучков О. О. Національна безпека як умова модернізації сучасного українського суспільства // *Мультиверсум: філософський альманах*. К.: Центр духовної культури, 2005. № 47.
12. Полтораков Олександр Юрійович. Національна безпека в дефініційних вимірах. // *Стратегічні пріоритети*. 2010. № 4 (17).
13. Коваль О. П. Соціальна безпека: сутність та вимір. наук. доп. К.: НІСД, 2016. 34 с.
14. Доклад о развитии человека за 1994. Программа развития ООН. Нью-Йорк: Оксфорд юниверсити пресс. 1994.
15. Гуманітарна політика Української держави в новітній період: монографія / за ред. С. І. Здіорука. К., 2006. 403 с.
16. Зубченко С. О. Сучасні наукові підходи до аналізу гуманітарної політики в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2010. № 1–2 (14–15).
17. Скуратівський В. А., Трощинський В. П., Чукут С. А. Гуманітарна політика в Україні: навч. посіб. К.: Вид-во УАДУ, Міленіум. 2002. 262 с.
18. Виклики та загрози гуманітарній безпеці Української Держави: зб. наук.-експерт. мат-лів / за заг. ред. С. І. Здіорука. К.: НІСД, 2015. 104 с. (Гуманітарний розвиток, вип. 4).
19. Бауман Зигмунт. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. К.: Києво-Могилянська академія. 2008. С. 51–52.
20. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України: аналіт. доп. / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. К.: НІСД, 2014. 152 с. (Економіка, вип. 15).
21. Інвестування української економіки: монографія / за ред. А. І. Сухорукова. К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005. С. 93.
22. Варналій З. С., Гармашова О. П. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення. К.: Знання України, 2013. С. 141.
23. Розвиток промислового потенціалу України в процесі післякризового відновлення / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, В. Г. Савенко та ін.; за заг. ред. Я. А. Жаліла. К.: НІСД, 2010. С. 24.
24. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації: аналітична доповідь Центру Разумкова // *Національна безпека і оборона*. 2004. № 7.
25. Проблеми і пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Я. А. Жаліло, С. І. Архієреєв, Я. Б. Базилук та ін. К.: НІСД, 2005. С. 3.
26. Савенко В. Г. Загрози економічній безпеці України у сфері інтелектуальної власності // *Стратегічна панорама*. 2009. № 4. С. 109–118.
27. Крутов В. В., Пилипчук В. Г. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва): аналіт. доп. / за ред. О. О. Котелянець. К.: НІСД, 2011. 136 с.

28. Бегма В. М., Свергунов О. О. *Військово-технічна та оборонно-промислова політика України в сучасних умовах : аналіт. доп. / упоряд. В. М. Маркелов, за заг. ред. В. М. Бегми. К.: НІСД, 2013. 112 с.*
29. *Офсетна політика держав в умовах глобалізації. Оцінки та прогнози: монографія / В. М. Бегма, С. П. Мокляк, О. О. Свергунов, Ю. В. Толочний; за заг. ред. В. М. Бегми. К.: НІСД, 2011. 352 с.*
30. Бегма В. М. *Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації: український вимір: зб. мат-лів круглого столу / за заг. ред. О. В. Литвиненка. К.: НІСД, 2011. 80 с.*
31. *Оборонно-промисловий комплекс України потребує чіткої стратегії розвитку. URL: <http://www.uspp.org.ua/news/1466.oboronno-promisloviy-kompleks-ukraini-potrebu-chitkoi-strategii-rozvitku.htm>.*
32. Єфетова К. Ф., Завгородня М. Ю. *Вплив потенціалу оборонно-промислового комплексу на розвиток високотехнологічного виробництва національної економіки. Стратегічна панорама. 2010. № 1 (38). С. 116–127.*
33. Щеглюк Б. П. *Експорт військових технологій у контексті забезпечення національної безпеки України // Стратегічні пріоритети. 2014. № 1 (30).*
34. *Економіка і організація інноваційної діяльності: підруч. / за ред. О. І. Волкова, М. П. Денисенка. К.: Професіонал, 2004. 960 с.*
35. Бадрак В. В. *Експорт XXI: ставки на технології // Дзеркало тижня. 2003. № 2. 17 січня.*
36. Горбулін В. П., Качинський А. Б. *Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України. К.: Євроатлантикінформ, 2007. 592 с.*
37. Андрощук Геннадій. *Захист результатів інтелектуальної діяльності в оборонно-промисловому комплексі України: стан та проблеми. URL: <http://www.cacds.org.ua/ru/comments/639>.*
38. Шевченко О. *Проблемні питання розвитку науково-технологічного потенціалу ОПК України. // Стратегічні пріоритети. 2010. № 4 (17). С. 103–108.*
39. *Проблеми охорони інтелектуальної власності в Україні: аналітична доповідь Центру Разумкова. К., 2002. С. 296–342.*
40. Цибульов П. М. *Розподіл майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, що створені з використанням державних коштів. // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2012. Випуск 1. Том 2.*
41. Боднарчук Р. В., Гриненко О. В. *Виробництво інноваційної продукції ОПК України: стан і перспективи // Стратегічні пріоритети. 2010. № 4 (17), С. 108–115.*
1. *Natsionalna bezpeka: ukrainskyi vymir V. Horbulin, O. Lytvynenko. K.: Intertekhnologii, 2008. 104 s.*
2. *Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/19521.html>.*
3. *Kontseptualni zasady rozvytku systemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy : analit. dop. / O. O. Reznikova, V. Yu. Tsiukalo, V. O. Palyvoda, S. V. Dromov, S. V. Somin. K.: NISD, 2015. 58 s.*
4. *Aktualni vyklyky ta zahrozy rehionalnii bezpetsi: vysnovky dlia Ukrainy: analit dop. / B. O. Parakhonskyi, H. M. Yavorska; za zah. red K. A. Kononenka / K.: NISD, 2014. 48 s. (Ser. «Natsionalna bezpeka», vyp. 6).*
5. *Ukraina postavila Kitaiu sredstva RЭB, dvigateli dlia tankov i desatnykh korablei Andrei Frolov.*

- URL: http://vpk.name/news/48576_ukraina_postavila_kitayu_sredstva_reb_dvigateli_dlya_tankov_i_desatnyih_korablei.html.
6. Bilii A. I., Tykha M. V. *Peredumovy rozvytku ta suchasne stanovyshche Ukrainy v mizhnarodnomu obmini tekhnolohiiamy [in] Stratehiia ekonomichnoho rozvytku krain v umovakh hlobalizatsii. 2013. T. 2. S. 56–58.*
  7. Shugurova I. V. *Politiko-pravouye aspekty transfera rossijskih tekhnologij za rubezh [in] Mezhdunarodnye processy. 2010. № 1. S. 74–81.*
  8. Vasilenko I.A. *Geopolitika sovremennogo mira. M.: Gardariki, 2006. S. 223.*
  9. *Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 № 964-IV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15.*
  10. Parakhonskyi B. O. *Natsionalni interesy Ukrainy (dukhovno-intelektualnyi aspekt). K.: NISD, 1993. 43 s.*
  11. Puchkov O. O. *Natsionalna bezpeka yak umova modernizatsii suchasnoho ukrain-skoho suspilstva [in] Multyversum: filososfskyi almanakh. K.: Tsentri dukhovnoi kultury, 2005. № 47.*
  12. Poltorakov Oleksii Yuriiovych. *Natsionalna bezpeka v defnitsiinykh vymirakh Stratehichni priorytety. 2010. №4 (17).*
  13. *Sotsialna bezpeka: sutnist ta vymir. nauk. dop. Koval O. P. K.: NISD, 2016. 34 s.*
  14. *Doklad o razvitii cheloveka za 1994. Programma razvitiya OON. N'yu-Jork: Oksford yuniversity press, 1994.*
  15. *Humanitarna polityka Ukrainiskoi derzhavy v novitnii period: monohrafiia / za red. S. I. Zdioruka. K., 2006. 403 s.*
  16. Zubchenko S. O. *Suchasni naukovy pidkhody do analizu humanitarnoi polityky v Ukraini [in] Stratehichni priorytety. 2010. №1–2 (14–15).*
  17. Skurativskiy, V. A. *Humanitarna polityka v Ukraini: navch. posib. / Troshchynskiy V. P., Chukut S. A. K.: Vyd-vo UADU, Milenium, 2002. 262 s.*
  18. *Vyklyky ta zahrozy humanitarnii bezpetsi Ukrainiskoi Derzhavy : zb. nauk.-ekspert. mat-liv / za zah. red. S. I. Zdioruka. K. : NISD, 2015. 104 s. (Ser. «Humanitarnyi rozvytok», vyp. 4).*
  19. Bauman Zyhmunt. *Hlobalizatsiia. Naslidky dlia liudyny i suspilstva / K.: Kyievo-Mohylianska akademiia, 2008. S. 51–52.*
  20. *Innovatsiinyi rozvytok promyslovosti yak skladova strukturnoi transformatsii ekonomiky Ukrainy: analit. dop. / O. V. Sobkevych, A. I. Sukhorukov, A. V. Shevchenko [ta in.]; za red. Ya. A. Zhalila. K.: NISD, 2014. 152 s. (Ser. «Ekonomika», vyp. 15).*
  21. *Investuvannia ukrainiskoi ekonomiky: monohrafiia / za red. A. I. Sukhorukova. K.: Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky. 2005. S. 93.*
  22. Varnalii Z. S., Harmashova O. P. *Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky: problemy ta priorytety innovatsiinoho zabezpechennia. K.: Znannia Ukrainy, 2013. S. 141.*
  23. *Rozvytok promyslovoho potentsialu Ukrainy v protsesi pisliakryzovoho vidnovlennia / O. V. Sobkevych, A. I. Sukhorukov, V. H. Savenko [ta in.]; za zah. red. Ya. A. Zhalila. K.: NISD, 2010. S. 24.*
  24. *Innovatsiinyi rozvytok v Ukraini: naiavnyi potentsial i kliuchovi problemy yoho realizatsii: analitychna dopovid tsentru Razumkova Natsionalna bezpeka i oborona. 2004. № 7.*
  25. *Problemy i priorytety formuvannia innovatsiinoi modeli rozvytku ekonomiky Ukrainy / Ya. A. Zhalilo, S. I. Arkhiereiev, Ya. B. Bazyliuk [ta in.]. K.: NISD, 2005. S. 3.*
  26. Savenko V. H. *Zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy u sferi intelektualnoi vlasnosti. Stratehichna panorama. 2009. № 4. S. 109–118.*

27. Krutov V. V., Pylypchuk V. H. *Stanovlennia i rozvytok nederzhavnykh subiektiv sektoru bezpeky Ukrainy (systema bezpeky pidpryemnytstva): analit. dop. / za red. O. O. Kotelianets. K.: NISD, 2011. 136 s.*
28. Behma V. M. *Viiskovo-tekhnichna ta oboronno-promyslova polityka Ukrainy v suchasnykh umovakh: analit. dop. Sverhunov O. O. uporiad. Markelov V. M., [za zah. red. V. M. Behmy]. K.: NISD, 2013. 112 s.*
29. *Ofsetna polityka derzhav v umovakh hlobalizatsii. Otsinky ta prohnozy : monohrafiia / V. M. Behma, S. P. Mokliak, O. O. Sverhunov, Yu. V. Tolochnyi; za zah. red. V. M. Behmy. K.: NISD, 2011. 352 s.*
30. Behma V. M. *Viiskovo-tekhnichne spivrobotnytstvo v umovakh hlobalizatsii: ukrainskyi vymir: zb. mat-liv «kruhloho stolu» / za zah. red. O. V. Lytvynenka. K.: NISD, 2011. 80 s. URL: <http://www.niss.gov.ua>.*
31. *Oboronno-promyslovyi kompleks Ukrainy potrebuie chitkoi stratehii rozvytku. URL: <http://www.uspp.org.ua/news/1466.oboronno-promislovyi-kompleks-ukraini-potrebu-chitkoi-strategii-rozvitku.htm>.*
32. Yefetova K. F., Zavorodnia M. Yu. *Vplyv potentsialu oboronno-promyslovoho kompleksu na rozvytok vysokotekhnolohichnoho vyrobnytstva natsionalnoi ekonomiky [in] Stratehichna panorama. 2010. 1(38). S. 116–127.*
33. Shcheliuk B. P. *Eksport viiskovykh tekhnolohii u konteksti zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [in] Stratehichni priorytety. 2014. №1 (30).*
34. *Ekonomika i orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti: pidruch. / za red. O. I. Volkova, M. P. Denysenka. K.: Profesional, 2004. 960 s.*
35. Badrak V. V. *Eksport XXI: stavky na tekhnolohii [in] Dzerkalo tyzhnia. 2003. № 2. 17 sichnia.*
36. Horbulin V. P., Kachynskiy A. B. *Systemno-kontseptualni zasady stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy. K.: Yevroatlantykinform. 2007. 592 s.*
37. Androshchuk Hennadii. *Zakhyst rezultativ intelektualnoi diialnosti v oboronno-promyslovomu kompleksi Ukrainy: stan ta problem. URL: <http://www.cacds.org.ua/ru/comments/639>.*
38. Shevchenko O. *Problemni pytannia rozvytku naukovo-tekhnologichnoho potentsialu OPK Ukrainy [in] Stratehichni priorytety. 2010. № 4 (17). S. 103–108.*
39. *Problemy okhorony intelektualnoi vlasnosti v Ukraini.: analitychna dopovid Tsentru Razumkova. K.: 2002. S 296–342.*
40. Tsybulov P. M. *Rozpodil mainovykh prav na obiekty intelektualnoi vlasnosti, shcho stvoreni z vykorystanniam derzhavnykh koshtiv [in] Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti. 2012. Vypusk 1. Tom 2.*
41. Bodnarchuk R. V., Hrynenko O. V. *Vyrobnytstvo innovatsiinoi produktsii OPK Ukrainy: stan i perspektyvy [in] Stratehichni priorytety. 2010. №7 (17). S. 108–115.*

Надійшла до редакції 31.01.2018 р.

Зайковский А., Онистрат А. Вопросы интеллектуальной собственности в исследованиях проблем национальной безопасности. Рассмотрено влияние интеллектуальной собственности на обеспечение национальной безопасности и обороны Украины. Указано на важность осуществления мероприятий по безоговорочному обеспечению охраны интеллектуальной собственности, особенно в военно-технической сфере, для нейтрализации угроз безопасности государства в сфере интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: национальная безопасность и оборона, интеллектуальная собственность, оборонная сфера, объекты права интеллектуальной собственности, вооружение и военная техника, военно-техническое сотрудничество

Zaykivskiy O., Onistrat O. Intellectual property question in national security issues researches. The influence of intellectual property on ensuring national security and defense of Ukraine is considered. The importance of implementing measures to unconditionally ensure the protection of intellectual property, especially in the military-technical sphere to neutralize the threats to state security in the field of intellectual property.

Threats to the national security are constantly being transformed, the spheres of their influence are expanding. Today, radical new threats are being added to traditional threats, the occurrence of which is due to the development of science and technology, the processes of globalization and other factors.

The processes of globalization determine the main trends of the world economy and politics, and also cause radical changes in the international security environment. In the structure of the national interests, the possession of advanced technologies, the latest means of communications and communications comes to the first place. Modern technological, economic, informational development has led to the appearance of a wide range of threats of a new type and it enhances the effect of already known threats.

These threats include, in particular: uncertainty of the state scientific and technological policy; uncontrolled leakage of intellectual and scientific potential beyond Ukraine; scientific and technological lag of Ukraine from developed countries.

So, there is a growing need for theoretical studies that would conceptually define and substantiate the role of intellectual property in the field of national security and defense.

The complex study of various approaches to the analysis of scientific and technical policy is relevant in view of the need to prioritize the role of intellectual property in ensuring national security and national interests of the Ukrainian State.

In modern conditions, the concept of national security is expanding due to the inclusion of all the new spheres of public life in it.

National security of Ukraine is a complex multifaceted concept, and in the social spheres of functioning includes the following types of security: political, economic, military, state, informational, scientific and technological, ecological, epidemic, security of cultural development of the nation and other security (financial, fire, food, security of trade, etc.).

In order to neutralize the existing challenges and threats, it is not enough to rely only on the advanced achievements of the military-defense complex or the accelerated growth of the gross domestic product.

Therefore, the national security is unthinkable without consideration of intellectual property as an integral part of national security.

Intellectual property itself is a connecting element in the chain between science that produces new knowledge and technology, and industrial production, where they are implemented. Therefore, learning to effectively manage intellectual property is an important task for raising the level of economic security of Ukraine.

Considering the threats to the national interests and national security of Ukraine in the defense sector, specialists also note the problems of intellectual property that arise, including in cooperation with foreign defense industry companies (investments, joint production, procurement of technologies, etc.).

Recent developments of major defense or economic significance are, to a large extent, belong to the state secrets and they are the subjects of the state protection. However, each new development, by definition, contains the objects of intellectual property rights, which are the integral part of it. Therefore, the state is obliged to secure and protect its

ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

right to the objects of intellectual property rights related to the development of new models of weapons and military equipment or their modernization. This is especially true of measures of state defense orders and state programs for the development of weapons and military equipment. It is precisely in the course of the implementation of the research and development work and state programs the objects of intellectual property rights, which belong to the sphere of national interests, are created, and the state is obliged to ensure their protection and ownership of these objects. The question of the effective protection of rights of the objects of intellectual property rights related to the development of new models of weapons and military equipment or their modernization is both in the context of ensuring the national security of the state and in the economic plane. This is a reduction in the cost of development, and the protection against the claims of anyone in the mass production for their own needs and for export, and the possibility of profit from the sale of licenses.

A deliberate and purposeful modernization of the intellectual property sphere can act as a powerful factor in the transformations in the economy in whole, the engine of the transition to advanced technological processes, the development of new knowledge-intensive industries. Taking into account the above mentioned features, at the present stage, the urgency of optimization of the state management of the scientific sphere, stimulation of the development of innovation sectors of the national economy, and the strengthening of international cooperation is increasing.

The issues outlined need a comprehensive consideration by the professional community and take into account the actual security aspects of the development of education and science.

Further research of these issues should be aimed at improving the conceptual foundations of the relevant state policy of Ukraine and, in particular, developing a unified approach to defining a system of protection of intellectual property as an integral part of the sphere of ensuring national security and defense.

Key words: national security and defense, intellectual property, defense sphere, objects of intellectual property rights, armament and military equipment, military-technical cooperation

УДК 347.772

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПОЗИТИВНИХ УМОВ ОХОРОНОЗДАТНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК

Віталій Гордейчук,
*здобувач кафедри цивільного права Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті розглядаються проблемні питання теоретичного визначення поняття «охороноздатність торговельної марки» відповідно до положень законодавства України й основних міжнародно-правових актів у сфері охорони інтелектуальної власності. Також надано аналіз основних позитивних умов і ознак, які визначають охороноздатність торговельної марки як охоронюваного об'єкта правовідносин інтелектуальної власності. Проаналізовані такі умови охороноздатності, як наявність вираженого в об'єктивній формі умовного позначення, розрізняльна здатність торговельної марки, патентна чистота й інші умови, що впливають на можливість отримання правової охорони.

Ключові слова: торговельна марка, товарний знак, знак для товарів і послуг, об'єкт правовідносин інтелектуальної власності, охороноздатність, позитивні умови охороноздатності

Постановка проблеми. За загальним правилом торговельні марки в Україні можуть набувати правової охорони на підставі їх реєстрації. Така реєстрація може відбуватися згідно з національним законодавством у порядку, що визначений, зокрема, ст.ст. 7–15 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [5], або на підставі відповідних реєстраційних процедур, передбачених міжнародно-правовими актами, що ратифіковані та діють в Україні (зокрема, Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. [9], Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14.04.1891 р. [8] та Протокол до Мадридської угоди від 28.06.1989 р. [11]).

Також правовідносини щодо охорони торговельних марок можуть виникати в тому разі, якщо певне позначення набу-

ває статусу загальновідомої торговельної марки, що пов'язане не з реєстрацією, а з фактом тривалого комерційного використання й отримання певної відомості в споживачів. Відповідно, у першому разі виключні права на торговельну марку засвідчуються свідоцтвом, а в другому певне позначення стає охоронюваним об'єктом правовідносин без отримання такого охоронного документа, як це вказано в ст. 494 ЦК України [14].

Однак в обох випадках виключні права на торговельну марку можуть виникати лише при дотриманні встановлених у законодавстві імперативних вимог, які визначають охороноздатність таких позначень. Але, попри значну урегульованість у нормативних актах і чималий рівень наукового осмислення відповідної проблематики, все ж існує багато прогалин щодо визначення поняття охороноздатність

ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

торговельної марки та її позитивних вимог, що вимагає подальшого наукового вивчення.

Актуальність теми дослідження. Значна роль, яку відіграють торговельні марки в сьогоденні, та їх велика кількість потребують, зокрема, вирішення проблеми визначення позитивних умов їх охороноздатності, бо саме ці критерії впливають на можливість отримання певним позначенням правової охорони. Тож додаткове наукове вивчення таких умов задля покращення правового інструментарію є актуальним і доцільним

Стан дослідження. Науковий аналіз проблем охороноздатності торговельних марок та її умов здійснювався багатьма вченими-цивілістами. Серед них варто згадати наукові праці Я. Шевченко, Р. Шишки, О. Піхурець, А. Кодионець, А. Сергеева, В. Калятіна, Т. Демченко та ін. Однак наразі багато аспектів згаданої проблематики, потребують додаткового наукового опрацювання.

Метою та завданням статті є розглянути проблемні питання теоретичного визначення поняття «охороноздатність торговельної марки», а також позитивних умов, які її визначають, відповідно до положень законодавства України й основних міжнародно-правових актів.

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» відсутній чіткий перелік підстав або критеріїв, за якими певне позначення можна визнати охороноздатним. Як слушно вказує О. Піхурець, відповідно до техніко-юридичного прийому, що використаний при формулюванні відповідних правових норм, ознаки торговельної марки фіксуються в негативній формі, тобто за допомогою перерахування властивостей, котрі не можуть бути притаманні марці [10, 33–34]. Так, ч. 1 ст. 5 названого Закону встановлює: «Правова охорона надається знаку, який не суперечить публічному порядку, прин-

ципам гуманності і моралі та на який не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони, встановлені цим Законом» [5]. Що ж стосується негативних умов правової охорони, наявність яких є підставою для відмови в правовій охороні торговельної марки, то їх перелік міститься в ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», яка так і називається «Підстави для відмови в наданні правової охорони» [5].

Однак стверджувати, що охороноздатність торговельних марок визначається лише негативними вимогами, не є зовсім правильним, поза як деякі позитивні умови (тобто такі, що мають бути наявні для певного позначення) також можна виділити серед усіх нормативних приписів законодавства та, зокрема, на підставі аналізу ч. 1 ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [5]. Також певний перелік позитивних умов охороноздатності часто описується в науковій літературі. Зокрема, Т. Демченко виділяє: «...дистинктивність (розрізняльна здатність) товарного знака, дотримання прав та законних інтересів третіх осіб при використанні знака, а також відповідність знака нормам моралі та громадському порядку» [4, 50].

Отже необхідно дати основну характеристику окремих умов, необхідних для того, щоб певна торговельна марка стала охоронюваним об'єктом правовідносин інтелектуальної власності в Україні.

Зазвичай, у цивілістичній літературі характеристика умов охороноздатності починається з такої найважливішої ознаки, як розрізняльна здатність торговельної марки. Проте, на нашу думку, існує одна умова, що змістовно має передувати розгляду умов розрізняльної здатності, бо вона є певною передумовою власне постановки питання про те, чи є певне позначення об'єктом правовідносин саме як торговельна марка — об'єктивованість торговельної марки як умовного позначення.

Так, попри те, що торговельна марка як охоронюваний об'єкт правовідносин інтелектуальної власності — це нематеріальний результат інтелектуальної діяльності, а не його матеріальний носій, а також попри те, що правову охорону можуть отримати досить різні види позначень, навіть звуки та запахи, все ж таки охоронюване позначення має бути придатним до об'єктивації, до вираженості в об'єктивній дійсності у формі, доступній для сприйняття іншими. І таке позначення має бути саме умовним, мати умовний характер. Тож це має бути певний символ, який не тотожний опису товару та його виробника. Як слушно вказує А. Сергеев, «...не може вважатися товарним знаком розміщення на виробі повних відомостей, що стосуються виробника товару, а також вказують на час, спосіб та місце виробництва, на вид, якість і властивості товару і тощо» [12, 600].

Далі, як правильно вказує А. Григор'єв: «Одна з основних умов охороноздатності товарного знака — його розрізняльний характер, який оцінюється щодо тих товарів і послуг, для яких цей знак реєструється» [3, 19].

Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» «Об'єктом знака може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів, а також будь-яка комбінація таких позначень» [5].

Однак далеко не кожне умовне позначення чи комбінація позначень має розрізняльну здатність, якої достатньо для надання правової охорони. Тож ч. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [5] встановлює, що не можуть одержати правову охорону позначення, котрі звичайно не мають розрізняльної здатності та не набули такої в результаті їх використання; що складаються лише з позначень або

даних, що є описовими при використанні щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, зокрема, вказують на вид, якість, склад, кількість, властивості, призначення, цінність товарів і послуг, місце та час виготовлення чи збуту товарів або надання послуг; що складаються лише з позначень, котрі є загальноживаними символами й термінами та ін.

Як зазначається в літературі, під час здійснення вибору товару для його наступного придбання «...споживач переносить свою зацікавленість з товару на товарний знак, який асоціюється в нього з певними властивостями і якістю товару. Товарний знак виконує особливу роль, приваблюючи споживача, інформуючи його про наявність у товарі тих чи інших характерних особливостей, задовольняючи його потреби і смак стосовно даного товару» [7, 181]. Якщо різні суб'єкти, що виробляють мийні засоби, будуть маркувати свої товари одним і тим самим позначенням, наприклад, «чистота», щоби сповістити потенційних споживачів про високу якість вироблених товарів, то це позначення, безумовно, не буде мати необхідної розрізняльної здатності.

Отже, розрізняльний характер торговельної марки, становить здатність конкретного умовного позначення ідентифікувати певний товар або послугу та надавати можливість споживачеві розпізнавати цю торговельну марку й маркований нею товар (послугу) серед інших позначень, які використовуються для однорідних товарів (послуг).

Варто зазначити, що подекуди в науковій літературі поняття розрізняльної здатності та поняття новизни торговельної марки як об'єкта правовідносин розглядаються як синонімічні. Так, наприклад, Ю. Бошицький вказує: «...головною ознакою і вимогою торговельної марки є її новизна, оригінальність, можливість відрізнитися від інших зображувальних торговельних марок» [1, 173].

Проте, на нашу думку, ці поняття не можна ототожнювати. Більше того, но-

визна торговельної марки може розглядатись у двох незалежних аспектах.

Наприклад, А. Сергеев зазначає: «...необхідною умовою правової охорони товарного знака є його новизна. При цьому така вимога зовсім не означає, що товарним знаком здатне стати лише оригінальне та раніше невідоме умовне позначення. Як товарний знак цілком можуть бути зареєстровані відоме слово, зображення чи не використовуються для позначення саме тих видів (класів) товарів, які збирається виробляти (продавати) заявник» [12, 600–601].

Мається на увазі новизна в сенсі, так званої патентної (або реєстраційної) чистоти, тобто на момент подання заявки щодо реєстрації конкретної торговельної марки відсутнє таке саме чи подібне до ступеня змішування умовне позначення, що вже отримало правову охорону.

Проте трапляється й інше розуміння новизни торговельних марок: «...носієм новизни в товарному знаку може бути або художній (оригінально оформлений) образ, або виразні засоби (графіка, колір та ін.). Як і у випадку з промисловим зразком, новизна знака визначається чи зіставленням образів знака та прототипу (співзвучність слів, тобто слухових образів, порівняння зорових вражень від зображень), або ж аналізом істотних ознак (елементів) знака, наприклад при експертизі новизни словесних знаків, які розкладаються на складі й літери. Оскільки при цьому аналізуються сутнісні елементи знаків (тобто образи або їх складові частини), то вирішальним моментом стає новизна суті, тобто істотна новизна знака» [6, 162].

І таке розуміння новизни вже ближче за своєю природою до розрізняльної здатності торговельної марки, бо певне зображення здатне надати споживачам можливість вирізнити конкретні товари чи послуги серед подібних товарів (послуг) лише в тому разі, якщо воно має певні змістовні, сутнісні особливості.

З наведеного випливає, що поняття «новизна» торговельної марки може розглядатись у таких аспектах:

- новизна в змістовному, чи сутнісному сенсі — тобто як синонім розрізняльної здатності торговельної марки.
- новизна в юридичному, або формально-процедурному сенсі — тобто патентна (реєстраційна) чистота торговельної марки. Звісно, розрізняльна здатність теж має юридичне значення, позаяк дотримання цієї умови безпосередньо впливає на можливість реєстрації позначення та надання йому правової охорони. Тому вжиття терміна «юридичний сенс» у цьому контексті має умовний характер з метою наукової класифікації.

До ознаки розрізняльної здатності торговельної марки належать і умова, щоб певне позначення не перетворилося на таке позначення, котре стало загальноновживаним для товарів (послуг) певного виду (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг») [5]. У такому випадку це може бути підставою для дострокового припинення реєстрації торговельної марки, що передбачена ч. 3 ст. 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [5].

Водночас необхідно зважати, що позначення, яке не володіє розрізняльною здатністю може за певних умов такої здатності набути (так звана «розрізняльна здатність, що набувається»), про що вказується, зокрема, у ст. 15 Угоди ТРІПС вказується: «Якщо позначенню не пристаманна здатність відрізнити відповідні товари та послуги, Члени можуть запровадити реєстрацію в залежності від розрізняльної здатності, що набувається завдяки використанню» [13].

Крім вищевказаних аспектів розрізняльної здатності торговельної марки, на її охороноздатність, як уже зазначалося, впливають й інші умови надання правової охорони, встановлені в чинно-

му законодавстві та відповідних міжнародних нормативних актах.

Варто зазначити, що в пп. 1а і 16 ст. 6 Паризької конвенції встановлено заборону використання як охоронюваних торговельних марок для деяких видів позначень, зокрема, використання без дозволу компетентних органів гербів, прапорів та інших державних емблем як елементів охоронюваних позначень [9].

Подібна заборона на використання в якості торговельних марок державних гербів, прапорів та інших офіційних позначень встановлена ч. 1 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [5].

Утім ч. 1 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» встановлює, що «...Такі позначення можуть бути включені до знака як елементи, що не охороняються, якщо на це є згода відповідного компетентного органу або їх власників. Компетентним органом щодо назви держави є колегіальний орган, утворений Установою» [5].

Наступною позитивною умовою, що є необхідною для того, щоби конкретне умовне позначення отримало правову охорону як торговельна марка, є дотримання прав і охоронюваних законом інтересів третіх осіб, тобто надання правової охорони певному позначенню не повинно спричиняти шкоди правам та інтересам праволодільців тих позначень, які вже охороняються на підставі вітчизняних і/чи міжнародних нормативно-правових актів.

Ця вимога, хоча в цивілістиці і вважається позитивною, проте в законодавстві зазвичай формулюється шляхом перерахування тих позначень, які не можуть отримати правової охорони. Так, відповідно до положень ч. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не можуть отримати правову охорону позначення, котрі є тотожними чи схожими настільки, що їх можна сплутати з деякими іншими об'єктами інтелектуальної власності, що вже отримали правову охорону в Україні, зокрема: торговельними марками, фірмовими найме-

нуваннями, кваліфікованими зазначеннями походження товарів, знаками відповідності (сертифікаційними знаками). Крім цього, ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» також містить заборону реєстрації як торговельних марок тих умовних позначень, які відтворюють назви відомих в Україні творів науки, літератури та мистецтва чи цитати й персонажів з них, прізвища, імена, псевдоніми, портрети та факсиміле відомих в Україні осіб без їхньої згоди та ін. [5].

Треба зазначити, що такий підхід до охорони прав та інтересів третіх осіб при реєстрації позначень як торговельних марок є цілком усталеним. Він у тому чи тому варіанті знайшов своє відображення в законодавстві інших країн, а також у міжнародно-правових актах. Так, деякі подібні обмеження встановлені, зокрема, у ст. 23 Угоди ТРІПС [13]. І, звісно, ст. 6bis Паризької конвенції про охорону промислової власності встановлює такі зобов'язання для кран-підписантів [9].

Відповідно до положень законодавства більшості країн не може бути проведена реєстрація торговельних марок, які містять позначення, що суперечать публічному порядку та загальноновизнаним вимогам моралі. Цей принцип відповідає основним міжнародним нормативним актам і відображений у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [5].

Відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не можуть одержати правову охорону також позначення, які є оманливими чи такими, що можуть ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу» [5].

Як бачимо, законодавство України встановлює заборону на реєстрацію і використання позначень, які мають та що носять помилковий характер і здатних ввести споживачів в оману. Як зауважує О. Піхурець, «...До помилкових відносяться такі позначен-

ня, які містять свідомо неправильні, такі, що не відповідають дійсності, відомості про товар. Оманливим вважаються позначення, що прямо чи посередньо дають відомості, здатні ввести споживача в оману щодо товару» [10, 50–51].

У науковій літературі також висловлюється погляд, що не можуть бути зареєстровані як торговельна марка об'єкти авторського права, щодо яких строк охорони майнових прав скінчився, бо право на торговельну марку має виключний характер і таким чином буде суперечити принципу вільного використання твору, що перейшов творів до суспільного надбання [2, 23]. Проте, як слушно зазначає Т. Демченко, «...така позиція не є цілком вірною, оскільки як знаки об'єкти авторського права використовуються лише у виробництві, торгівлі чи сфері надання послуг стосовно чітко визначених груп товарів. І тим самим не є перешкодою для їх використання в інших сферах» [4, 102]

Можна підбити **підсумки** наведеного вище аналізу та, по-перше, дати визначення поняття охороноздатність торговельної марки, а по-друге, навести перелік тих позитивних умов, наявність (дотримання) яких надає можливість умовному позначенню отримати статус охоронюваного об'єкта правовідносин інтелектуальної власності як торговельної марки.

Отже, під охороноздатністю торговельної марки потрібно розуміти здатність конкретного умовного позначення отримати статус охоронюваного об'єкта правовідносин інтелектуальної власності як торговельної марки на підставі певної нормативно встановленої реєстраційної процедури чи в результаті фактичного комерційного використання такого позначення та набуття ним достатнього рівня відомості (якщо це передбачено законодавством конкретної держави), що зумовлюється дотриманням встановлених у відповідних нормативних актах умов (вимог, критеріїв тощо).

Своєю чергою умовами (критеріями), що визначають охороноздатність торгових марок в Україні, є такі:

- наявність вираженого в об'єктивній формі умовного позначення, що має відігравати роль торговельної марки (тобто об'єктивованість торговельної марки як умовного позначення);
- певне умовне позначення має бути здатним виконувати ідентифікаційну функцію щодо тих товарів (послуг), яких воно стосується, а також створювати умови для сприйняття, виділення та розпізнання споживачами цього умовного позначення й маркованим товарів (послуг) серед інших подібних позначень, якими марковані однорідні товари чи послуги (тобто розрізняльна здатність торговельної марки);
- надання правової охорони певній торговельній марці має не порушувати прав та інтересів праволодильців щодо позначень та інших об'єктів, які вже охороняються на підставі вітчизняних і/чи міжнародних нормативно-правових актів (тобто юридична або формально-процедурна новизна (так звана, патентна чистота) торговельної марки);
- торговельна марка має відповідати загальноновизнаним нормам і принципам моралі, а також встановленому публічному порядку. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Бошицький Ю. Л. *Поняття, значення торговельної марки та прав на неї в контексті розбудови національної ринкової економіки* // *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 169–176.
  2. Горленко С. А. *Права третьих лиц и товарные знаки* // *Патенты и лицензии*. 1997. № 11. С. 21–26.
  3. Григорьев А. *Различительная способность — главный критерий охраноспособности товарного знака* // *Интеллектуальная собственность*. 1994. № 5–6. С. 19–21.
  4. Демченко Т. С. *Проблеми гармонізації законодавства України про товарні знаки з міжнародно-правовими нормами: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2002. 215 с.*
  5. *Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»: від 15.12.1993 р. № 3689-ХІІ* // *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 36.
  6. Ионас В. Я. *Произведения творчества в гражданском праве*. М: Юридическая литература. 1972. 168 с.
  7. *Интеллектуальна власність. Теорія і практика інноваційної діяльності : підручник для студентів ВНЗ / М. В. Вачевський, В. Г. Кремень, В. М. Мадзігон та ін. К.: Професіонал, 2005. 448 с.*
  8. *Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків: від 14.04.1891 р.* URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_134.
  9. *Паризька конвенція про охорону промислової власності: від 20.03.1883 р.* URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_123.
  10. Піхурець О. В. *Охорона права на торговельну марку (цивільно-правовий аспект): дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. // Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2005. 203 с.*
  11. *Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків: від 28.06.1989 р.* URL: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_583.
  12. Сергеев А. П. *Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. 2-е изд., переработ. и дополн.* М.: ПБОЮЛ Грищенко Е. М., 2001. 752 с.
  13. *Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: від 15.04.1994 р.* URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_018&new=1.
  14. *Цивільний Кодекс України: від 16.01.2003 р. № 435-IV* // *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
-
1. *Boshytskyi Yu. L. Poniattia, znacheniya torhovelnnoi marky ta prav na nei v konteksti rozbudovy natsionalnoi rynkovoї ekonomiky* // *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2009. № 2. S. 169–176.
  2. *Horlenko S. A. Prava tretykh lyts y tovarnyye znaky* // *Patenty y lytsenzyu*. 1997. № 11. S. 21–26.
  3. *Hryhorev A. Razlychytelnaia sposobnost — glavnyi kryteryi okhranosposobnosti tovarnoho znaka* // *Yntellektualnaia sobstvennost*. 1994. № 5–6. S. 19–21.
  4. *Demchenko T. S. Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy pro tovarni znaky z mizhnarodno-pravovymy normamy: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. K., 2002. 215 s.*
  5. *Zakon Ukrainy «Pro okhoronu prav na znaky dlia tovariv i posluh»: vid 15.01.1993 r. № 3689-KhII* // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1994. № 7. St. 36.
  6. *Yonas V. Ya. Proyzvedeniya tvorchestva v hrazhdanskom prave*. M: Yurydycheskaia lyteratura. 1972. 168 s.

7. *Intelektualna vlasnist. Teoriia i praktyka innovatsiinoi diialnosti: pidruchnyk dlia studentiv VNZ / M. V. Vachevskiy, V. H. Kremen, V. M. Madzihon ta in. K.: Profesional, 2005. 448 s.*
8. *Madrydska uhoda pro mizhnarodnu reiestratsiiu znakov: vid 14.04. 1891 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_134.*
9. *Paryzka konventsiiia pro okhoronu promyslovoi vlasnosti: vid 20.03.1883 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_123.*
10. *Pikhurets O. V. Okhorona prava na torhovelnu marku (tsyvilno-pravovyi aspekt): dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 / Natsionalnyi un-t vnutrishnikh sprav. Kh., 2005. 203 s.*
11. *Protokol do Madrydskoj uhody pro mizhnarodnu reiestratsiiu znakov: vid 28.06.1989 r. URL: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_583.*
12. *Serheev A. P. Pravo yntellektualnoi sobstvennosti v Rosyiskoi Federatsyy / 2-e yzd., pererobot. y dopoln. M.: PBOIuL Hryshchenko E. M., 2001. 752 s.*
13. *Uhoda pro torhovelni aspekty prav intelektualnoi vlasnosti: vid 15.04.1994 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_018&new=1.*
14. *Tsyvilnyi Kodeks Ukrainy: vid 16.01.2003 r. № 435-IV // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 40. St. 356.*

Надійшла до редакції 26.03.2018 р.

Гордейчук В. Проблематика определения положительных условий охраноспособности торговых марок. В статье рассматриваются проблемные вопросы теоретического определения понятия «охраноспособность торговой марки» в соответствии с положениями законодательства Украины и основных международно-правовых актов в сфере охраны интеллектуальной собственности. Также дан анализ основных положительных условий и признаков, определяющих охраноспособность торговой марки как охраняемого объекта правоотношений интеллектуальной собственности. Проанализированы такие условия охраноспособности, как наличие выраженного в объективной форме условного обозначения, разрешающая способность торговой марки, патентная чистота и другие условия, влияющие на возможность получения правовой охраны.

Ключевые слова: торговая марка, товарный знак, знак для товаров и услуг, объект правоотношений интеллектуальной собственности, охраноспособность, положительные условия охраноспособности

Gordeichuk V. The problematic issues of the definition of positive conditions of a trademark protectability. The article deals with the problematic issues of the theoretical definition of the concept of «protectability of a trademark» in accordance with the provisions of the legislation of Ukraine and the main international legal acts in the field of intellectual property protection. Also provided analysis of the main positive conditions and features that determine the protectability of the trademark as a protected intellectual property rights object. The following conditions of protectability are analyzed: the presence of a conventional designation expressed in the objective form, the distinctive ability of a trademark, «patent purity» and other conditions that affect the possibility of obtaining legal protection.

Keywords: trade mark, trademark, sign for goods and services, object of intellectual property relations, protectability, positive conditions of protection

УДК 330.322.011/347

ІННОВАЦІЙНІСТЬ ЦІЛІСНИХ НАУКОВО-ВИРОБНИЧИХ ФОРМУВАНЬ В УМОВАХ ПОСТУПУ ДО НЕОЕКОНОМІКИ

Олександр Бутнік-Сіверський,

головний науковий співробітник економіко-правового відділу НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, доктор економічних наук, професор, академік АТН України та академік УАН

У статті досліджуються ознаки термінів «інноваційність» і «рівень інноваційності», їхня відмінність і розкривається природа інноваційності як особливої ознаки, що характеризує результат динамічного, системного та цілеспрямованого оновлення цілісних науково-виробничих формувань. Розвивається концепція потрійної спіралі для формування системи взаємовідносин між органами державного управління, бізнесовими структурами та науковими організаціями в умовах поступу до неоекономіки, де розвивається менеджмент комерціалізації та капіталізації інтелектуальної власності.

Ключові слова: інноваційність, рівень інноваційності, цілісність науково-виробничих формувань, неоекономіка, концепція потрійної спіралі, менеджмент комерціалізації

Постановка проблеми. Про результативність системної інтеграції науки, виробництва та бізнесу в інноваційно-інтелектуальній сфері діяльності свідчить практика. Найбільш складними ще залишаються питання при формуванні цілісних науково-виробничих формувань. Серед критеріїв їх оцінювання виділяють комплексність, об'єктивність, практичну доцільність, результативність, спрямованість на розвиток системи, відповідність меті та завданням стратегії. Сьогодні є потреба ці критерії посилити критерієм інноваційності як якісним поняттям з позиції економічної теорії, котре ще залишається в дискусійному полі серед науковців. Потребує уточнення застосування термінів «інноваційність» і «рівень інноваційності» як кількісні характеристики інноваційної діяльності. Водночас на цій теоретичній основі є по-

треба дослідити ознаки інноваційності та рівня інноваційності при формуванні цілісних науково-виробничих формувань в умовах поступу до неоекономіки, де розвивається менеджмент комерціалізації та капіталізації інтелектуальної власності,

Аналіз досліджень і публікацій, присвячених проблемі. Розробка інтеграції науки, виробництва та бізнесу в інноваційно-інтелектуальній сфері діяльності домінує в полі зору українських та зарубіжних науковців: С. Бублик, В. Грига, І. Дежина, В. Жежуха, А. Ільїна, Г. Іцковіц, В. Кисельова, Л. Мусіна, Е. Роджерс, Д. Скворцов, Н. Смородинської та ін. Посилення впливу держави на інвестиційний процес, досліджували також українські та зарубіжні науковці, котрих згадає у своїй публікації А. Ільїна [1], де вона зазначає що найважливіша

ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

складова частина державного регулювання, що створює суб'єктам господарювання можливості реалізації власних економічних інтересів на основі їх узгодження із суспільними для освоєння, поширення та застосування результатів інноваційно-інвестиційної діяльності на рівні сформованого попиту на ці результати.

Аналіз праць зазначених науковців свідчить про актуальність наукові розробки питання критеріальної ознаки інноваційності цілісних науково-виробничих формувань в умовах поступу до неоекономіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна практика підтверджує результативність системної інтеграції науки, виробництва та бізнесу задля досягнення синергетичного ефекту в інноваційно-інтелектуальній сфері діяльності завдяки систематичному та цілеспрямованому науковому й виробничому новаторству, спрямованому на забезпечення нового рівня взаємодії на основі використання нових науково-економічних, науково-технологічних і науково-технічних знань. У такий комплексній системі основною її ознакою є цілісність, яка досягається шляхом збереження основних властивостей системи під час різноманітних зовнішніх і внутрішніх змін з урахуванням бізнесової кон'юнктури, де елементи структури функціонують за єдиними правилами, спрямованими на здійснення наукового пошуку за пріоритетними напрямками науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт щодо розробки, подальшого проектування, створення та виробництва необхідної нової продукції, що набуває ознак інноваційної.

Процес, завдяки якому ресурси входу перетворюються та набувають зовсім інших нових властивостей, котрі вони отримують на виході, є результатом функціонування системи. Тут продуктивні та технологічні інновації допомагають завойовувати й утримувати частину ринку, збільшувати прибутковість на ринках інноваційної продук-

ції. Вони спрямовані на освоєння нових технологій, техніки, та матеріалів. У розвинених країнах світу технологічні інновації забезпечують майже 50 % ефективності ринкової економіки [2]. Результативність системної інтеграції науки, виробництва та бізнесу створює умови формування інноваційного середовища, де розвивається менеджмент комерціалізації та капіталізації інтелектуальної власності.

Зазначимо, науково-виробничі формування характеризуються різноманітністю, залежно від виду діяльності, типу наукового та виробничого супроводу, галузевих особливостей, що відрізняють їх від систем інших класів і визначають своєрідність законів, принципів функціонування та розвитку. Їхня цілісність є ознакою досягнення результату. До таких цілісних систем належать навчально-науково-виробничі центри чи консорціуми, науково-виробничі комплекси (НВК), де формуються два типи структур — технополіси та різні науково-технічні парки, а також наукогради тощо. Зазначимо також, що НВК є проміжною ланкою між виробниками науково-технічної продукції (центрами фундаментальних і прикладних досліджень) та промисловістю, переважно малими та середніми підприємствами (МСП). Таке положення дає їм можливість відігравати інтеграційну роль, а саме постачати нові технології потенційним користувачам та інформувати дослідні інститути під потреби та запити МСП. Стратегічний курс НВК, заснований на їхній потенційній здатності підтримувати *інноваційний процес*, дозволяє прискорити необхідний обмін технологіями й інформацією між різними компонентами науково-технічної інфраструктури [3].

Серед критеріїв оцінювання цілісних науково-виробничих формувань частіше виділяють комплексність, об'єктивність, практичну доцільність, результативність, спрямованість на розвиток системи, відповідність меті та завданням стратегії. Наведені критерії

рії, на наш погляд, сьогодні потребують посилення *критерієм інноваційності як особливої ознаки цілісних науково-виробничих формувань, що стало предметом цього дослідження.*

Широкомасштабне введення в господарський обіг продуктів інтелектуальної праці (знань, технологій, науково-технічних розробок), на які набувають майнових прав інтелектуальної власності з метою їх комерціалізації та досягнення соціально-економічного ефекту, є головною ознакою *інноваційності* цілісних науково-виробничих формувань.

Дискусійним серед науковців є визначення поняття «інноваційність». Воно відсутнє як у тлумачному словнику української мови, так і в нормативних актах і літературних джерелах, зазначає у своїй статті Д. Скворцов [4]. А В. Жежуха у своїй аналітичній статті «Поняття інноваційності технологічних процесів машинобудівних підприємств», в якій проводиться аналіз терміна «інноваційність» розглядає його як векторну величину, що характеризує інноваційний об'єкт або процес через сукупність оцінок ознак (кількісні чи якісні), що визначають інноваційність [5, 385]. При цьому, справедливо критикує Д. Скворцов, не обґрунтовано, чим зумовлений такий вибір — наскільки це є векторна величина чи порядок розрахунку. Одночасно у своїй теоретичній статті «Інновація, інноваційність та інноваційний розвиток з позицій економічної теорії», Д. Скворцов під інноваційністю розуміє *якісне поняття* з позиції економічної теорії, що підкреслює наявність нового явища, продукції, технології тощо, які дають можливість збільшити ефективність. *Рівень інноваційності* — кількісне поняття, що дає змогу встановити міру інноваційності завдяки розрахунку зміни економічних показників згідно з обраною методикою [4, 313]. А далі Д. Скворцов термін «інноваційність» розглядає вже як процес, що не стосується якості, а характеризує, як сам автор справедливо визначає, «іннова-

ційний тип розвитку». Так, зазначає Д. Скворцов, якщо розглядати цей процес на мікрорівні (підприємство), то в такому разі інноваційність полягає в розробці чи впровадженні технічно-продуктових або інформаційно-управлінських рішень. На макрорівні інноваційність проявляється як результат покращення суспільних або екологічних стандартів життя, впровадження нових соціально-політичних умов функціонування державного управління. Та досягти цього неможливо без інфраструктурно-логістичної та фінансово-економічної складових інноваційної діяльності, що є основними (формувальними) для всіх рівнів. Тож інноваційним типом розвитку є впровадження інноваційних технічно-продуктових або інформаційно-управлінських рішень, спрямованих на покращення суспільно-екологічних і соціально-політичних складових за умови створення інфраструктурно-логістичної системи та забезпечення фінансово-економічного стимулювання [4, 313–314]. У висновку Д. Скворцов справедливо стверджує, що інноваційність є якісною категорією. А сам рівень інноваційності — кількісна характеристика інноваційної діяльності [4, 315], з чим цілком можна погодитися, бо це відповідає економічній природі означених показників.

З огляду на економічну природу, *інноваційність* розглядають як сприйняття, продукування та застосування нового, а також як можливість дифузії інновацій з позиції економічної теорії, що підкреслює наявність нового явища, продукції, технології тощо, спрямованих на збільшення ефективності. Тут сприйняття, продукування та застосування нового з урахуванням заохочення підприємництва та приватної ініціативи, позитивно впливатиме як на досягнення економічної стабілізації, так і на забезпечення економічного розвитку на новій технологічній і технічній основі.

Щодо використання терміна «дифузія інновацій», то він отримав значне

ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

поширення після публікації американським соціологом Е. Роджерсом у 1962 р. книги з однойменною назвою [6], де вчений узагальнив результати ранніх досліджень і виклав теорію прийняття нововведень на індивідуальному рівні, в організаціях і суспільстві загалом. На нашу думку, розгляд дифузії інновацій з позиції майнових прав інтелектуальної власності характеризує якісну ознаку *інноваційності*, як результат поширення, розтікання, взаємодії процесу системного та цілеспрямованого динамічного оновлення цілісних наукових центрів і науково-виробничих комплексів. Під *інноваційністю* ми розуміємо якісну категорію, що характеризує результат динамічного, системного та цілеспрямованого оновлення цілісних наукових, науково-виробничих систем або комплексів в умовах просування до неоекономіки, що передбачає використання власного інтелектуального та науково-технічного потенціалу, створення й упровадження новацій, нових науково-економічних, науково-технологічних, науково-технічних знань, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності технологій, продукції, послуг, прийняттю прогресивних організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного та комерційного характеру, що істотно поліпшують їхню структуру та якість виробництва, зміцнюють ринкові позиції, забезпечують перспективи розвитку.

У такий системі об'єднуються економічні та науково-технологічно-технічні інтереси, формується гнучке наукомістке виробництво, інтегруються спільні зусилля підприємців і держави в межах національних потреб, що відтворює спільні стратегічні завдання інноваційної політики. Це також повною мірою відтворює напрями становлення та реалізації інноваційної моделі розвитку національної економіки як системи пріоритетів, стратегій, механізмів та інструментів, які безпосередньо спрямовані на формування інновацій-

ного типу розширеного відтворення економіки країни, структура якої містить п'ять основних елементів[2]: систему генерування інновацій — для цього потрібно створити відповідні умови розвитку інноваційного середовища; систему формування інтелектуального капіталу — для цього потрібно стимулювати інтелектуальне інноваційне підприємництво; систему комерціалізації інновацій — у нас чимало є інновацій, але немає умов для їх комерціалізації та реалізації; систему використання чи безпосереднього впровадження інновацій, не лише вітчизняних, а насамперед вітчизняних; систему державного регулювання інноваційного розвитку економіки — для цього потрібно розвинути сучасне податкове законодавство в напрямі його інноваційності.

Пошук у цьому напрямі актуалізується.

Сучасна економічна практика свідчить, що високих результатів можна досягнути лише за умови інноваційної діяльності — систематичного та цілеспрямованого новаторства, спрямованого на забезпечення нового рівня взаємодії, зміни стереотипів діяльності та навичок, створення нових споживчих вартостей за умови використання науково-економічних, науково-технологічно-технічних знань. Звертає на себе увагу те, що на розвиток інноваційної діяльності впливає:

- специфіка інноваційної діяльності як об'єкта управління;
- стан зовнішнього середовища, в якому вона відбувається (тип ринку, характер конкурентної боротьби, практика державного регулювання, рівень освіти, організаційні форми взаємодії науки та виробництва тощо);
- стан внутрішнього середовища організаційних і господарських систем (фінансові та матеріально-технічні ресурси, застосування технологій, зв'язки із зовнішнім оточенням тощо) [7].

Більшість дослідників, зазначає С. Бублик [8], виходять з того, що сфера науково-технологічної діяльності є сферою генерації (продукування) знань інноваційної системи країни, а тому державне управління має спиратися на економічні принципи управління, зокрема в рамках неокорпоративної чи еволюційної економічних теорій, що й визначатимуть моделі такого управління [9, 72; 10, 418–442]. При цьому, зазначає Л. Мусіна, державне регулювання науково-технологічної діяльності має спиратися на непрямі методи, що притаманні національним інноваційним системам другого покоління, завдяки яким прискорення руху наукового продукту від дослідника до виробництва та споживача забезпечується шляхом інтерактивної взаємодії всіх учасників інноваційного процесу з використанням відпрацьованих ринкових механізмів стимулювання [11, 237]. Пріоритетами державного регулювання мають стати узгодження інтересів наукової спільноти, держави, бізнесу; перехід до проектного фінансування наукових досліджень і розробок з комбінацією джерел фінансування [12, 201]. С. Бублик, у своїй статті [8] зазначає, що дедалі більше поширення мережових технологій у сфері продукування наукових знань і пов'язаних з ними безлічі неформальних утворень як віртуальних (мережових) спільнот дослідників, зокрема й міждисциплінарних, міжінституційних та інтернаціональних. Водночас, В. Грига та В. Онопрієнко акцентують увагу на виробленні підходів до державного регулювання на основі спільної діяльності інтегрованих груп експертів і побудові зовнішніх горизонтальних та вертикальних зв'язків між суб'єктами науково-технологічної діяльності, а також розвитку «мережової моделі» досліджень розробок, що найбільш яскраво проявляється в міждержавному просторі [13, 45; 14].

Такою, що відповідає сучасним тенденціям інноваційного розвитку країн,

зазначає С. Бублик у своїй статті [8], є теорія потрійної спіралі (*triplehelix*), яку розробив у 1996 р. професор Стенфордського університету Г. Іцковіц (*Henry Etzkovitz*), основні положення якої описані в наукових працях І. Дежини та В. Кисельової [15; 9]. У рамках цієї теорії обґрунтовуються засади формування системи відносин між органами державного управління, бізнесовими структурами та науковими організаціями в контексті обраної моделі інноваційного розвитку країни на прикладі досвіду США. Ця модель передбачає побудову системи державного управління на інноваційних принципах розвитку, що є альтернативою двом найпоширенішим у світі — *адміністративно-командній моделі управління та ринковій моделі державного невтручання*.

З позицій інноваційності цілісних науково-виробничих формувань, сьогодні, з подальшим розвитком в напрямку до неоекономіки, інноваційність поглиблюється, на що звертають увагу І. Дежина та В. Кисельова [15]. У глобальній інноваційній системі нині відбуваються кардинальні зміни: зростає інтенсивність інноваційних процесів, скорочуються терміни створення інновацій, розробниками та споживачами стають нові учасники інноваційної діяльності, змінюються їхні стосунки і відповідно функції. Як важливий суб'єкт інновацій постають транснаціональні корпорації, що покривають мережею інноваційного бізнесу країни та регіони. У сучасних роботах з теорії інновацій, зазначають науковці, аналізуються властивості та нові тенденції, в тій або тій формі знайшли відображення у взаємодії держави, науки та бізнесу й оформились у концепцію *потрійної спіралі*, або *моделі стратегічних інноваційних мереж*. Основна теза теорії потрійної спіралі полягає в тому, що в системі інноваційного розвитку домінантне становище починають посідати інститути, відповідальні за створення нового знання. Причиною такого важливого перетво-

ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

рення стала логіка розвитку науки, що народжує все більше синтетичних напрямків, які включають як фундаментальні, так і прикладні дослідження міждисциплінарного характеру та розробки. У цих областях спостерігається утворення кластерів, які формують майбутній потенціал інноваційного розвитку (біо- й нанотехнології, інформаційні технології), а зв'язки між вченими, технологіями та користувачами стають якісно іншими.

Розвиваючи концепцію потрійної спіралі з позиції становлення мережевого способу життя й нового, неієрархічного способу координації зв'язків, заснованого на моделі потрійної спіралі, Н. Смородинська, зазначає, що модель потрійної спіралі — *це мережевий механізм узгодження дій і формування суспільного консенсусу при ухваленні рішень, заснований на принципі колаборації* («координації дій поза ієрархією»). Її основна перевага, що відображає перевагу всіх мережевих організацій, котрі реалізують цей принцип, полягає в досягненні *інтегрального ефекту безперервних оновлень* [16, 75].

Саме досягнення **інтегрального ефекту безперервних оновлень** і є подальшим поглибленням інноваційності в умовах просування до неоекономіки при формуванні системи відносин між органами державного управління, бізнесовими виробничими структурами й науковими організаціями, де розвивається менеджмент комерціалізації та капіталізації інтелектуальної власності. Інтегральний ефект безперервних оновлень є критеріальною ознакою інноваційності цілісних науково-виробничих формувань.

Ознаками *рівня інноваційності*, як кількісної оцінки зміни економічних показників та їхньої динаміки чи темпів зростання свідчить відповідна статистика, котру наведемо частково, з огляду на обмеженість обсягу цієї статті*.

Так, наприклад у 2016 р. в Україні було впроваджено 3 489 нових технологічних процесів, що у 2,8 рази більше, ніж у 2015 р. Середньорічний показник впровадження нових технологічних процесів за 2014–2016 р. становив 2 150 проти 2 091 аналогічного показника за 2011–2013 рр., тобто 128,7 %. Зокрема, впроваджено маловідходних, ресурсощадних, безвідходних нових технологічних процесів за відповідні періоди 551 за 2014–2016 рр. проти 524 за 2011–2013 рр., що становить 105,1 %. Кількість впроваджених у 2016 р. в Україні інноваційних видів продукції збільшилася на 32,0 % порівняно з 2015 р. Середньорічний показник впровадження інноваційних видів продукції за 2014–2016 рр. становив 3 645 проти 3 260 аналогічного показника за 2011–2013 рр., тобто 111,8 %. З них, було впроваджено нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів за відповідні періоди 1195 за 2014–2016 рр. проти 883 за 2011–2013 рр., тобто 135,3 %.

У загальній кількості промислових підприємств у 2016 р. в Україні інноваційну діяльність провадили 18,9 % обстежених промислових підприємств проти 17,3 % у 2015 р. та 16,1% — у 2014 р. Загальна кількість реалізованих у 2017 р. проектів наукових парків сягнула 10 616,74 тис. грн, порівняно з 2016 р. (6 747, 87 тис. грн), зросла на 57 %. Наведені дані свідчать про інноваційність і тенденції до зростання її рівня.

На жаль, часткове покращення рівня інноваційності за низкою показників в Україні не може перекрити значне відставання з урахуванням втат минулих років. Значення інноваційних показників інноваційної діяльності (кількість впроваджених зразків нової техніки, рівень і кількість винаходів тощо) порівняно із 1990 р., знизилися у 8–15 разів.

* Тут і далі статистика наведена за матеріалами парламентських слухань на тему: «Національна система: стан та законодавче забезпечення розвитку» (21.03.2018 р.).

Висновки. Основною ознакою *інноваційності* цілісних науково-виробничих формувань є широкомасштабне введення в господарський обіг майнових прав інтелектуальної власності з метою їх комерціалізації.

Термін «інноваційність» є якісною категорією, а «рівень інноваційності» — кількісною характеристикою інноваційної діяльності, що відповідає економічній природі означених показників, які характеризують результат динамічного, системного та цілеспрямованого оновлення цілісних наукових, науково-виробничих систем або комплексів в умовах просування до неоекономіки.

Пріоритетами державного регулювання мають стати узгодження інтересів наукової спільноти, держави, бізнесу, що відтворюють концепцію *потрійної спіралі*, або *моделі стратегічних інноваційних мереж*, де в системі інноваційного розвитку домінантне становище починають посідати інститути створення нового знання, а досягнення *інтегрального ефекту безперервних оновлень* є подальшим поглибленням інноваційності цілісних наукових формувань в умовах просування до неоекономіки. ◆

Список використаних джерел / List of references

1. Льбіна А. О. Теоретичні підходи до обґрунтування системи цілей державного стимулювання інвестиційного процесу. URL: <http://www.vestnik-ecopom.mgu.od.ua/journal/2016/20-2016/9.pdf>.
2. Керівні принципи соціально-економічного розвитку. URL: http://tc.nusta.com.ua/Kursi_2013/8_SQL/sqldk/01/temu/1.1.5.html
3. Науково-виробничі комплекси. URL: <http://ua-referat.com>.
4. Скворцов Д. І. Інновація, інноваційність та інноваційний розвиток з позицій економічної теорії // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2013. № 776. С. 309–314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_776_47.
5. Жежуха В. Й. Поняття інноваційності технологічних процесів машинобудівних підприємств // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: зб. наук. пр. / відп. ред. О. Є. Кузьмін. Л.: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009, 564 с.
6. Роджерс Э. Диффузия инноваций. URL: <http://vikent.ru/enc/379>.
7. Державне регулювання інноваційної діяльності. URL: http://tc.nusta.com.ua/Kursi_2013/8_SQL/sqldk/01/temu/t_2013/114.htm.
8. Бублик С. Г. Концептуальні підходи до формування інноваційної моделі державного управління науково-технологічною діяльністю. URL: academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Vublik.pdf.
9. Дежина И. Г., Киселева В. В. Государство, наука и бизнес в инновационной системе России. М.: ИЭПП, 2008, 227 с.
10. Сетевые модели в управлении: сб. статей / под ред. Д. А. Новикова, О. П. Кузнецова, М. В. Губко. М.: Эгвес, 2011, 443 с.
11. Мусіна Л. А., Кваша Т. К. Підходи, індикатори та методи оцінювання впливу науково-технічної діяльності на економічний розвиток: монографія. К.: УкрІНТЕІ, 2009, 252 с.
12. Інноваційний ресурс господарського розвитку: монографія / за ред. к. е. н. В. П. Мельника. К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005, 363 с.

ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

13. Грига В. Ю. *Теоретичні та практичні аспекти використання наукових результатів НАН в економіці України: монографія; / Центр дослідж. науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України. Вид. 2-ге, переробл. К.: Конус-Ю, 2010, 116 с.*
14. Онопрієнко В., Онопрієнко М. *Інтернет і наука у глобалізованому світі: рецензія / Вісн. Нац. акад. наук України, 2008. № 1. С. 63–66. URL: ftp://ftp.nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Visnyk_NANU/downloads/2008/1/a9-n1.pdf.*
15. Дежина И. Г., Киселева В. В. *Тройная спираль в инновационной системе России // Вопросы экономики. 2007. № 12. С. 123–135. URL: http://portalus.ru/modules/motors/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1442519728&archive=&start_from=&ucat=&*
16. Смородинская Наталия. *Тройная спираль как новая матрица экономических систем. // Инновации. №4 (150). 2011. С. 66–78. URL: https://cyberleninka.ru/article/v/troynaya-spiral-kak-novaya-matritsa-ekonomicheskikh-sistemhttps://cyberleninka.ru/article/v/troynaya-spiral-kak-novaya-matritsa-ekonomicheskikh-sistem.*
1. Пилина А. О. *Теоретичні підходи до обґрунтування системи тсїлей державного стимулювання інвестиційного процесу. URL: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/20-2016/9.pdf.*
2. Керівні прынтыпы соціально-економічного розвитку. URL: http://tc.nusta.com.ua/Kursi_2013/8_SQL/sqldk/01/temu/1.1.5.html
3. *Науково-виробничі комплекси. URL: http://ua-referat.com.*
4. Skvortsov D. I. *Innovatsiia, innovatsiynist ta innovatsiynyi rozvytok z pozytsii ekonomichnoi teorii [in] Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku. 2013. № 776. S. 309–314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_776_47.*
5. Zhezhukha V. Y. *Poniattia innovatsiynosti tekhnolohichnykh protsesiv mashynobudivnykh pidpriemstv [in] Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku: zb. nauk. pr. / vidp. red. O. Ye. Kuzmin. L.: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika», 2009. 564 s.*
6. Rodzhers Э. *Dyffuziia ynnovatsyi. URL: http://vikent.ru/enc/379.*
7. *Derzhavne rehuliuвання innovatsiynoi diialnosti. URL: http://tc.nusta.com.ua/Kursi_2013/8_SQL/sqldk/01/temu/t_2013/114.htm.*
8. Bublik S. H. *Kontseptualni pidkhody do formuvannia innovatsiynoi modeli derzhavnoho upravlinnia nauково-tekhnolohichnoiu diialnistiu. URL: academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Bublik.pdf.*
9. Dezhyna Y. H., Kyseleva V. V. *Hosudarstvo, nauka y byznes v ynnovatsyonnoi systeme Rossyy. M.: YЭPP, 2008, 227 s.*
10. *Setevye modeli v upravlenyy: sb. statei / pod red. D. A. Novykova, O. P. Kuznetsova, M. V. Hubko. M.: Ehves, 2011, 443 s.*
11. Musina L. A., Kvasha T. K. *Pidkhody, indykatory ta metody otsiniuvannia vplyvu nauково-tekhnichnoi diialnosti na ekonomichnyi rozvytok: monohrafiia. K.: UkrINTEI, 2009, 252 s.*
12. *Innovatsiyni resurs hospodarskoho rozvytku: monohrafiia / za red. k.e.n. V. P. Melnyka. K.: Obiednanyi in-t ekonomiky NAN Ukrainy, 2005. 363 s.*
13. Грыга В. Ю. *Теоретичні та практичні аспекти використання наукових результатів НАН в економіці України: монографія; / Tsentр doslidzh. nauково-tekhnichnoho*

- potensialu ta istorii nauky im. H. M. Dobrova NAN Ukrainy. Vyd. 2-he, pererobl. K.: Konus-Yu, 2010. 116 s.*
14. Onopriienko V., Onopriienko M. *Internet i nauka u hlobalizovanomu sviti /retsenziia [in] Visn. Nats. akad. nauk Ukrainy, 2008. № 1. S. 63–66. URL:ftp://ftp.nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Visnyk_NANU/downloads/2008/1/a9-n1.pdf.*
15. Dezhyna Y. H., Kyseleva V. V. *Troinaia spiryal v ynnovatsyonnoi systeme Rossyy [in] Voprosy ekonomyky, 2007, № 12. S. 123–135. URL:http://portalus.ru/modules/motors/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1442519728&archive=&start_from=&ucat=&*
16. Smorodynskaia Natalya. *Troinaia spiryal kak novaia matrytsa ekonomicheskyykh system. Ynnovatsyy. 2011. №4 (150). S. 66–78. URL: https://cyberleninka.ru/article/v/troynaya-spiral-kak-novaya-matritsa-ekonomicheskikh-sistemhttps://cyberleninka.ru/article/v/troynaya-spiral-kak-novaya-matritsa-ekonomicheskikh-sistem.*

Надійшла до редакції 21.03.2018 р.

Бутник-Северский А. Инновационность целостных научно-производственных формирований в условиях продвижения к неэкономике. В статье исследуются признаки терминов «инновационность» и «уровень инновационности», их отличие и раскрывается природа инновационности как особого признака, характеризующего результат динамического, системного и целенаправленного обновления целостных научно-производственных формирований. Развивается концепция тройной спирали для формирования системы взаимоотношений между органами государственного управления, бизнес-структурами и научными организациями в условиях продвижения к неэкономике, где развивается менеджмент коммерциализации и капитализации интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: инновационность, уровень инновационности, целостность научно-производственных формирований, неэкономика, концепция тройной спирали, менеджмент коммерциализации

Butnik-Siversky O. Innovativeness of integral scientific and production formations in conditions of progress to the neo-economy. In the article the author researches the features of the terms «innovativeness» and «level of innovativeness», their difference, and reveals the nature of innovativeness as a special feature that characterizes the result of a dynamic, systematic and purposeful updating of integral scientific and production formations.

Large-scale introduction into the economic turnover the products of intellectual labor (knowledge, technologies, scientific and technical developments), that acquire intellectual property rights with a purpose of their commercialization and achievement of the socio-economic effect is the main feature of the innovativeness of integral scientific and production formations.

Discussion among scientists is the definition of «innovativeness». In the view of economic nature, innovativeness is seen as the perception, production and application of new, as well as the possibility of diffusion of innovations from the point of economic theory, emphasizing the presence of a new phenomenon, products, technology, etc., aimed at increasing efficiency.

The concept of «triple spiral» for formation a system of relations between public administration bodies, business structures and scientific organizations in the conditions of progress towards a neo-economy is developing. The main thesis of the theory of «triple spi-

ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ral» is that in the system of innovative development the institutions that are responsible for creating new knowledge start to dominate. The reason for such an important transformation was the logic of the development of science, which gives rise to more and more synthetic directions, which include both fundamental and applied research of interdisciplinary nature and development.

Achievement of the integrated effect of continuous updates is further deepening of innovativeness in the conditions of progress to the neo-economy in the formation of the system of relations between public authorities, business industrial structures and scientific organizations, where intellectual property commercialization and capitalization management develops.

Key words: innovativeness, innovativeness level, integrity of scientific and production formations, neo-economics, concept of «triple spiral», management of commercialization

ПРІОРИТЕТИ Й ІННОВАЦІЙНІ ПРОРИВИ В РОЗВИТКУ НЕОЕКОНОМІКИ НАПРИКІНЦІ ХХ – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХІ СТ.

Сергій Ревуцький,

*провідний науковий співробітник лабораторії
комерціалізації та трансферу технологій
Центру правового забезпечення розвитку науки
і технологій НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України, кандидат економічних наук*

У статті узагальнюється практичне втілення теоретичних положень Н. Кондратьєва про компенсаційний розвитку світової економіки в інноваційному прориві та пріоритети наприкінці ХХ ст. і в першій половині ХХІ ст.

Ключові слова: технологічні уклади, інноваційний прорив та пріоритети, неоекономіка

Учені, котрі вивчають проблеми суспільно-економічного розвитку у світовому просторі, дійшли висновку, що, перше, розвиток відбувається хвилеподібно, відповідно до теорії довгих хвиль М. Кондратьєва, по-друге, рівень суспільно-економічного розвитку визначається впливом множини факторів технологічних, суспільних, політичних та ін., по-третє, — рушійною силою розвитку країни є рівень технологічного й інформаційного розвитку [1; 2 та ін.].

Більшість світових експертів зауважують досить чіткий ієрархічний розподіл центрів сили в сучасній світовій економіці.

Так, А. Беттер говорить про існування трьох основних зон світової економіки [3].

Перший світ (розвинені країни) — це країни «золотого мільярду»: Північна Америка, Західна Європа та Японія. Саме ці країни і є ініціаторами колишньої глобалізації, кожна з них має свій інтегрований регіон.

Другий світ (середньорозвинені країни) — це СНД, країни Східної Європи, Китай та Індія. Цей світ є об'єктом глобалізації країн «золотого мільярду», періодично сам ініціює інтеграційні спроби. Серед країн другого світу А. Беттлер виділяє два претенденти на статус «великої держави» — Китай і Росію, — вони провадять офіційну політику формування «багатополярного світу» на противагу «однополярному світу» США.

Третій світ — країни Африки, Латинської Америки, Близького та Середнього Сходу, Південної Азії у конгломерат держав, котрі за своїм суспільно-політичним устроєм перебувають на рівні феодалізму з елементами капіталізму.

А. Беттлер прогнозує виникнення біполярної світової структури з двома силами — наймовірніше це будуть США і Китай.

Крім того, за визначенням учених, з погляду рівня розвитку країн, міжнародної кооперації та інтеграції, світове співтовариство поділяють на такі групи:

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЇ

- 1) технологічне ядро: США, Японія, Німеччина, Англія, Франція;
- 2) Країни 1-го технологічного кола: Італія, Канада, Швеція, Нідерланди, Австралія, Південна Корея та ін;
- 3) країни 2-го технологічного кола — країни, що мають підвищені темпи розвитку;
- 4) постсоціалістичні країни Східної Європи;
- 5) країни СНД і близького зарубіжжя;
- 6) країни з малим темпом розвитку.

З позиції розвитку, до початку 90-х рр. XX ст. світові держави розділились на три частини:

- 1) розвинені постіндустріальні держави, що домінують у галузі високих технологій і контролюють основні інвестиційні потоки;
- 2) індустріальні країни, що імпортують технології та капітал і ті, що експортують продукцію масового виробництва;
- 3) країни, що спеціалізуються на видобутку сировини та постачанні сільськогосподарських товарів, вони цілком залежить від попиту на їхню продукцію, а тому цього цілком підконтрольні постіндустріальному суспільству.

Соціально-економічний розвиток країн у світовому просторі відбувається хвилеподібно, відповідно до теорії довгих хвиль М. Кондратьєва. Відомо шість технологічних укладів (починаючи з кінця XVIII ст.), пов'язаних з

використанням певних науково-технологічних досягнень.

Так, 3-ій технологічний уклад був сформований наприкінці XIX ст. і характеризувався зростанням масштабів виробництва на основі механізації. Його становлення зумовило розвиток електротехнічного та важкого машинобудування, виробництва і прогону сталі, високого озброєння, суднобудування, неорганічної хімії.

4-й уклад (1940–1990-ті рр.) був пов'язаний з розвитком автомобілебудування, моторизованого озброєння, виробництва синтетичних матеріалів, становлення кольорової металургії, органічної хімії, електронної промисловості [15].

4-й технологічний уклад характеризується такими параметрами та рисами (табл. 1).

Кінець XXст.–початок XXI ст. світова економіка характеризується інноваційним проривом в високорозвинених країнах [1] (табл. 2). З'являються нові риси промислового розвитку в цих країнах.

У XXI ст. відбувається подальша інтеграція інноваційної діяльності, відсотки на наукові науково-конструкторські роботи зростають до 3,7 % ВВП порівняно з 2,5–3 % на кінець XX ст.

Варто підкреслити, що розвиток науки й техніки на початку XXI ст. буде не ціллю, а способом соціально-економічного розвитку країн.

Таблиця 1
Параметри та риси 4-го технологічного укладу

Технологічні лідери	ЕАСТ, Канада, Австралія, Японія, Швеція, Швейцарія
Розвинені країни	СРСР, Бразилія, Мексика, Китай, Тайвань, Індія
Ядро технологічного укладу	автомобіле-, тракторобудування, кольорова металургія, виробництво товарів тривалого використання, синтетичні матеріали, органічна хімія, видобуток і переробка нафти
Ключовий фактор	двигун внутрішнього згоряння, нафтохімія

Таблиця 2

Характеристики інноваційного прориву високорозвинених країн

№ з/п	Характеристика	Кінець ХХ ст.	Початок ХХІ ст.
1	Пріоритети державного регулювання економіки	підвищення конкурентності країни, розвиток інноваційної діяльності	збереження екосистеми
2	Інформаційні технології	на основі мікроелектроніки, інтернет	на основі нових носіїв інформації, DVD і тривимірної оптико-електронної пам'яті, Інтернет
3	Інтеграція інноваційної діяльності	інтеграція за статтями життєвого циклу товарів, технопроцесів інших фірм	розробка трансатлантичних інноваційних проектів, міжнародна інтеграція
4	Тип конкуренції	пріоритет чистої конкуренції	розвиток гіперконкуренції
5	Видатки на НІОКР	2,5–3,5 % ВВП	3–7 % ВВП, зростання обсягів проектів на обмін проектами
6	Технології виробництв	дискретні процеси на основі ГПС тощо	процеси на основі: мікроелектроніки, біотехнології, генної інженерії, з використанням екстремальних умов у безвідходних процесах і виробництв

Якісні перетворення, що відбуваються у світовій економіці наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. характеризуються тим, що завершилась епоха індустріального виробництва з принципово новою господарською системою.

Наприкінці 50–20 рр. ХХ ст. у надрах четвертого технологічного укладу почав формуватися 5-ий технологічний уклад.

Він утворив технологічну базу економічного росту в розвинених країнах після структурної кризи 70-х рр. ХХ ст.

5-й технологічний уклад спирається на досягнення у сфері мікроелектроніки, інформатики, біотехнології, генної інженерії, нової біоенергії, освоєння космічного простору, супутникового зв'язку тощо.

У світовій економіці 80–90-х рр. ХХ ст. функціонує 5-й технологічний уклад з такими рисами (табл. 3).

Таким чином, у промислово розвинених країнах, що утворюють кістяк глобальної економіки, практично в усіх галузях виробництва. З 90-х рр. ХХ ст. існує 5-й технологічний уклад.

Таблиця 3

Риси 5-го технологічного укладу

Технологічні лідери	Японія, Німеччина, Швеція, ЄС, Тайвань Корея, США
Розвинені країни	Бразилія, Мексика, Аргентина, Китай, Венесуела, Індія, Індонезія, Туреччина, Східна Європа, Росія, СНД
Ядро технологічного укладу	електронна промисловість, обчислювальна, оптико волоконна техніка, програмне забезпечення, телекомунікація, роботобудування, видобуток і переробка газу, інформаційні послуги
Ключовий фактор	мікроелектронні компоненти

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЇ

За дослідженнями закордонних учених до технологічного ядра включають: Японію, Німеччину, Швецію, ЄС, Тайвань, Корею, США.

За оцінкою різних учених, 5-й технологічний уклад буде функціонувати 30–40 років XXI ст.

При цьому варто зазначити, що у світовій економіці в надрах з 5-го технологічного укладу почав новий інноваційний прорив. Його пріоритети спираються на біотехнології, нанотехнології, фотоніку, оптоелектроніку й аерокосмічну промисловість, нетрадиційні джерела енергії тощо. Так почався новий 6-й технологічний уклад. При цьому потрібно зазначити, що більшість етапів 6-го технологічного укладу формується на зрізі домінування попереднього 5-го технологічного укладу.

Як підкреслюється в матеріалах Міністерства освіти і науки України до парламентських слухань [6], якщо 5-й технологічний уклад будується переважно на роздільному функціонуванні науки, проектування, виробництва продукту (стадії створення, відтворення та споживання продукції) розділені в просторі й часі, то 6-й технологічний уклад забезпечує сполучення цих стадій (безперервне вдосконалення та підтримку життєвого циклу продукції). Завдяки тому, що кожний учасник створення продукту може на основі єдиної стадії вдосконалити в будь-який час. Це вдосконалення буде негайно відтворене всією системою. Ця система отримала назву келс-технології.

У цих умовах виробництво та його продукція стають системою, що саморозвиваються: рука (вперше) — безпосередньо продуктивною силою, а виробництво — сферою реалізації та наукових досягнень.

Отже, ключові технології визначають як розвиток наявних виробництв, так і становлення нових компаній і нових цілих галузей. При цьому активно розвиваються виробничі технології та галузі виробництва,

пов'язані зі створенням продуктів із принципово новими властивостями на основі реструктуризації знакових систем — нанотехнології, генної інженерії, біотехнології тощо.

Новий, 6-й технологічний уклад набуває обертів, розвивається паралельно з 5-й технологічним укладом і досягне свого максимуму в 2020–2040 рр. Його зміст може визначити ті обмеження, котрі сьогодні перешкоджають зробленому економічному розвитку кардинально нових технологій, що вже наявні хоча б у зародкових господарських формах.

Отже, в перспективі 6-го технологічного укладу будуть домінувати нанобіотехнології, системи штучного інтелекту, інформаційні мережі й інтегровані високошвидкісні терени формування мережевих співтовариств. Сьогодні зазначені частини розвиваються у провідних країнах швидкими темпами. Іноді до 100 % на рік.

Формування 6-го технологічного укладу в часі було пов'язане з переходом до постіндустріального суспільства.

Світова економіка в цей період зазнає значної структурної трансформації. Змінюється не лише характер виробництва, але й структура всього суспільства. Важливою особливістю цього процесу, як підкреслюють вітчизняні дослідники [7], є те, що він відбувається в умовах глобалізації, формування єдиного (але диференційованого) глобального науково-технологічного, соціально-економічного й екологічного простору при поступовому зміщенні центру уваги в прийнятті радикальних технологічних і економічних рішень з національного на глобальний, наддержавний рівень.

У перспективі збережеться циклічний характер наукового пізнання та винахідницької ефективності, хвилі наукових і науково-технічних відкриттів і значних винаходів 10–20-х та 50–60-х рр. XX ст., як передумова основи становлення технологічного укладу.

Найважливішою проблемою наукової та винахідницької діяльності ХХІ ст. буде нерівномірність її розподілу по цивілізаціях і провідних країнах.

Таким чином, у першій половині ХХІ ст. очікується освоєння базових інновацій 6-го, а потім 7-го технологічних укладів. При цьому будуть хвилі меншої амплітуди при переході кінця десятиліття до зміни чергових показників техніки (технологій). У світовій

економіці прогнозуються значні вкладення інвестицій в інноваційне оновлення основного капіталу. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Учебник для вузов. 6-е изд. СПб.: Питер, 2011. 448 с.: ил. (Учебник для вузов).
2. Глазьев С. Ю., Львов Д. С. Эволюция технико-экономических систем: возможности и границы централизованного регулирования / Рос. акад. наук, Центр. экон.-мат. ин-т. М.: Наука, 1992. 207.
3. Бэттнер А. Контуры мира в первой половине 21 века и чуть далее // Мировая экономика и международные отношения. 2002. №1. С. 73–80.
4. Морозов О. Ф. Ціна думки. Інтелектуальний капітал: монографія. Донецьк: ЮзВосток.; Лонд., 2005. 252 с.
5. Геець В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України. Х.: Константа, 2006. 272 с.
6. Споріха М. В., Шовколюк В. С. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: збірник. К.: Прок-Бізнес, 2009. 40 с.
7. Соловьев В. П. Национальная стратегия инновационного развития в урбанизованном мире: элементы политики. 2009. № 3.

1. Uchebnyk dlia vuzov. 6-e yzd. SPb.: Pyter, 2011. 448 s.: yl. (Uchebnyk dlia vuzov).
2. Hlazev S. Yu. Lvov D. S. Evoliutsyia tekhniko-ekonomycheskykh system: vozmozhnosti y hranytsy tseentralyzovannoho rehulyrovanyia / Ros. akad. nauk, Tsentr. ekon.-mat. yn-t. M.: Nauka, 1992. 207.
3. Bättner A. Kontury myra v pervoi polovyni 21 veka y chut dalee [in] Myrovaia ekonomyka y mezhdunarodnye otnoshenyia. 2002. №1. С. 73–80.
4. Morozov O. F., Tsina dumky. Intelektualnyi kapital: monohrafiia. Donetsk: IuhVostok, Lond., 2005. 252 s.
5. Heiets V. M., Semynozhenko V. P. Innovatsiini perspektyvy Ukrainy. Kh.: Konstanta, 2006. 272 s.
6. Sporikha M. V., Shovkoliuk V. S. Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsiinnykh vyklykiv: zbirnyk. K.: Prok-Biznes, 2009. 40 s.
7. Solovev V. P. Natsionalna stratehiia innovatsiinoho rozvytku v urbanizovanomu sviti : elementy polityky. 2009. № 3.

Надійшла до редакції 19.13.2018 р.

Ревуцький С. Приоритеты и инновационные прорывы в развитии неоэкономики в конце ХХ–первой половине ХХІ века. В статъе обобщается прак-

тическое воплощение теоретических положений Н. Кондратьева о компенсационном развитии мировой экономики в инновационном прорыве и приоритеты в конце XX ст. и в первой половине XXI ст.

Ключевые слова: технологические уклады, инновационный прорыв и приоритеты, неэкономика

Revutsky S. Priorities and innovative breakthroughs in the development of neo-economics at the end of the twentieth–first half of the XXI century.

The article summarizes the practical implementation of theoretical provisions of N. Konratyev on the compensatory development of the world economy in an innovative breakthrough and priorities in the late 20th century and in the first half of the 21st century.

Key words: technological forms, innovative breakthrough and priorities, neo-economics

ЩОДО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Грина Коваль,

*завідувач кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету
імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, доцент*

Стаття присвячена дослідженню стану національної системи юридичної освіти у сфері інтелектуальної власності. Визначено етапи формування національної стратегії вивчення інтелектуальної власності та права інтелектуальної власності у вищих навчальних закладах. Розкрито проблемні аспекти законодавчого регулювання в цій сфері. Запропоновано напрями подальшого розвитку національної системи юридичної освіти у сфері інтелектуальної власності, зокрема, шляхом запровадження для вивчення студентами магістратури навчальної дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності».

Ключові слова: національна система юридичної освіти, інтелектуальна власність, об'єкти інтелектуальної власності, вищі навчальні заклади, комерціалізація прав інтелектуальної власності

Останніми роками постійно наголошується на важливості реформування вищої юридичної освіти. Необхідність такого реформування зумовлюють динамічні перетворення, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, та, відповідно, виклики, які постають у зв'язку з такими змінами перед юридичною освітою. Першочерговим завданням для нашої держави в умовах глобалізації стає забезпечення конкурентоздатності національної економіки. Україна має значні інтелектуальні ресурси, використання яких здатне сформувати сталу інноваційну економіку, пов'язану зі створенням і комерціалізацією новітніх технологій та інших інноваційних розробок. Для прискорення цих процесів, зокрема й шляхом правового опосередкування, надання їм більш високого рівня розвитку, важливе значення має підвищення якості національної системи юридичної освіти, насамперед в такій галузі знань, як інтелектуальна власність. За

сучасних умовах, на жаль, спостерігаються негативні тенденції щодо відтоку кадрів за кордон, скорочення обсягів інвестицій в економіку, зростання фактів контрафакції та недобросовісної конкуренції, що негативно позначається на інтелектуальному потенціалі країни, захищеності виробничої та креативних індустрій.

Зазначені тенденції разом з активними інтеграційними процесами, необхідністю наближення законодавства України до стандартів ЄС зумовлюють переоцінку та формування більш якісних професійно орієнтованих знань і навичок, пов'язаних зі створенням і комерціалізацією інновацій, юридичним супроводженням цих процесів.

За таких умов вищі навчальні заклади стають генераторами нових інноваційних ідей, мають розвивати у студентів здатність до наукової діяльності та, що не менш важливо, формувати знання й уміння, пов'язані з охороною і захи-

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

І. Коваль

стом прав на результати інтелектуальної діяльності, залученням об'єктів інтелектуальної власності до економічного обігу. На ці завдання важливо зважати при підготовці стандарту юридичної освіти (стандарту в галузі «Право»).

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схваленій Указом Президента України від 25.06.2013 р., основною метою визначено підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки; забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання протягом життя. До стратегічних напрямів Стратегії належать, зокрема, розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі.

Утім, як свідчить реальний стан правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, для України досі характерна недооцінка в суспільстві значення прав інтелектуальної власності та їх захисту. У Рекомендаціях парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування», наголошується, що ще непоодинокими є випадки, коли власники інтелектуальних здобутків через низьку правову й економічну культуру суб'єкти науково-технічної та економічної діяльності добровільно відмовляються від використання наявних механізмів захисту своїх прав та інтересів. При цьому підкреслюється, що проблеми забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Україні значною мірою визначаються значним браком кваліфікованих фахівців з цих питань, що потребують великого обсягу спеціальних теоретичних знань і практичного досвіду [1].

Отже, визнання пріоритетної ролі інтелектуальної власності в розбудові економіки, заснованої на інноваціях, ста-

вить завдання підготовки кваліфікованих фахівців, які мають брати активну участь у цих процесах.

Ставлення до вивчення права інтелектуальної власності в процесі підготовки фахівців протягом останніх 15 років змінювалось. Перший досвід викладання основ інтелектуальної власності формувався в середині 90-х рр. ХХ ст. під час становлення національної системи законодавства про охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності. Спочатку такий навчальний матеріал викладався як частина дисципліни «Цивільне право», згодом в багатьох навчальних закладах право інтелектуальної власності почали викладати окремо.

Важливим кроком на шляху посилення значення викладання інтелектуальної власності в навчальному процесі вищих навчальних закладів став Наказ Міністерства освіти і науки України «Про запровадження у вищих навчальних закладах навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність» від 20.10.2004 р. № 811. Вказаним нормативно-правовим актом було запроваджено як обов'язкову навчальну дисципліну «Інтелектуальна власність» у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації для студентів, які навчаються за освітньо-професійними програмами спеціаліста та магістра. Також відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» від 27.08.2010 р. № 787 передбачено підготовку фахівців за окремою спеціальністю «Інтелектуальна власність». Такий напрям підготовки активно впроваджено у вищих навчальних закладах (Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та ін.).

Однак процеси, що відбувались у зв'язку з подальшим реформуванням вищої освіти, змінили підходи держави до викладання інтелектуальної власності при підготовці фахівців. У зв'язку з набуттям чинності Законом України від «Про вищу освіту» 01.07.2014 р. втратив чинність вищевказаний Наказ Міністерства освіти і науки № 235, а спеціальність «Інтелектуальна власність» вилучено з переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29.04.2015 р.).

Запроваджені зміни зазнали гострої критики з боку провідних фахівців у сфері інтелектуальної власності. Так, академік О. Орлюк зазначає, що вказані кроки навряд чи створюють реальні підстави для того, щоб молодь опанувала хоча б мінімальними знаннями в цій сфері. Лише поодинокі факультети залишають цей предмет. При цьому, якщо раніше студенти мали можливість отримати спеціальну освіту з інтелектуальної власності (фактично, як другу освіту), нині магістерські програми хоча й побудовані за міждисциплінарним (міжгалузевим) підходом, однак пропонуватимуться лише в межах права чи менеджменту, що не відповідає міжнародній практиці отримання освіти у сфері інтелектуальної власності не лише в межах LL.M [2].

Під час круглих столів у рамках Міжнародного форуму по боротьбі з піратством та піратством фахівці у сфері інтелектуальної власності також розкритикували скасування обов'язкового викладання навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність» [3].

Аналіз норм Закону України «Про вищу освіту» дає підстави стверджувати, що цей Закон закладає відповідне законодавче підґрунтя для продовження практики викладання інтелекту-

альної власності у вищих навчальних закладах. Так, до основних завдань вищого навчального закладу вказаний Закон відносить, зокрема, забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності (ст. 26). Згідно зі ст. 65 Закону України «Про вищу освіту» основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення та впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу (ч. 3); основними завданнями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є: одержання конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів; застосування нових наукових, науково-технічних знань під час підготовки фахівців з вищою освітою; формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розробку та впровадження інноваційних наукових розробок (ч. 4).

Відповідно до освітньої реформи заклади вищої освіти отримали право самостійно розробляти та реалізовувати освітні програми в межах ліцензованої спеціальності (п. 1 ч. 2 ст. 32 Закону України «Про вищу освіту»). Тож питання щодо переліку навчальних дисциплін, які стосуються сфери інтелектуальної власності, обсягу їх викладання вирішується вищими індивідуально.

Наразі в національних вишах і факультетах, які здійснюють підготовку за спеціальністю «Право», застосовуються різні підходи до викладання навчального матеріалу з питань інтелектуальної власності. Існує практика викладання дисципліни «Право інтелектуальної власності» для студентів рівня «Бакалавр» або «Магістр», в деяких навчальних закладах деякі питання права інте-

лектуальної власності вивчаються обмежено в рамках навчальної дисципліни «Цивільне право» (в обсязі декількох тем). У провідних юридичних вишах і факультетах створені кафедри інтелектуальної власності*, на яких викладаються спеціалізовані дисципліни у сфері інтелектуальної власності, зокрема, «Право промислової власності», «Право інтелектуальної власності в мережі Інтернет», «Захист прав інтелектуальної власності», «Договори в сфері інтелектуальної власності».

У цьому контексті варто зауважити, що інтелектуальна власність як галузь знань об'єднує знання з права, економіки, психології, техніки, інформатики та ін. Тож цикл дисциплін, пов'язаних з інтелектуальною власністю, має обов'язково викладатись окремо. Відповідно, право інтелектуальної власності як правове утворення є складовою частиною лише цивільного права, оскільки охоплює цілий комплекс різногалузевих матеріальних і процесуальних норм (господарських, фінансових, митних), які складаються у сфері набуття, здійснення та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Тенденція виокремлення права інтелектуальної власності підтверджується утворенням в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Отож, за сучасних умов доцільним вбачається не лише виокремлення навчального матеріалу з питань інтелектуальної власності в самостійні курси, а й подальші поглиблення та спеціалізація навчання в цій галузі знань. При цьому варто погодитися з О. Зайцевим, що курс «Право інтелектуальної власності» має викладатись після вивчення курсів «Цивільне право», «Адміністративне право», «Цивільний процес» та інших курсів, які

закладають основу вивчення права інтелектуальної власності [4].

Як уже зазначалося, серед основних чинників конкурентоспроможності визначальним стає залучення в економічний обіг інтелектуальних досягнень, більшість з яких є об'єктами прав інтелектуальної власності. Позитивний досвід країн з розвиненими інноваційними системами свідчить, що комерціалізація результатів інтелектуальної діяльності в процесі виробництва та реалізації інноваційної продукції визнається найважливішою частиною інноваційних процесів. При цьому досягнення високих показників комерціалізації залежить від багатьох факторів, зокрема й числі професійного юридичного супроводження дій з реалізації прав на результати інтелектуальної власності.

Комерціалізація прав інтелектуальної власності є складним явищем, яке поєднує комплекс юридичних, економічних, технічних, фінансових заходів, спрямованих на залучення результатів інтелектуальної діяльності до процесів виробництва та реалізації товарів, робіт, послуг. Важлива роль у цій діяльності належить юристам. Правнича освіта має забезпечувати підготовку фахівців, які здатні на високому професійному рівні застосовувати на практиці знання й уміння, необхідні для розбудови інноваційної моделі розвитку сучасної економіки, дієвого здійснення та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

З цією метою вбачається доцільним запровадження в освітні програми за спеціальністю «Право» освітній ступінь «Бакалавр» обов'язкової навчальної дисципліни «Право інтелектуальної власності», а освітнього ступеня «Магістр» —

* Кафедра інтелектуальної власності Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедра права інтелектуальної власності і корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія», кафедра інтелектуальної власності і права Київського інституту інтелектуальної власності і права Національного університету «Одеська юридична академія».

навчальної дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності», мета якої полягає у формуванні компетентностей, необхідних для розуміння студентами теоретичних знань про правове регулювання комерціалізації прав інтелектуальної власності, способи та правові форми комерціалізації прав інтелектуальної власності, здобуття практичних навичок і вмінь щодо особливостей здійснення прав на об'єкти інтелектуальної власності, механізму захисту цих прав.

Процес вивчення навчального матеріалу за цією дисципліною має бути спрямований на формування таких компетентностей: знання та розуміння основних понять, категорій, концепцій, що розкривають зміст, способи і правові форми комерціалізації інтелектуальної власності, правові засади набуття, здійснення, захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності; здатність визначати, формулювати та розв'язувати проблеми у сфері комерціалізації прав інтелектуальної власності, аналізувати соціально-значущі процеси та приймати обґрунтовані рішення у зазначеній сфері; вміння правильно кваліфікувати факти і обставини щодо комерціалізації і захисту прав інтелектуальної власності; вміння реалізовувати норми матеріального і процесуального права в діяльності, пов'язаній з комерціалізацією і захистом прав інтелектуальної власності; здатність тлумачити нормативно-правові акти, надавати кваліфіковані юридичні висновки і консультації у цій сфері; вміння здійснювати обґрунтований аналіз правових норм у зазначеній сфері, аргументувати правові рішення за конкретними юридичними справами; вміння складати проекти договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, заявки на отримання патенту, свідоцтва, процесу-

альні документи щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Зміст навчальної дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності» може бути представлений наступними темами*.

Тема 1. Правовідносини інтелектуальної власності. Питання:

1. Поняття інтелектуальної власності. Відносини інтелектуальної власності як об'єкт правового регулювання.
2. Поняття, правова природа і зміст прав на об'єкти інтелектуальної власності.
3. Поняття і види об'єктів інтелектуальної власності.
4. Суб'єкти прав інтелектуальної власності.
5. Право інтелектуальної власності в системі права України.

Тема 2. Загальна характеристика комерціалізації прав інтелектуальної власності. Питання:

1. Поняття і зміст комерціалізації прав інтелектуальної власності.
2. Об'єкт і способи комерціалізації прав інтелектуальної власності.
3. Співвідношення майнових прав інтелектуальної власності і речових прав.
4. Особливості комерціалізації прав інтелектуальної власності, які належать декільком особам спільно.
5. Принцип вичерпання прав інтелектуальної власності.
6. Сучасний стан і перспективи розвитку законодавчої основи комерціалізації прав інтелектуальної власності.

Тема 3. Використання об'єктів інтелектуальної власності у господарській діяльності. Питання:

1. Поняття і способи використання об'єктів інтелектуальної власності.
2. Підстави використання об'єктів інтелектуальної власності.

* Викладання навчальної дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності» із наведеним змістом здійснюється в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса для студентів СО «Магістр» спеціальності «Право».

3. Вільне використання об'єктів інтелектуальної власності без дозволу правовласника.

Тема 4. Правові форми комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності (загальні положення).

1. Поняття, види, класифікація договорів у сфері комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності.
2. Місце договорів про передачу майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності в системі договорів.
3. Форма договорів про передачу майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.
4. Державна реєстрація передання майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.
5. Оцінка майнових прав інтелектуальної власності.

Тема 5. Види правових форм комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності.

1. Ліцензійний договір.
2. Договір комерційної концесії.
3. Роялті: поняття, види, облік, особливості оподаткування.
4. Договір про відчуження (передання) майнових прав інтелектуальної власності.
5. Правова форма внесення майнових прав на об'єкти промислової власності до статутного капіталу корпоративної організації.
6. Правова форма внесення майнових прав на об'єкти промислової власності до спільної діяльності.
7. Правова форма комерціалізації прав інтелектуальної власності як предмет застави.

Тема 6. Комерціалізація прав інтелектуальної власності в процесі здійснення інноваційної діяльності.

1. Поняття і зміст інноваційної діяльності.
2. Об'єкти інноваційної діяльності, їх співвідношення з об'єктами інтелектуальної власності.
3. Правовий статус суб'єктів інноваційної діяльності.

4. Види договорів у сфері здійснення інноваційної діяльності.

5. Державно-приватне партнерство у сфері комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності.

Тема 7. Захист прав інтелектуальної власності у сфері їх комерціалізації.

1. Поняття й об'єкт захисту прав інтелектуальної власності. Механізм захисту прав інтелектуальної власності.
2. Підстави захисту прав інтелектуальної власності.
3. Система та види способів захисту прав інтелектуальної власності.
4. Форма захисту прав інтелектуальної власності.
5. Захист прав інтелектуальної власності, порушених в мережі Інтернет [5].

Отже, беручи до уваги, що напрям інтелектуальної власності постійно розвивається та стає пріоритетом для всіх сфер суспільного життя, система освіти має забезпечувати поглиблене вивчення різних аспектів реалізації прав інтелектуальної власності. Актуальним для спеціальності «Право» та інших спеціальностей стає поглиблене вивчення, поряд з базовим курсом «Право інтелектуальної власності», «Інтелектуальна власність» для студентів освітнього рівня «Бакалавр», також і окремої навчальної дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності» для студентів освітнього рівня «Магістр». Вивчення цієї дисципліни дозволить випускникам бути готовими до успішного вирішення завдань у сфері інтелектуальної власності, що постають ставляться перед кожним виробником в умовах інноваційної економіки, заснованої на ефективних використанні та захисті прав інтелектуальної власності. ♦

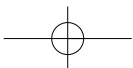
Список використаних джерел / List of references

1. Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування», схвалені Постановою Верховної Ради України від 27.06.2007 р. № 1243-V // Голос України. 2007. 19 липня.
2. Орлюк О., Пашковська Т. Сфера інтелектуальної власності нарешті стала пріоритетом для органів державної влади // Юридична газета.
URL: <http://jur-gazeta.com/interview/sfera-intelektualnoyi-vlasnosti-nareshti-stala-prioritetom-dlia-organiv-derzhavnoyi-vladi.html>.
3. Українські фахівці стурбовані рішенням Міносвіти щодо відміни викладання предмету інтелектуальної власності у ВНЗ.
URL: <http://vnz.org.ua/novyny/podiyi/7809-ukrayinski-fahivtsi-sturbovani-rishennjam-minosvity-schodo-vidminy-vykladannja-predmetu-intelektualnoyi-vlasnosti-u-vnz>.
4. Зайцев О. Л. Дисципліна «Право інтелектуальної власності» в системі підготовки кадрів для національної поліції України // Актуальні проблеми приватного права: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 96-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова (Харків, 14.02.2018 р.). Харків. Право. 2018. С. 100–103.
5. Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 272 с.

1. Rekomendatsii parlamentskykh slukhan «Zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti v Ukraini: problemy zakonodavchoho zabezpechennia ta pravozastosuvannia», shkvaleni Postanovoiu Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 27.06.2007 r. № 1243-V [in] Holos Ukrainy. 2007. 19 lypnia.
2. Orliuk O., Pashkovska T. Sfera intelektualnoi vlasnosti nareshti stala priorytetom dlia orhaniv derzhavnoi vlady. [in] Yurydychna hazeta.
URL: <http://jur-gazeta.com/interview/sfera-intelektualnoyi-vlasnosti-nareshti-stala-prioritetom-dlia-organiv-derzhavnoyi-vladi.html>.
3. Ukrainski fahivtsi sturbovani rishenniam Minosvity shchodo vidminy vykladannia predmetu intelektualnoi vlasnosti u VNZ.
URL: <http://vnz.org.ua/novyny/podiyi/7809-ukrayinski-fahivtsi-sturbovani-rishennjam-minosvity-schodo-vidminy-vykladannja-predmetu-intelektualnoyi-vlasnosti-u-vnz>.
4. Zaitsev O. L. Dystsyplina «Pravo intelektualnoi vlasnosti» v systemi pidhotovky kadriv dlia natsionalnoi politsii Ukrainy [in] Aktualni problemy pryvatnoho prava: materialy nauk.-prakt. konf., prysviach. 96-richnytsi z dnia narodzhennia d-ra yuryd. nauk, prof., chl.-kor. AN URSSR V.P. Maslova (Kharkiv, 14.02.2018 r.). Kharkiv. Pravo, 2018. S. 100–103.
5. Koval I. F. Komertsializatsiia prav intelektualnoi vlasnosti: navch. posib. K.: Yurinkom Inter, 2018. 272 s.

Надійшла до редакції 23.03.2018 р.

Коваль І. О розвитку національної системи юридического образования в сфере интеллектуальной собственности. Стаття посвящена дослідженню стану національної системи юридического образования в сфері інтелектуальної собственности. Определены етапы формирования національної стратегії изучення інтелектуальної собственности и права інтелектуальної

собственности в высших учебных заведениях. Раскрыты проблемные аспекты законодательного регулирования в этой сфере. Предложены направления дальнейшего развития национальной системы юридического образования в сфере интеллектуальной собственности, в частности, путем введения для изучения студентами магистратуры учебной дисциплины «Коммерциализация прав интеллектуальной собственности».

Ключевые слова: национальная система юридического образования, интеллектуальная собственность, объекты интеллектуальной собственности, высшие учебные заведения, коммерциализация прав интеллектуальной собственности

Koval I. About development of the national system of legal education in the field of intellectual property. The article is devoted to research of the state of the national system of legal education in the field of intellectual property. The stages of national strategy forming of study of intellectual property and right of intellectual ownership are certain in higher educational establishments. The problem aspects of the legislative adjusting are exposed in this sphere. Directions of further development of the national system of legal education are offered in the field of intellectual property, in particular, by introduction for a study students «Master's degree» of educational discipline «Commercialization of intellectual ownership rights».

It is grounded, that legal education must provide preparation of specialists, capable at high professional level to apply knowledges and abilities, necessary for development of innovative model of development of modern economy, effective realization and defence of rights on the objects of intellectual property in practice.

It is grounded, that the system of education must provide the deep study of different aspects of realization and defence of intellectual ownership rights. Actual for speciality «Jurisprudence» and other specialities becomes a deep study along with a base course «Right of intellectual ownership», «Intellectual property» for students «Bachelor's degree», also and separate educational discipline «Commercialization of intellectual ownership rights» for students «Master's degree».

The study of this discipline will allow graduating students to be ready to the successful decision of tasks in the field of intellectual property, which are put before every producer in the conditions of innovative economy, based on the effective use and defence of intellectual ownership rights. The purpose of study of course of commercialization of intellectual ownership rights is forming of jurisdictions, necessary for understanding of theoretical knowledges students about the legal adjusting of commercialization of intellectual ownership rights, methods and legal forms of commercialization of intellectual ownership rights, receipts of practical skills and abilities in relation to the features of realization of rights on the objects of intellectual property, mechanism of defence of these rights.

Keywords: national system of legal education, intellectual property, objects of intellectual property, higher educational establishments, commercialization of intellectual ownership rights

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПАРКИ НА БАЗІ УНІВЕРСИТЕТІВ ФРАНЦІЇ: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Тетяна Постригань,
*адвокат, доцент Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького,
кандидат юридичних наук*

Стаття розкриває важливі історико-правові аспекти створення та діяльності технологічних парків у Франції. Автором розглянуто законодавство Франції з питань діяльності університетів, механізмів підтримки інновацій, захисту інтересів авторів, податкових пільг, прав на інтелектуальну власність, отриману при державному фінансуванні розробок та інших питань. Простежена історія розвитку технологічних парків у Франції від моменту їх створення до сучасності. Розглянуті інноваційні структури, їхні особливості. Проведено аналіз досліджень вчених щодо державно-правового регулювання вищої освіти, дослідних закладів, технологічних парків. Охарактеризовано сучасний стан й тенденції діяльності технологічних парків у Франції.

Ключові слова: технологічний парк, наука, правове регулювання, високі технології, інновація

Мета статті: визначити правові аспекти французької моделі технологічних парків як основних елементів інноваційної структури.

Певні аспекти аналізу проблем у правовому регулюванні діяльності технологічних парків Франції розглядали такі науковці: Є. Войнова, В. Кодацький, В. Калятин, А. Максименко, Т. Морозов, В. Наумов, Т. Нікіфорова, Н. Погребняк, Н. Степанюк, І. Чайка та ін.

Найкращі західні університети (Сполученого Королівства, Франції, Німеччини, Іспанії, Італії) є науковими центрами, в яких працює наукова еліта світу й головна увага в науковій роботі зосереджена на фундаментальних дослідженнях [1]. Державні університети у Франції із правової точки зору є автономними. Стаття 20 Закону про вищу освіту Франції від 1984 р. визначає, що виші як державні установи наукового,

культурного та професійного характеру мають статус юридичної особи, є автономними у сферах навчальної, науково-дослідної, адміністративної і фінансової діяльності. Водночас відносини університету з державою регулюються угодами (контрактами), що їх університети складають з органами державного управління. У цих договорах фіксуються зобов'язання університетів перед державою щодо розвитку вищої освіти та наукових досліджень і зобов'язання держави перед університетами щодо фінансування й відкриття викладацьких вакансій [1].

У Франції функціонують механізми підтримки інновацій шляхом об'єднання ресурсів науки, утворення та бізнесу. На базі багатьох університетських центрів створені технопарки; здійснюється цілеспрямована підтримка молодих фахівців і носіїв проектів, а

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

також підприємств, які надають робочі місця кваліфікованим випускникам. Так, міністерство науки пропонує підприємствам і учням, а також їхній альма-матер декілька варіантів партнерства:

- залучення молодого технічного фахівця до розробки проекту строком до 1 року, що передбачає субвенцію підприємству — організаторові проекту;
- тривалі стажування студентів, під час яких старшокурсники одержують цінний досвід, а підприємство й освітня установа — фінансову підтримку;
- працевлаштування молодих інженерів для розробки дипломної роботи, при цьому учень виконує роботу з теми, важливої для підприємства, під керівництвом досвідченого фахівця та ін. [2].

Основна частина фінансування технопарків у Західній Європі здійснюється державою: у Сполученому Королівстві — 62 %, у Німеччині — 78%, Франції — 74 %, Нідерландах — близько 70 %, у Бельгії — майже 100 % [3].

Франція була піонером серед західноєвропейських країн у створенні технопарків. Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. у країні нараховувалося близько 10 парків, серед яких найбільшим був «Софія-Антиполіс», розміщений на площі 560 га. До його складу входило 26 промислових підприємств, 14 дослідних лабораторій, інноваційних центрів, у яких було зайнято близько 4 000 осіб. На початку 1985 р. в технопарку «Софія-Антиполіс» були сконцентровані підприємства багатьох великих міжнародних фірм. Серед клієнтів парку такі компанії, як *Dow Chemical*, *L'oreal*, *Nestle* та ін. [4].

З метою розвитку технопаркових структур у перші роки їх існування на цих територіях державою створюється пільговий режим (преференційний).

Зазвичай, фірми, що діють у межах технопарку, є самостійними юридичними особами.

У цій країні налічується понад 50 технопарків, у яких задіяно більш ніж 5000 компаній, 60 університетів і 2000 різноманітних науково-дослідних інститутів та їхніх підрозділів. Одним з найбільш вдалих технопарків вважається «Мец-2000», який було створено ще у 1983 р., відтоді він перетворився на один з найпотужніших науково-технічних центрів Франції. До його складу входить понад 180 компаній, серед яких декілька найбільших транснаціональних, таких як *IBM*, *Daewoo*, *Bosch* та ін. [5].

Технопарки, що створюються у Франції, мають тенденцію до певної спеціалізації. Так, створений поблизу м. Ліона «Жерлан Біополь» має напрям розвитку — біотехнології. Інша особливість французьких технопарків — досить великі розміри території. Ініціатива створення науково-технічних парків у Франції виникла на місцевому рівні, вона підтримувалась урядом країни [5].

Уряд Франції бачить основне завдання державної політики у сфері науково-технічного прогресу в стимулюванні більше ефективних способів використання ресурсів і підтримці поширення інновацій у реальному секторі економіки. Це дозволяє досягти стійкого економічного росту на основі впровадження та дифузії (масового використання) інновацій. Політика держави є цільовою, визначальні пріоритети розвитку й наступного цього пріоритетів. Особливу роль відіграє регіональна політика: регіони Франції мають значну автономію у визначенні пріоритетів розвитку та способів залучення інвесторів і кваліфікованих кадрів [6].

Підтримка комерціалізації результатів науково-дослідної діяльності ВНЗ є ще одним важливим інструментом стимулювання розвитку ринків освітніх послуг держав-членів ЄС. Законодавча база щодо передання знань і технологій у ЄС охоплює питання прав власності на дослідження та розробки, їх патентування, ліцензування й визначення роялті (платежів за користування права-

ми інтелектуальної власності) за результатами досліджень ВНЗ. Так, у 2008 р. ЄС розробив Рекомендації щодо передавання інтелектуальної власності та знань, які за своєю сутністю є кодексом усталеної практики з цього питання. Рекомендації встановлюють принципи здійснення ефективного управління ВНЗ і використання ними інтелектуальної власності, закріплюють принципи, якими вони мають керуватися під час розробки та перегляду власної інституційної політики. Зазначені Рекомендації покликані допомогти державам-членам ЄС адаптувати власну політику управління інтелектуальною власністю до загальноєвропейських вимог і підвищити ефективність трансферу знань. Крім того, у ЄС створено спеціальну робочу групу, що дослідила питання проведення досліджень в університетах держав-членів ЄС і відповідні механізми передавання знань та технологій. Так, Франція, Сполученого Королівства, Німеччина, Чехія, Швеція, Данія, Люксембург, Угорщина, Нідерланди, Бельгія на законодавчому рівні зобов'язують університети співпрацювати з приватними підприємствами та суспільством з питань трансферу знань і технологій, а також усіяло їх заохочують до такої діяльності [7].

У Франції законодавство традиційно приділяє значну увагу захисту інтересів авторів, дотримується цих традицій та інноваційного законодавства. Документом, який закликає об'єднати всі загальні закони та нормативні акти з інновацій і досліджень у Франції, є Дослідницький кодекс (*Code de la recherche*). Проте, нині робота над цим Кодексом триває та зберігають свою чинність раніше прийняті в цій сфері нормативні акти. Так, права працівників на створені ними винаходи так само регулюються нормами Кодексу інтелектуальної власності. Ці положення застосовуються до працівників як державних організацій, так і приватних компаній. Зокрема, передбачені критерії надання прав на вина-

ходи залежно від того, як було створено такий винахід — за прямим завданням роботодавця, чи з використанням засобів роботодавця та ін. Для вирішення спорів про застосування вищезазначених положень створюється спільна примирювальна комісія при Національному інституту інтелектуальної власності (INPI). Зокрема, існує група закладів зі спеціальним статусом, що дає фінансову незалежність, їхні ресурси формуються переважно з прибутку від комерційної діяльності. Друга група не має таких можливостей, їхня участь у комерційній діяльності обмежена певними умовами. Вони повинні дотримуватися та виконувати завдання, визначені в Дослідницькому кодексі, серед яких, зокрема згадано і, просування результатів досліджень. Освітнім закладам у Франції надаються широкі можливості з комерційного використання створених ними результатів інноваційної діяльності. Державні дослідницькі, наукові та технологічні заклади, а також ВНЗ, можуть надавати послуги, виконувати договори на проведення дослідницьких робіт, використовувати запатентовані винаходи й ліцензії та комерціалізувати продукти своєї діяльності. Крім того, вони на певних умовах можуть доручати таку діяльність приватним компаніям і закладам, а також створювати дочірні товариства.

Правам державних ВНЗ присвячені норми Освітнього кодексу. Оскільки визначено правила, покликані дати можливість вченим, як розробили відповідні результати інтелектуальної діяльності, брати участь у впровадженні та комерційному використанні таких об'єктів. Так, за загальним правилом, працівники державних наукових дослідницьких закладів і ВНЗ є державними службовцями та згідно із законом не можуть займатись ніякою прибутковою приватною діяльністю. Водночас згідно з положенням Дослідницького кодексу, з дозволу державного органу

працівники дослідницьких установ можуть брати частку (як засновники чи члени керівного органу) у створенні підприємства, до завдань якого належить оцінка дослідницьких робіт, які виконували державні службовці. Такий працівник може навіть вносити (на обмежений строк) у таке підприємство права на використання результатів інтелектуальної діяльності, отриманих під час роботи в дослідницькій установі. Працівникові дослідницької установи також надано право володіти акціями підприємства як при його створенні, так і в подальшому (в межах 49 % капіталу та 49 % прав голосу) за умови, що за останні 5 років він як державний службовець не здійснював ніяких функцій контролю в такому підприємстві та не брав участі у присудженні контрактів і договорів, які укладаються між підприємством і державною дослідницькою установою.

Крім Дослідницького кодексу, у Франції діє декілька інших законів і нормативних актів, спрямованих на підтримку інновацій і досліджень. Варто звернути увагу на податкове законодавство. Основним заходом, покликаним заохочувати проведення досліджень, є податкове вирахування на дослідження (30 % від витрат підприємства на НДДКР у межах 100 млн євро, плюс 5 % від витрат понад цю суму). Також передбачені податкові пільги щодо витрат на патенти. Для низки підприємств встановлений особливий податковий режим [8].

Цікавими є сформульовані А. Максименко рекомендації для Міністерства освіти і науки та вищих навчальних закладів України й визначені перспективи творчого використання досвіду теорії та практики організації університетської освіти Франції в умовах адаптації вітчизняної системи вищої освіти до загальноєвропейських стандартів і положень Болонського процесу, зокрема:

- у процесі входження до європейського простору вищої освіти наша

державна має орієнтуватися на принципи демократизму й автономності функціонування університетів;

- створити координаційний центр і розробити державну програму про співпрацю університетських закладів освіти з науковими (науково-освітніми) установами з метою підвищення ефективності науково-пошукової діяльності, що сприятиме поглибленню спеціалізації професійної підготовки та запровадженню університетських дипломів;
- сприяти встановленню партнерських зв'язків між вищими навчальними закладами й великими підприємствами та приватним капіталом, які зацікавлені в розвитку вузьких спеціалізацій. Їхня фінансова підтримка може використовуватися на розвиток університетської науки, що стимулюватиме оновлення змісту освіти; та ін. [9].

Вважаємо, що на законодавчому рівні, враховуючи досвід європейських держав, зокрема Франції, необхідно визначити форми та способи взаємодії держави, підприємств і університетів в сфері інтелектуальної власності, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Одночасно потрібно узгодити Закон України «Про вищу освіту» із Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Податковим, Митним, Цивільним, Господарським та Бюджетним кодексами України, законами у сфері права інтелектуальної власності та за іншими нормативно-правовими актами шляхом внесення відповідних змін. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Погребняк Н. М. Вища університетська освіта за кордоном: основні моделі, кваліфікації, наукові компетенції // *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Проблемы педагогики средней и высшей школы»*. Том 26 (65). 2013. № 2. С. 87–98.
  2. Кодацкий В. Зарубежный опыт деятельности налоговых органов // *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 5. С. 7–10.
  3. Войнова Є. І. Інновації в системі міжнародних економічних відносин: навчально-методичний посібник. С. 34–35
  4. Степанюк Н. А. Особливості розвитку інноваційної інфраструктури України. URL: <http://ena.lp.edu.ua>.
  5. Аль-Хураші А. Б. Організація технополісів як ефективної інноваційної форми управління містом // *Ефективна економіка*. 2014. № 7.
  6. Морозов Т. Наукоємкие технологии и технопарки — высший этап реформирования экономики государства и регионов // *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 11. С. 105–108.
  7. Чайка І. П. Досвід розвитку європейських ринків освітніх послуг // *Економіка сьогодні: актуальні питання та перспективи: збірник наукових праць*. 2013. № 2. URL: <http://economics-issues.com.ua/zmist-zhurnalu>.
  8. Калятин В. О., Наумов В. Б., Никифорова Т. С. Опыт Европы, США и Индии в сфере государственной поддержки инноваций // *Российский юридический журнал*. 2011. № 1 (76).
  9. Максименко А. П. Становлення і розвиток системи університетської освіти у XIX–XX століттях: монографія. К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. 200 с. URL: <http://www.disslib.org/stanovlennja-i-rozvytok-systemy-universytetskoji-osvity-frantsiyi.html>.
-
1. Pohrebniak N. M. Vyshcha universytetska osvita za kordonom: osnovni modeli, kvalifikatsii, naukovi kompetentsii [in] *Uchenye zapysky Tavrycheskoho natsyonalnoho unyversyteta ymeny V. Y. Vernadskoho. Seryia «Problemy pedahohyky srednei i vysshei shkoly»*. Tom 26 (65). 2013. № 2. S. 87–98.
  2. Kodatskyi V. Zarubezhnyi opyt deiatelnosti nalohovykh orhanov [in] *Pidpriumnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2006. № 5. S. 7–10.
  3. Voinova Ye. I. Innovatsii v systemi mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn. *Navchalno-metodychnyi posibnyk*. S. 34–35.
  4. Stepaniuk N. A. Osoblyvosti rozvytku innovatsiinoi infrastruktury Ukrainy, 2015. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. С. 321. URL: <http://ena.lp.edu.ua>.
  5. Al-Khurashi A. B. Orhanizatsiia tekhnopolisiv yak efektyvnoi innovatsiinoi formy upravlinnia mistom [in] *Efektyvna ekonomika*. 2014. № 7.
  6. Morozov T. Naukoemkye tekhnolohyy y tekhnoparky — vysshyi etap reformyrovanyia ekonomyky hosudarstva y rehyonov [in] *Pidpriumnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2001. № 11. S. 105–108.
  7. Chaika I. P. Dosvid rozvytku yevropeiskykh rynkiv osvitnikh posluh [in] *Ekonomika sohodennia: aktualni pytannia ta perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats*. 2013. № 2. URL: <http://economics-issues.com.ua/zmist-zhurnalu>.
  8. Kaliatyn V. O., Naumov V. B., Nykyforova T. S. Opyt Evropy, SShA y Yndyy v sfere hosudarstvennoi podderzhky ynnovatsyi Rossyyskyi Yurydycheskyi Zhurnal. 2011. № 1 (76).
  9. Maksymenko A. P. Stanovlennia i rozvytok systemy universytetskoji osvity u KhIKh-KhKh stolittiakh: Monohrafiia. K.: Vyd. tseentr KNLU, 2007. 200 s.

URL: <http://www.disslib.org/stanovlennja-i-rozvytok-systemy-universytetskoji-osvity-frantsiyi.html>.

Надійшла до редакції 26.03.2018 р.

Постригань Т. Технологические парки на базе университетов Франции: вопросы правового регулирования. Статья раскрывает важные аспекты вопросов истории создания и деятельности технологических парков во Франции. Автором рассмотрено законодательство Франции по вопросам деятельности университетов, механизмов поддержки инноваций, защиты интересов авторов, прав на интеллектуальную собственность, полученную при государственном финансировании разработок и других вопросов. Автором прослеживается история развития технологических парков во Франции с момента их создания до современности. Рассмотрены инновационные структуры, их особенности. Проведен анализ исследований ученых касательно государственно-правового регулирования высшего образования, исследовательских учреждений, технологических парков. Охарактеризовано современное состояние и тенденции деятельности технологических парков во Франции.

Ключевые слова: технологический парк, наука, высокие технологии, инновация

Postrygan T. Technological parks at the universities of France: issues of legal regulation. The article reveals important aspects of the history of the creation and activities of technological parks in France.

The author examined the legislation of France on the activities of universities, mechanisms for supporting innovation, protecting the interests of authors, the rights to intellectual property, obtained under state financing of developments and other issues.

The author traces the history of the development of technological parks in France from the moment of their creation to the present. Innovative structures and their features are considered. The analysis of researches of scientists concerning state-legal regulation of higher education, research institutions, technological parks is carried out.

The modern condition and tendencies of activity of technological parks in France are characterized.

Key words: technological park, science, high technologies, innovation

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНЕРИКІВ В УКРАЇНІ ТА США: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Інна Волинець,

молодший науковий співробітник відділу промислової власності, аспірант НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, фахівець з інтелектуальної власності відділу інтелектуальної власності та трансферу технологій НМУ ім. О. О. Богомольця

У статті розглядаються питання правового регулювання лікарських засобів, а саме такої групи, як генеричні лікарські засоби. Аналізується міжнародне законодавство щодо реєстрації, сертифікації, дотримання стандартів якості та безпеки для випуску генеричних лікарських засобів. Досліджуються стандарти GCP та GMP, їх реалізація національним законодавством, дотримання положень на вітчизняному фармацевтичному ринку. Проводиться аналіз розвитку та перспективи виробництва генериків.

Ключові слова: лікарські засоби, генерик, клінічні випробування, виробнича практика, стандарт, патент, директиви, інтелектуальна власність

Тенденція виготовлення лікарських засобів відомими світовими фармацевтичними компаніями за останніми роками змінилась у напрямі здешевлення та доступності. Адже пріоритетною складовою для будь-якої особи як споживача є забезпечення її прав на вільний доступ до лікарських засобів.

Проте у правовій сфері досі залишається відкритим питання дотримання балансу між інтересами суспільства у вільному доступі до лікарських засобів і забезпеченням додержання патентних прав.

Лікарські засоби є особливою категорією товарів. Законодавче визначення поняття лікарського засобу міститься в Законі України «Про лікарські засоби». Зокрема в ст. 2 вказано, що «лікарський засіб — будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох активних фармацевтичних інгредієнтів (далі —

АФІ) та допоміжних речовин)), що має властивості та призначена для лікування або профілактики захворювань у людей, чи будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох АФІ та допоміжних речовин), яка може бути призначена для запобігання вагітності, відновлення, корекції чи зміни фізіологічних функцій у людини шляхом здійснення фармакологічної, імунологічної або метаболічної дії або для встановлення медичного діагнозу»[1].

Ринок лікарських засобів поділяється на дві великі групи: оригінальні лікарські засоби (інноваційні, далі — оригінальні ЛЗ) та їхні копії (відтворені лікарські засоби, більш відомі як генеричні лікарські засоби або непатентовані, далі — генеричні ЛЗ або генерики).

Метою статті є аналіз законодавства США (щодо деяких аспектів ЄС) в по-

рівнянні із законодавством України щодо правового регулювання генеричних ЛЗ.

Питанням правового регулювання ЛЗ, гармонізації національного законодавства та ін. викладено в працях вітчизняних учених: Г. Андрощука [2, 3], О. Кашинцевої [4; 8], О. Кронди [5], М. ель-Саїда [6], Р. Майданика [7], О. Орлюк [8], В. Пашкова [9], Т. Херувімової [10], І. Половець [10] та ін. Проте детального аналізу міжнародного законодавства у сфері генеричних лікарських засобів немає.

Фармацевтична енциклопедія роз'яснює, що оригінальний ЛЗ є інноваційним завдяки своїй першості введення на фармринок. Такий ЛЗ містить «новий синтезований чи отриманий іншим способом АФІ і пройшов повний цикл доклінічних та клінічних досліджень, дозволений до медичного застосування та захищений патентом на певний строк» [11].

Визначення щодо їх копій міститься у п. 12 ст. 1 Положення Міністерства охорони здоров'я України «Про порядок проведення експертизи реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), а також експертизи матеріалів про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення» зазначено, що генеричний лікарський засіб (генерик, взаємозамінний) — ЛЗ, який має такий самий кількісний і якісний склад діючих речовин і таку саму лікарську форму, що й референтний препарат, та чия взаємозамінність з референтним препаратом доведена на підставі відповідних досліджень [12].

Водночас у фармацевтичній енциклопедії України зазначено, що відтворений ЛЗ (генерик) — це копія, що за терапевтичною ефективністю та безпекою має відповідати інноваційному (оригінальному) препарату, що виробляється фармацевтичними підприємствами після закінчення терміну дії патентного захисту [13].

Тож основна різниця між оригінальним ЛЗ і генериками це: по-перше, наявність наукової складової (авторства) щодо створення нової речовини (субстанції); по-друге, — це патентний захист, і, по-третє, обов'язковість проведення доклінічних та клінічних досліджень для підтвердження якості й безпеки.

Патентний захист відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» триває 20 років, а після закінчення цього строку дії, патентну охорону саме ЛЗ можливо продовжити ще на 5 років. Після сплину всього часу охорони цей засіб переходить у статус «непатентований» і стає вільним для подальшого використання іншими особами, зокрема для створення генеричного ЛЗ [14]. При цьому патентна охорона може надаватися на лікарську форму генерика, а не на його діючу речовину.

Біоеквівалентність означає ступіть схожості генерика до оригінального ЛЗ. Подібність проявляється в швидкості дії засобів, концентрації в крові та часі, за який ЛЗ виводиться з організму. Визначається експериментально, шляхом *in vivo*, тобто всередині живого організму. Зазвичай проводиться на тваринах або під час клінічних випробувань.

Хоча не вимагається, щоб генерики проходили повні клінічні випробування, вони підлягають таким самим суворим стандартам якості, ефективності та безпеки, що й оригінальні. Генерик може мати такий самий лікувальний ефект, як і оригінальний ЛЗ, але за набагато зниженою ціною.

Термін «клінічне випробування (дослідження) лікарського засобу» означає науково-дослідницьку роботу, метою якої є будь-яке дослідження за участю людини як суб'єкта дослідження, призначене для виявлення чи підтвердження клінічних, фармакокінетичних, фармакодинамічних і/чи інших ефектів, зокрема для вивчення всмоктування, розподілу, метаболізму та ви-

ведення одного чи кількох лікарських засобів та/або виявлення побічних реакцій на один або декілька досліджуваних ЛЗ з метою оцінки його (їх) безпечності й/або ефективності згідно з Порядком проведення клінічних випробувань лікарських засобів і експертизи матеріалів клінічних випробувань, затвердженого Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.09.2009 р. № 690 [15].

Так, відповідно до ст. 7 Закону України «Про лікарські засоби» клінічні випробування ЛЗ проводяться з метою встановлення чи підтвердження ефективності та нешкідливості лікарського засобу. Вони можуть проводитись у лікувально-профілактичних закладах, які визначаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я [1].

Клінічні випробування лікарських засобів проводяться після обов'язкової оцінки етичних і морально-правових аспектів програми клінічних випробувань комісіями з питань етики, що створюються та діють при лікувально-профілактичних закладах, де проводяться клінічні випробування. Типове положення про комісію з питань етики затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Клінічні випробування лікарських засобів вітчизняного чи іноземного виробництва проводяться за повною чи скороченою програмою з урахуванням норм, які застосовуються в міжнародній практиці та регулюються відповідно до етичних принципів Гельсінської декларації [16], Стандартом Goodclinicalpractice (далі — GCP) [17] і чинними регуляторними вимогами.

Стандарт GCP передбачає повідомлення дослідника в участі в клінічних випробуваннях, надання його письмової згоди, повідомлення спонсорів про можливість існування побічних явищ ЛЗ тощо. Схожа норма міститься й у

ст. 8 Закону України «Про лікарські засоби», у якому зазначено, що клінічні випробування ЛЗ проводяться за участю повнолітньої дієздатної особи-пацієнта (добровольця) в разі наявності її письмової згоди на участь у проведенні таких випробувань [1].

Крім того, клінічні випробування ЛЗ в Україні здійснюються відповідно до Настанови «Належна клінічна практика» згідно з Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 16.02.2009 р. № 95 з останніми змінами [18]. Прийнята Настанова діє відповідно до вище зазначеного міжнародного Стандарту GCP щодо якості планування та проведення клінічних випробувань лікарських засобів при їх застосуванні за участю людини, а також документального оформлення та наведення їхніх результатів. До того ж, застосовується до генеричних ЛЗ.

За результати та якість проведення досліджень за участю людини відповідає Комітет з питань біоетики при Президії НАН України, що дотримується доктрини інформованої згоди пацієнта, котра розглядається як необхідна умова будь-якого медичного втручання, етичної основи експерименту за участю людини [19].

Аналізуючи міжнародне законодавство у сфері медичних досліджень за участю людини варто згадати Конвенцію «Про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину» від 04.04.1997 р., в якій чітко прописано про зберігання та не порушення біологічної цілісності людини: її тіла, психіки та генетичного матеріалу; будь-яке втручання у сферу здоров'я, зокрема й наукові дослідження, має здійснюватися згідно з відповідними професійними обов'язками та стандартами. У ст. 5 Конвенції зазначено, що будь-яке втручання у сферу здоров'я може здійснюватися тільки після добровільної та свідомої згоди на нього відповідної особи. Такий особі заздалегідь надається відповідна

інформація про мету та характер втручання, а також про його наслідки й ризики. Відповідна особа в будь-який час може безперешкодно відкликати свою згоду [20].

Своєю чергою, Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження» від 01.06.1964 р. була розроблена з метою констатування етичних принципів медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження, зокрема й дослідження на людських матеріалах і даних, які можна ідентифікувати [16].

Отже, основною умовою проведення клінічних випробувань за національним і міжнародним законодавством за участі людини є недоторканість людського тіла, безпечне проведення медичних випробувань, без шкоди для психічного та фізичного здоров'я.

Інший, не менш важливий критерій випуску генериків на ринок, — це належна якість виробничого процесу. За кордоном, зокрема в США, якість виробництва лікарських засобів, перевірку виробництва перед їх продажем, недопущення випуску фальсифікатів регулює Закон США «Про харчові продукти, лікарські і косметичні засоби» (англ. *The Federal Food, Drug, and Cosmetic Act (FD&C)*) [21] прийнятим Конгресом США ще у 1938 р. [22]. Закон підконтрольний Управлінню продовольства та медикаментів (англ. *Food and Drug Administration*; далі — FDA), що відповідає за нагляд та безпеку харчових продуктів, лікарських засобів тощо; контролює дотримання законодавства в цій сфері. Також FDA надає дозволи на випуск на ринок нових лікарських засобів після належної перевірки їхньої якості [23].

У 1941 р. прийнятий Стандарт «Належна виробнича практика» (англ. *good manufacturing practices (GMPs)*), котрий збільшив вимоги до виробництва та контролю якості лікарських засобів. GMP — це система правил і вказі-

вок щодо виробництва лікарських засобів та медичного приладдя; вона регулює і оцінює параметри виробництва та контролю якості лікарських засобів, що є обов'язковим для подальшої реєстрації ЛЗ та випуску його до продажу [24]. Основна ціль GMP — це не зашкодити споживачу випущеною продукцією та забезпечити якість такого продукту засвідчивши, що він є безпечним для використання. Згодом, прийнятий у США стандарт регламентували в багатьох країнах світу. Наприклад, GMP прийнята в усіх країнах учасниках Системи національних фармінспекторів Європи (PIC/S) [25], яка є міжнародною системою контролю за виробництвом і обігом лікарських засобів. На підставі зазначеного GMP США, була створена та прийнята з власними поправками Директива ЄС «Європейські правила з належної виробничої практики лікарських засобів для людини та застосування у ветеринарії» (англ. «*EU Guide line to Good Manufacturing Practice Medicinal Products for Human and Veterinary Use*») від 91/356/ЄЕС [26] зі змінами, внесеними згідно з Директивами 2003/94/ЄС та 91/412/ЄЕС відповідно. Директива 2003/94/ЄС визначає принципи й основні положення належної виробничої практики щодо виготовлення та реалізації лікарських засобів для людини [27], а Директива 91/412/ЄЕС — для реалізації лікарських засобів у ветеринарії [28].

Щодо українського законодавства, то впровадження на вітчизняних підприємствах вимог Настанови «Належна виробнича практика» затверджено з останніми поправками Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.07.2016 р. № 798 [29; 30], що відповідає вищезазначеним директивам ЄС 2003/94/ЄС та 91/412/ЄЕС. Обов'язкова наявність відповідного сертифіката для реєстрації лікарських засобів забезпечить їхню якість на кожному етапі виробничого процесу.

Настанова з GMP ЄС замінює Настанову «Лікарські засоби. Належна

виробнича практика» від 2015 р., оскільки були внесені відповідні зміни. Ця Настанова має на меті запровадження сучасних стандартів якості, як у ЄС щодо розробки, виробництва та контролю ЛЗ. Зокрема, у вступній частині до директив, вказано, що ефективність впровадження належної виробничої практики в ЄС залежить від:

- системи видачі торгових ліцензій, в якій є стадія проходження ЛЗ експертизи у відповідного уповноваженого на це органу для гарантування їхньої відповідності вимогам безпеки, якості й ефективності застосування;
- системи ліцензування виробництва, відповідно до якої ЛЗ, виготовлені певними виробниками можуть продаватися в ЄС у тому випадку, якщо на них видана відповідна ліцензія, що засвідчує якість і гарантує проходження регулярних перевірок від уповноважених на це відповідних органів.

Отож, ліцензія є обов'язковим документом для фармацевтичних виробників у ЄС незалежно від того, де буде здійснюватися продаж ЛЗ — у країнах ЄС, або поза ними [31; 30].

На жаль, показники дотримання правил GMP в Україні є дуже низькими. До прикладу, в 2015 р. зі 115 зареєстрованих виробників ЛЗ 769 (19 %) вітчизняних ЛЗ вироблялися за правилами GMP [32, 29]. Попри такі дані, в Україні впроваджується обов'язкова сертифікація виробництва ЛЗ на відповідність вимогам GMP, яка є частиною системи якості, що гарантує вироблення та контроль ЛЗ відповідно до стандартів якості, що відповідають їхньому призначенню.

Вочевидь, забезпечення переходу до правил GMP саме на практиці є одним з найважливіших завдань лікарської політики держави, позаяк це сприятиме наданню вітчизняним ЛЗ єдиних умов виробництва з імпортними, створить належні гарантії якості та надасть можливість вітчизняним фарма-

цевтичним компаніям експортувати свою продукцію на більш розвинені ринки.

Продовжуючи аналіз законодавства США щодо правового регулювання генериків, варто зазначити про поправку «*Hatch-Waxman Act*»? прийняту в 1984 р., до федерального закону *Federal Food, Drug, and Cosmetic Act (FD&C)*, що відома під однойменною назвою його авторів: політика Г. Вексмана (англ. *H. Waxman*) та экс-сенатора США Ор. Гетча (англ. *Or. Hatch*). Повна назва *Drug Price Competition and Patent Term Restoration Act*, або *The Hatch-Waxman Amendments to the Federal Food, Drug, and Cosmetic Act* [22]. Поправка підтримує баланс між патентовласниками ЛЗ і випуском генеричних копій до закінчення терміну дії патенту. Завдяки поправці доступність генериків збільшилася через відміну проведення додаткових клінічних досліджень, що скорочує час на виготовлення та розповсюдження генериків завдяки вже доведенню якості саме оригінальних ЛЗ, з яких виготовлялись їхні копії. Для фармацевтичних компаній, що виготовляють оригінальні ЛЗ, поправка надає можливість продовжити строк охорони дії патентів ще на 5 років. Отож, задоволені лишаються як виробники оригінальних ЛЗ так і виробники генериків.

Сьогодні статистичні дані щодо продажу генеричних ЛЗ обраховуються мільярдними сумами.

Так, американське інтернет-видання *FiercePharma* визначило рейтинг топ-15 світових компаній з продажу генериків за 2016 р. Рейтинг закриває «*Apotex Inc.*» — канадська фармацевтична корпорація, що спеціалізується на виробництві саме генериків, від часів її створення у 1974 р. вважається найбільшим виробником таких ліків у Канаді. Вона отримала річний прибуток лише у розмірі 1,6 млрд дол. США, що небагато порівняно з іншими компаніями. До у п'ятірки останніх також увійшли: індійські корпорації *Cipla Limited* (прибуток

1,61 млрд дол. США), Dr. Reddy's Laboratories (1,78 млрд дол. США), Aurobindo Pharma (1,86 млрд дол. США). На 11-му місці розташувався найбільший фармацевтичний виробник Африки корпорація *Aspen Pharmacare* з прибутком у 2 млрд дол. США. Топ-10 відкриває французька компанія *Sanofi*, прибуток якої налічує 2,05 млрд дол. США. Річний прибуток до 5 млрд дол. США отримали такі компанії: індійська компанія *Lupin* (2,49 млрд дол. США), американська компанія *Endo International plc.* (2,57 млрд дол. США), німецька компанія *Fresenius Medical Care AG (FMC)*, яка спеціалізується на виготовленні медичного обладнання, отримала прибуток від продажу генериків у розмірі (2,08 млрд дол. США), індійська фармацевтична корпорація *Sun Pharmaceutical Industries Ltd.* (3,61 млрд дол. США), ірландська фармацевтична компанія *Allergan, Plc* (4,5 млрд дол. США) і американська фармацевтична компанія *Pfizer, Inc* (4,57 млрд дол. США). Топ-3 світові компанії отримали річний прибуток у майже 10 млрд дол. США: швейцарська транснаціональна фармацевтична корпорація *Novartis International AG* (9 млрд дол. США), американська фармацевтична компанія *Mylan* (9,43 млрд дол. США) Перше місце посіла ізраїльська транснаціональна фармацевтична компанія *Teva Pharmaceutical Industries Ltd.* з річним прибутком у розмірі (9,85 млрд дол. США [33]).

Перспективи подальшого розвитку генеричних ЛЗ є успішними, зокрема компанія з розробки статистичних даних *Evaluate Pharma®* визначила, що у 2022 р. світовий прибуток фармацевтичних компаній за виготовлення генеричних ЛЗ сягне 115 млрд дол. США, що суттєво відрізняється від прибутку за

2008 р., а саме — 53 млрд дол. США. Станом на 2018 р. світовий прибуток від продажу генериків досяг суми в розмірі 92 млрд дол. США [34].

Очевидно, що сегмент продажу генериків не поступається оригінальним ЛЗ і все більше заповнює ринок ЛЗ.

На підставі проведеного теоретично-правового дослідження нормативного регулювання генериків в Україні та США можемо зазначити, що генеричні ЛЗ — це, передусім забезпечення доступу для населення до життєво важливих ЛЗ. Факт існування генеричних ЛЗ не суперечить патентному законодавству, бо вони випускаються після завершення строку чинності патенту, якщо інше не передбачено законодавством (наприклад, надання примусових ліцензій).

Тож одним з чинників пошуку балансу між правом інтелектуальної власності та доступом до ЛЗ є запозичення досвіду зарубіжних країн у цій сфері. Зокрема, багаторічний досвід США сприяв впровадженню Стандарту GMP майже по всіх країнах Європи. стандарт GMP США прийнятий з власними поправками та регламентований у директивах ЄС 2003/94/ЄС та 91/412/ЄЕС. На підставі зазначених Директив було затверджено в національному законодавстві України постанову «Належна виробнича практика». Проте, питання належного дотримання правил і принципів GMP вітчизняними фармацевтичними виробниками не в теорії, а на практиці, щодо організації виробництва ЛЗ, системи видачі торгових ліцензій та для інспектування, сертифікації виробничого процесу залишається відкритим і досі. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Про лікарські засоби; Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96 // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 22. Ст. 86.

2. Андрощук Г. О. *Правова охорона інтелектуальної власності у фармацевтичній галузі: економіко-правовий аспект*. К., 2002. 103 с.
3. Андрощук Г. О. *Громадське здоров'я, лікарські засоби й інтелектуальна власність: стан і проблеми // Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 1. С. 72–84.
4. Кашинцева О. Ю. *Вплив механізмів примусового ліцензування на ринок лікарських засобів // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. К., 2013. № 3. С. 69–72.
5. Кронда О. Ю. *Патент як спосіб захисту інтелектуальних прав на лікарський засіб // Держава та право. Юридичні науки*. 2014.
URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:JaDxA9BSrKIJ:naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/download/109/158+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.
6. Ель-Саїд М. *Угоди про вільну торгівлю Європейського Союзу (УВТ ЄС) і ТРИПС-плюс: виклики та можливості для України // Інтелектуальна власність*. К., 2010. № 8. С. 39–50.
7. Майданик Р. *Гнучкі механізми Угоди TRIPS і доступ до лікарських засобів в Україні // Юридичний журнал*. 2013. № 10.
URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=4045>.
8. Орлюк О. П., Кашинцева О. Ю. *Реформування сфери охорони здоров'я механізмами права інтелектуальної власності // Фармацевт Практик*. 2017. № 7–8. С. 4–5.
URL: <http://fp.com.ua/articles/reformuvannya-sfery-ohorony-zdorov-ya-mehanizmaty-prava-intelektualnoyi-vlasnosti>.
9. Пашков В. *Питання патентного захисту, або Проблеми застосування окремих положень Угоди TRIPS щодо фармацевтичної продукції у міжнародній практиці // АПТЕКА*. 2013. № 34. URL: <http://www.apteka.ua/article/250191>.
10. Херувімова Т., Половець І. *Трансформація права особи на захист здоров'я в аспекті захисту інтелектуальної власності відповідно до права СOT // Юридичний журнал*. 2010. № 6.
URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3538>.
11. Оригінальний (інноваційний) лікарський препарат.
URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/3171/originalnij-innovacijnij-likarskij-preparat>.
12. *Про затвердження Порядку проведення експертизи реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), а також експертизи матеріалів про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26.08.2005 р. № 426 // Офіц. вісник України*. 2005. № 39. Ст. 2494.
13. *Відтворений лікарський препарат (генерик)*.
URL: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1754/vidtvorenij-likarskij-preparat>.
14. *Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України // Відомості Верховної Ради*. 1994. № 7. Ст. 32.
15. *Про затвердження Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типового положення про комісії з питань етики МОЗ України: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.09.2009 р. № 690 // Офіц. вісник України*. 2009. № 87. Ст. 95.
16. *Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження»: прийнята 18-ою Генеральною асамблеєю ВМА, Гельсінкі, Фінляндія, червень 1964*.
URL: <http://document.ua/gelsinska-deklaracija-vsесvitnoyi-medichnoyi-asociaciyi-etic-doc43231.html>.
17. *Guide line for Good Clinical Practice E6 (R1)*.

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

І. Волинець

- URL: https://www.ich.org/fileadmin/Public_Web_Site/ICH_Products/Guidelines/Efficacy/E6/E6_R1_Guideline.pdf
18. Про затвердження документів з питань забезпечення якості лікарських засобів: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16.02.2009 р. № 95.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0095282-09>.
19. Передумови створення і завдання Комітету з питань біоетики при Президії НАН України. URL: <http://biomed.nas.gov.ua/index/bioethics-comitee>.
20. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: Ов'єдо, 04.04.1997 р. // Збірка договорів Ради Європи. Київ. Парламентське видавництво, 2000.
21. Federal Food, Drug, and Cosmetic Act (FD&C Act).
URL: <https://www.fda.gov/RegulatoryInformation/LawsEnforcedbyFDA/FederalFoodDrugandCosmeticActFDCA/default.html>.
22. A History of the FDA and Drug Regulation in the United States
<https://www.fda.gov/downloads/drugs/resourcesforyou/consumers/buyingusingmedicinesafely/understandingover-the-countermedicines/ucm093550.pdf>.
23. About FDA. URL: <https://www.fda.gov/AboutFDA/default.htm>.
24. Good Manufacturing Practice (GMP) Guidelines / Inspection Checklist.
URL: <https://www.fda.gov/cosmetics/guidanceregulation/guidancedocuments/ucm2005190.html>.
25. PIC/S. URL: <http://www.picscheme.org/pics.php>.
26. Eudra Lex - Volume 4 Good Manufacturing Practice (GMP) guidelines.
URL: https://ec.europa.eu/health/documents/eudralex/vol-4_en.
27. Commission Directive 2003/94/EC.
URL: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/files/eudralex/vol-1/dir_2003_94/dir_2003_94_en.pdf.
28. Eudra Lex - Volume 5 Pharmaceutical legislation for medicinal products for veterinary use. URL: https://ec.europa.eu/health/documents/eudralex/vol-5_en.
29. Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16 лютого 2009 року № 95 від 29.07.2016 р. № 798.
URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MOZ26538.html.
30. Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.0:2016 Лікарські засоби. Належна виробнича практика.
URL: http://aipm.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/GMP_42-4.0_2016.pdf.
31. Eudra Lex The Rules Governing Medicinal Products in the European Union, Introduction. URL: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/files/eudralex/vol-4/2011_intro_en.pdf.
32. О состоянии конкуренции на товарных рынках лекарственных средств государств-участников СНГ: доклад Межгосударственного совета по антимонопольной политике: одобрен участниками заседания Совета глав правительств СНГ 30.10.2015 г. / Исполнительный комитет СНГ в г. Душанбе, Республика Таджикистан.
URL: <http://fas.gov.ru/documents/documentdetails.html?id=1965>.
33. The top 15 generic drug makers by 2016 revenue.
URL: <https://www.fiercepharma.com/special-report/top-15-generic-drugmakers-2016>.
34. World Preview 2016, Outlook to 2022. P. 9.
URL: <http://info.evaluategroup.com/rs/607-YGS-364/images/wp16.pdf>.
1. Pro likarski zasoby: Zakon Ukrainy vid 04.04.1996 r. № 123/96// Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 22. St. 86.
2. Androschuk H. O. Pravova okhorona intelektualnoi vlasnosti u farmatsevtichnii haluzi: ekonomiko-pravovyi aspekt. K, 2002. 103 s.

3. Androshchuk H. O. *Hromadske zdorovia, likarski zasoby y intelektualna vlasnist: stan i problemy* // *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*. 2014. № 1. S. 72–84.
4. Kashyntseva O. Yu. *Vplyv mekhanizmiv prymusovoho litsenzuvannia na rynek likarskykh zasobiv* // *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*. 2013. № 3. S. 69–72.
5. Kronda O. Yu. *Patent yak sposib zakhystu intelektualnykh prav na likarskyi zasib* // *Derzhava ta pravo. Yurydychni nauky*. 2014.
URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:JaDxA9BSrKIJ:naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/download/109/158+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.
6. El-Said M. *Uhody pro vilnu torhivliu Yevropeiskoho Soiuzu (UVT YeS) i TRIPS-plius: vyklyky ta mozhlyvosti dlia Ukrainy* // *Intelektualna vlasnist. K.*, 2010. № 8. S. 39–50.
7. Maidanyk R. *Hnuchki mekhanizmy Uhody TRIPS i dostup do likarskykh zasobiv v Ukraini* // *Yurydychni zhurnal*. 2013. № 10.
URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=4045>.
8. Orliuk O. P., Kashyntseva O. Yu. *Reformuvannia sfery okhorony zdorovia mekhanizmy prava intelektualnoi vlasnosti* // *Farmatsevt Praktyk*. 2017. №7–8. S. 4–5.
URL: <http://fp.com.ua/articles/reformuvannya-sfery-okhorony-zdorov-ya-mehanizmy-prava-intelektualnoyi-vlasnosti>.
9. Pashkov V. *Pytannia patentnoho zakhystu, abo Problemy zastosuvannia okremykh polozhen Uhody TRIPS shchodo farmatsevtychnoi produktsii u mizhnarodnii praktytsi* // *APTEKA*. 2013. № 34. URL: <http://www.apteka.ua/article/250191>.
10. Kheruvimova T., Polovets I. *Transformatsiia prava osoby na zakhyst zdorovia v aspekti zakhystu intelektualnoi vlasnosti vidpovidno do prava SOT* // *Yurydychni zhurnal*. 2010. № 6.
URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3538>.
11. *Oryhinalnyi (innovatsiyni) likarskyi preparat*.
URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/3171/originalnij-innovacijnij-likarskij-preparat>.
12. *Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia ekspertyzy reiestratsiinykh materialiv na likarski zasoby, shcho podaiutsia na derzhavnu reiestratsiiu (perereiestratsiiu), a takozh ekspertyzy materialiv pro vnesennia zmin do reiestratsiinykh materialiv protiahom dii reiestratsiynoho posvidchennia: Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 26.08.2005 r. № 426* // *Ofits. visnyk Ukrainy*. 2005. № 39. St. 2494.
13. *Vidtvorenyi likarskyi preparat (heneryk)*.
URL: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1754/vidtvorenij-likarskij-preparat>.
14. *Pro okhoronu prav na vynakhody i korysni modeli: Zakon Ukrainy* // *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 1994. № 7. St. 32.
15. *Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia klinichnykh vyprobuvan likarskykh zasobiv ta ekspertyzy materialiv klinichnykh vyprobuvan i Typovoho polozhennia pro komisii z pytan etyky MOZ Ukrainy: Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 23.09.2009 r. № 690* // *Ofits. visnyk Ukrainy*. 2009. № 87. St. 95.
16. *Helsinki deklaratsiia Vsesvitnoi medychnoi asotsiatsii «Etychni pryntsypy medychnykh doslidzhen za uchastiu liudyny u yakosti obieкта doslidzhennia»: pryiniata 18 oiu Heneralnoiu asambleieiu VMA, Helsinki, Finliandiia, cherven 1964*.
URL: <http://document.ua/gelsinki-deklaracija-vsesvitnoyi-medichnoyi-asociaciyi-etich-doc43231.html>.
17. *Guide line for Good Clinical Practice E6 (R1)*.
URL: https://www.ich.org/fileadmin/Public_Web_Site/ICH_Products/Guidelines/Efficacy/E6/E6_R1_Guideline.pdf.

18. Pro zatverdzhennia dokumentiv z pytan zabezpechennia yakosti likarskykh zasobiv: Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 16.02.2009 r. № 95.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0095282-09>.
19. Peredumovy stvorennia i zavdannia Komitetu z pytan bioetyky pry Prezydii NAN Ukrainy. URL: <http://biomed.nas.gov.ua/index/bioethics-comitee>.
20. Konventsiiia pro zakhyst prav i hidnosti liudyny shchodo zastosuvannia biolohii ta medytsyny: Konventsiiia pro prava liudyny ta biomedytsynu: Oviedo, 04.04.1997 r. [in] Zbirka dohovoriu Rady Yevropy. Kyiv. Parlamentske vydavnytstvo, 2000.
21. Federal Food, Drug, and Cosmetic Act (FD&C Act).
URL: <https://www.fda.gov/RegulatoryInformation/LawsEnforcedbyFDA/FederalFoodDrugandCosmeticActFDCA/default.htm>.
22. A History of the FDA and Drug Regulation in the United States.
URL: <https://www.fda.gov/downloads/drugs/resourcesforyou/consumers/buyingus ingmedicinesafely/understandingover-the-countermedicines/ucm093550.pdf>.
23. About FDA. URL: <https://www.fda.gov/AboutFDA/default.html>.
24. Good Manufacturing Practice (GMP) Guide lines/Inspection Checklist.
URL: <https://www.fda.gov/cosmetics/guidanceregulation/guidancedocuments/ucm2005190.html>.
25. PIC/S. URL: <http://www.picscheme.org/pics.php>.
26. EudraLex Volume 4 Good Manufacturing Practice (GMP) guidelines.
URL: https://ec.europa.eu/health/documents/eudralex/vol-4_en.
27. Commission Directive 2003/94/EC.
URL: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/files/eudralex/vol-1/dir_2003_94/dir_2003_94_en.pdf.
28. Eudra Lex Volume 5 Pharmaceutical legislation for medicinal products for veterinary use. URL: https://ec.europa.eu/health/documents/eudralex/vol-5_en.
29. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 16 liutoho 2009 roku № 95» vid 29.07.2016 roku № 798.
URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MOZ26538.html.
30. Nastanova ST-N MOZU 42-4.0:2016 Likarski zasoby. Nalezna vyrobnycha praktyka.
URL: http://aipm.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/GMP_42-4.0_2016.pdf.
31. Eudra Lex The Rules Governing Medicinal Products in the European Union, Introduction. URL: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/files/eudralex/vol-4/2011_intro_en.pdf.
32. O sostoianny konkurentsyy na tovarnykh rynkakh lekarstvennykh sredstv hosudarstvuchastnykov SNH: doklad Mezhhosudarstvennoho soveta po antymonopolnoi polytyke: odobren uchastnykamy zasedanyia Soveta hlav pravytelstv SNH 30.10.2015 h. Yspolnytelnyi komitet SNH v h. Dushanbe, Respublyka Tadzhykystan.
URL: <http://fas.gov.ru/documents/documentdetails.html?id=1965>.
33. The top 15 generic drug makers by 2016 revenue.
URL: <https://www.fiercepharma.com/special-report/top-15-generic-drugmakers-2016>.
34. World Preview 2016, Outlook to 2022. P. 9.
URL: <http://info.evaluategroup.com/rs/607-YGS-364/images/wp16.pdf>.

Надійшла до редакції 21.03.2018 р.

Волинець І. Нормативное регулирование генериков в Украине и США: сравнительно-правовой аспект. В статье рассматриваются вопросы правового

регулювання лікарських засобів, а саме окремої їх групи — генеричних лікарських засобів. Аналізується міжнародне законодавство о реєстрації, сертифікації, дотримання стандартів якості та безпеки для випуску генеричних лікарських засобів. Вивчаються Стандарти GCP та GMP, їх реалізація національним законодавством, дотримання положень на вітчизняному фармацевтичному ринку. Проводиться аналіз розвитку та перспективи виробництва генериків.

Ключові слова: лікарські засоби, генерик, клінічні випробування, виробнича практика, стандарт, патент, директиви, інтелектуальна власність

Volynets I. Legislative regulation of generics in Ukraine and the USA: comparative and legal analyses. The study aimed to investigate features of legal regulation of generic medicines. The definition of the term "generic" is provided. The comparative analyses were performed between the original medicinal products and the generics. There were performed analyses for international legislation on registration, certification, compliance with quality and safety standards for the production of generic drugs. There was analyzed the law of the USA "The Federal Food, Drug, and Cosmetic Act (FD&C)", regulating the quality of production of medicinal products, verification of production before going to market, the prevention of the counterfeits production.

The Good Clinical Practice (GCP) and Good Manufacturing Practice (GMP) standards were studied in relation to their implementation by national legislation, and compliance with the provisions in the local pharmaceutical market. EU Directive 91/356/EEC, as amended by Directive 2003/94/EC, and 91/412/EEC on which based the "Good Manufacturing Practice" to be characterized in Ukraine.

The amendment was evaluated for the "The Hatch-Waxman Amendments to the Federal Food, Drug and Cosmetic Act", which is maintained a balance between the patent holders of the drug and the production of their generic copies before the expire date of the patent.

The study is investigated development and production perspective of generics in the world is conducted.

Key words: medicines, generic, clinical trials, manufacturing practice, standard, patent, directives

ДО ВІДОМА

**Орієнтовний план заходів
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
присвячених XII Всеукраїнському фестивалю науки**

16-18 травня 2018 року

Дата і час проведення	Захід	Установа-організатор	Місце проведення, адреса, телефон для довідок
1	2	3	4
16 травня 2018 р.	Підготовка та розсилка наукової продукції НДІ інтелектуальної власності НАПрН України в якості методологічної допомоги при викладанні курсів з інтелектуальної власності у провідних ВНЗ України	НДІ інтелектуальної власності НАПрН України	Конференц-зал НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, м. Київ, вул. К. Малевича, 11 (13 пов.) тел. (044) 200-08-76
16-18 травня 2018 р.	Експозиція наукових видань НДІ інтелектуальної власності НАПрН України	НДІ інтелектуальної власності НАПрН України	Конференц-зал НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, м. Київ, вул. К. Малевича, 11 (13 пов.) тел. (044) 200-08-76
16-18 травня 2018 р.	Висвітлення заходів, проведених НДІ інтелектуальної власності НАПрН України в рамках XII Всеукраїнського фестивалю науки, у науково-практичному журналі «Теорія і практика інтелектуальної власності» та на сайті НДІ інтелектуальної власності НАПрН України	НДІ інтелектуальної власності НАПрН України	Конференц-зал НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, м. Київ, вул. К. Малевича, 11 (13 пов.) тел. (044) 200-08-76
17 травня 2018 р. 14-00	Круглий стіл «Запобігання порушенню прав інтелектуальної власності і прав людини в науковій та практичній діяльності в сфері психології»	НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, Інститут психології ім.С. Г. Костюка НАПН України	Інститут психології ім. С. Г. Костюка НАПН України, м. Київ, вул. Панківська 2 тел.: (044) 288-33-20
18 травня 2018 р. 10-00	I Всеукраїнська науково-практична конференція «Всеукраїнський семінар з проблем економіки інтелектуальної власності»	НДІ інтелектуальної власності НАПрН України за підтримки Міністерства освіти та науки України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі	Конференц-зал НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, м. Київ, вул. К. Малевича, 11 (13 пов.) тел. (044) 200-08-76
18 травня 2018 р. 14-30	Оголошення результатів конкурсу на кращу наукову роботу	НДІ інтелектуальної власності НАПрН України	Конференц-зал НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, м. Київ, вул. К. Малевича, 11 (13 пов.) тел. (044) 200-08-76
18 травня 2018 р. 15-00	Підсумок проведених НДІ інтелектуальної власності НАПрН України заходів в рамках XII Всеукраїнського фестивалю науки	НДІ інтелектуальної власності НАПрН України	Конференц-зал НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, м. Київ, вул. К. Малевича, 11 (13 пов.) тел. (044) 200-08-76

ДО ВІДОМА АВТОРІВ

Редакція приймає рукописи статей, що раніше не друкувалися, на електронних носіях, набраних у програмі MS Word, обсягом до 12 сторінок (шрифт — Times New Roman, розмір — 14, інтервал — 1,5). Статті повинні відповідати вимогам ДАК України щодо наукових робіт, обов'язково мати рецензію й анотації російською та англійською мовами (з перекладом трьома мовами прізвища й імені автора і назви статті). Прохання до авторів: разом з матеріалами надсилати свою фотографію. Ілюстративний матеріал має бути у форматі .tif або .jpg, розміром 300 dpi.

До статей дописувачів, які не мають наукового ступеня, обов'язково мають додаватися: рецензія доктора наук відповідного фаху, витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчені належним чином.

Стаття має містити такі відомості (з нового абзацу через один рядок):

1) з лівого краю аркуша одним рядком — прізвище та повне ім'я автора (авторів) українською мовою; науковий ступінь, вчене звання чи інша інформація, що стосується наукової діяльності автора (-ів); назва установи, організації, де працює автор (-и); 2) з лівого краю аркуша вгорі — УДК; 3) посередині наступного рядка — назва статті; 4) з нового абзацу українською мовою анотація (3–4 речення); 5) з нового абзацу ключові слова (до 6 слів або словосполучень) українською мовою; 6) текст статті; 7) список літератури наводять згідно з ДСТУ 8302:2015, оформлюють як прикінцеві примітки, тобто у [ ], відповідно до вимог до наукових праць. Усі цитати автор зобов'язаний звірити з першоджерелами. Список літератури наводять у порядку згадування в роботі (не потрібно робити текстових посилань у написаному, лише цифри у квадратних дужках (наприклад [12, 43])); 8) після статті з нового абзацу — анотації: російською — прізвище та повне ім'я автора (авторів), назва статті, текст анотації (3–4 речення), ключові слова (до 6 слів або словосполучень); англійською — прізвище та повне ім'я автора (авторів), назва статті, текст розширеної анотації (1–1,5 сторінки А4, 3000–5000 знаків), ключові слова (до 6 слів або словосполучень); якщо стаття написана іншою мовою (польською, іспанською тощо) — прізвище та повне ім'я автора (авторів), назва статті, текст анотації мовою статті (3–4 речення), ключові слова (до 6 слів або словосполучень); 10) інформація про автора (авторів).

У файлі статті на наступному аркуші подають відомості про автора (співавторів).

Редакція лишає за собою право на редагування та скорочення рукописів. За достовірність інформації та статистичних даних, які містяться в рукописах, відповідальність несе автор. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Редакція також лишає за собою право повертати матеріали авторам для виправлення виявлених помилок і доопрацювання, скорочувати та редагувати надані тексти. Статті, подані з порушенням вказаних вимог, не публікуються. Листування з дописувачами не ведеться. Автор, який подав матеріали до друку, вважається таким, що погоджується на подальше безоплатне їх розміщення на сайті НДІ інтелектуальної власності та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Відтворення матеріалів журналу або їхніх частин будь-якими засобами чи в будь-якій формі, зокрема і в Інтернеті, забороняється без письмового дозволу редакції журналу. Особисті немайнові права є невідчужуваними та належать авторам статей. Майнові права інших авторів належать цим авторам.

Більш детальна інформація на сайті — www.inprojournal.org

ПЕРЕДПЛАТА

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Науково-практичний журнал «Теорія і практика інтелектуальної власності» виходить один раз на два місяці. Передплатити наш журнал ви зможете в будь-якому поштовому відділенні України, а також за допомогою системи WebMoney на сайті ДП «Преса» — www.presa.ua.

Сподіваємося, що наш журнал стане корисним помічником у вашій справі!

**З глибокою повагою,
редакційна колегія**

Вартість передплати на 2018 р. у грн

	Індекс	2 міс.	4 міс.	6 міс.	12 міс.
Фізичні та юридичні особи	23594	35	70	105	210

2018 Subscription prices in UAH

	Index	2 months	4 months	6 months	12 months
Individuals and legal bodies	23594	35	70	105	210